

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota *OK.3/1202*

Inventar *525507*

TRAIAN BRĂILEANU

Profesor de Sociologie la Universitatea din Cernăuți.

B 391038

ELEMENTE
DE
SOCIOLOGIE
PENTRU
CLASA VIII SECUNDARĂ

Manual întocmit în conformitate cu noua programă analitică
și aprobat de Onor. Minister al Instrucțiunii cu ord. No. 523/935.

TAXA
TIMBRULUI DIDACTIC
DE 5%

S'a plătit direct Ca-
sei corpului didac-
tic conform decizi-
unii

No. 6516/929

107

EDITURA „NAȚIONALĂ-ȚIORNEI“ S. A.
BUCUREȘTI

B.C.U. Bucuresti

C20084963

*31/08

Biblioteca Centrală Universitară

"Carol I" București

Cota

37 959

I. SOCIOLOGIA CA ȘTIINȚĂ A SOCIETĂȚII.

1. Obiectul sociologiei.

Experiența de toate zilele ne arată că omul este o ființă socială. Termenii de *părinte, copil, soț, soție, cetățean, ostaș, funcționar, preot, mirean*, au semnificația că individul omenesc aparține unor grupuri sociale numite: *familie, Stat, biserică*, și că el împlinește în aceste grupuri o anumită *funcțiune*. Intre indivizii membri ai aceluiaș grup există deci un raport de interdependentă, de cooperare, de schimb de servicii, de ajutor reciproc. Acțiunile membrilor unui grup se desfășoară după anumite *norme* sau *legi*. Orice abatere dela aceste norme trezește reacțiunea din partea celorlalți membri. Astfel, copiii trebuie să asculte de părinți, cetățeanul de autoritățile Statului etc.

Existența grupului social precum și influența sa asupra individului este un fapt ce-l constatăm în orice clipă a vieții noastre.

Noi cunoaștem că existența grupului este mai durabilă decât cea a individului. Mai ales *istoria* ne mijlocește această cunoștință. Viața popoarelor este, am putea zice, eternă în comparație cu viața efemeră a indivizilor.

Societatea ni se prezintă deci ca o variație de raporturi interindividuale, din cari se încheagă forme sociale cu un caracter bine determinat.

Știința care stabilește legile după cari se nasc, se

încheagă și evoluează diferitele forme sociale se numește sociologie.

Pentru a studia în mod sistematic, deci științific, societatea omenească, noi trebuie să arătăm cât se poate de lămurit caracterul *fenomenelor sociale*, adică al proceselor din cari se nasc și prin cari se mențin *formele sociale*.

Fenomenul sociabilității îl găsim nu numai la om, ci și la animale și chiar la plante, deci în tot domeniul vieții. Pretutindeni constatăm tendința de asociere a indivizilor de aceeași specie sau varietate. Orice ființă vie se naște din altă ființă de același soi și astfel generațiile ce se succed sunt legate întreolaltă, formând o unitate în timp, iar prin faptul că existența individului rămâne și după nașterea sa dependentă de traiul comun cu ceilalți indivizi, societatea se menține și ca unitate în spațiu, ea fiind o condiție pentru conservarea indivizilor.

Sociologia generală ar trebui să se ocupe de fenomenul sociabilității în toată întinderea sa, deci atât la om cât și la animale și plante. Sociologia generală ar trebui să cuprindă deci: a) *sociologia umană*, b) *sociologia animală* și c) *sociologia vegetală* (sau fitosociologia).

Dar cum fenomenele sociale cele mai interesante și cele mai complexe se manifestează în societatea omenească, sociologia se ocupă în primul rând de societatea umană, iar studiul societăților animale și vegetale servesc numai pentru a lămuri unele probleme ale sociologiei umane. Sociologia animală are pentru cea umană aceeași însemnătate ca și psihologia animală pentru cea omenească.

Când vorbim deci de sociologie în general, fără a adăoga „animală“ sau „vegetală“, noi înțelegem „sociologia umană“.

Lectură: Anexa, 1 și 2.

Bibliografie. René Worms, Philosophie des sciences sociales. I: Objet des sciences sociales, 2e éd. Paris 1913. Id. La sociologie. Sa nature, son contenu, ses attaches. Paris 1921. Al. Borza, Câteva noțiuni de fitosociologie. (În revista „Societatea de mâine“ An. I. Iulie 1924). – Arbeiten zur biologischen Grundlegung der Soziologie. (Forschungen zur Völkerpsychologie und Soziologie Bd. X. Leipzig 1931). A. Espinas, Des sociétés animales, Paris 1877. F. Alverdes, Tiersociologie, Leipzig 1925.

2. Sociologia în clasificarea științelor.

Toate științele s'au născut din năzuința omului de a cunoaște legile naturii pentru a se putea adapta mai bine condițiilor de traiu. Din nevoile adaptării la mediul social în care trăește individul, s'a născut știința socială.

Cuvântul „sociologie“, care înseamnă știință despre societate, a fost construit de filosoful francez *Auguste Comte* (1798—1857). El justifică introducerea acestui neologism astfel: „Cred că trebuie să cutez a întrebuița de acum înainte acest termen nou, exact echivalent expresiunii mele, introduse mai de mult, de *fizică socială*, pentru a putea arăta printr'un singur nume această parte complementară a filozofiei naturale, care se referă la studiul pozitiv al totalității legilor fundamentale proprii fenomenelor sociale“. Pe lângă acești termeni mai găsim la A. Comte numirile de „știință socială“, „filozofie socială“ și „politică pozitivă“.

Străduința lui Comte este de a demonstra că fenomenele sociale sunt și ele fenomene *naturale*, deci că și ele sunt determinate de *legi naturale*. Prin urmare, constituirea sociologiei ca știință se întemeiază pe concepția că și în domeniul social domnește un determinism general: orice fenomen e explicat prin condițiile în cari apare în mod necesar. A. Comte coordo-

nează deci sociologia celorlalte *științe pozitive* și el ne dă o clasificare a științelor după criteriul *generalității descrescânde* sau a *complexității crescânde* a științelor. După părerea lui Comte, spiritul omenesc a trecut, în evoluția sa, prin trei stadii: cel teologic, cel metafizic, ajungând în sfârșit la stadiul pozitiv. Științele cele mai generale ajung mai întâiu în stadiul pozitiv, și numai în mod treptat și celelalte științe se apropie de acest stadiu. Cea mai complexă știință este sociologia, deci ea devine cea mai din urmă o știință pozitivă. Ierarhia, logică și istorică, a științelor este, după Comte, următoarea: *matematica, astronomia, fizica, chimia, biologia și sociologia*. Dar, științele se pot clasifica și după alte criterii. Și chiar la Auguste Comte științele se pot împărți în două mari grupuri: științele cari se ocupă de natura moartă (anorganică) și științele cari cercetează domeniul organic (biologic). Aristotel deosebește trei categorii de științe, și anume: 1) științe teoretice (analitica, metafizica și fizica), 2) științe practice (etica și politica), al căror caracter esențial este raportul lor cu acțiunea omenească, și 3) științe poetice (referitoare la artele frumoase și la tehnică). Principiul diviziunii, la Aristotel, este *scopul* căruia îi servește cercetarea științifică și pe de altă parte *obiectul* cercetării. Natura obiectului determină și gradul de certitudine la care se poate ajunge; după Aristotel numai științele teoretice pot da rezultate sigure, pe când cele practice nu admit decât o certitudine corespunzătoare naturii complexe a obiectului. În timpurile noi termenul de „știință“ implică posibilitatea de a ajunge la certitudine, la descoperirea de *legi necesare*. Toate științele sunt *teoretice*, deși, în aplicarea lor, ele servesc artei, adică activității practice. „Știință, de unde prevedere; prevedere, de unde acțiune“, zice A. Comte.

Dela Aristotel încoace s'au făcut multe încercări de

a da o clasificare a științelor, care să corespundă ideii unei „unități a științei“. Dealtminteri, împărțirea științelor după obiect, metodă și scop se tratează mai pe larg în Logică (metodologie). Evoluția sistemului științelor se oglindește astăzi în împărțirea științelor în învățământul superior și în repartizarea lor pe „facultăți“: facultatea de științe (naturale), facultatea de filozofie și litere, facultatea de drept, facultatea de teologie și facultatea de medicină. Și aci putem deosebi două mari categorii: 1) facultatea de științe care se ocupă de natură și 2) celelalte patru facultăți cari se ocupă de om.

Se înțelege că între cele două categorii există o strânsă legătură: omul face parte din natură, iar natura este un obiect de studiu pentru om.

Sociologia va intra în categoria științelor despre om. Cea mai apropiată înrudire va avea sociologia cu *psihologia*, iar prin psihologie ea va sta în legătură cu *biologia*. Tot astfel sociologia va sta în strânsă legătură cu toate științele al căror obiect sunt *produsele spiritului uman*. Aceste științe sunt: *istoria* (în toate ramurile ei: politică, literară, a artelor, a civilizației, a religiilor etc.), apoi așa zisele științe sociale particulare: morala, politica, dreptul, știința economică etc.

Raportul sociologiei cu aceste științe din urmă trebuie însă lămurit mai de aproape.

Bibliografie. W. Wundt, *Über die Einteilung der Wissenschaften* (în „*Philosophische Studien*“, 5. Bd. 1899. pg 1-55). E. Goblot, *Essai sur la classification des sciences*, Paris 1899. Adrien Naville, *Classification des sciences. Les idées maitresses des sciences et leurs rapports*. 3e Ed. Paris 1920. Paul Tillich, *Das System der Wissenschaften nach Gegenständen und Methoden*. Göttingen 1923.

3. Noțiunea sociologiei și raportul ei cu științele sociale.

Dacă numele de „sociologie“ este relativ nou, totuși știința despre societate are o origine foarte veche. Ea apare mai întâiu în normele sau preceptele de conduită, apoi în legislațiile popoarelor, în coduri. În vechea E-ladă însă, unde erau date condițiunile pentru nașterea științei în general, pentru cercetări teoretice sistematice asupra naturii și a omului, s'a ivit și știința socială. Interesul Grecilor era concentrat asupra Statului. Toată viața socială era privită din punct de vedere politic, întrucât viața individului era prinsă cu desăvârșire în comunitatea politică. Educația cetățenească, organizarea militară și economică a cetății constituiau problemele sociale fundamentale pentru „filozofia socială“ antică. Deslegarea tuturor acestor probleme filozofii greci o căutau însă în domeniul *moral*, în dezvoltarea *virtuților* individuale. *Socrate* (470/69—399 în. d. Hr.) mai întâiu, apoi discipolul său *Platon* (428/27—348/47 în. d. Hr.) și în sfârșit urmașul acestuia, *Aristotel* (384/3—322 în. d. Hr.), au pus temeliele științei sociale. *Politeia* (Republica) și *Nomoi* (Legile) lui Platon, apoi *Etica* și *Politica* lui Aristotel sunt operele cele mai importante de știință socială ce ni s'au păstrat din antichitate. Problema morală și religioasă a preocupat Evul mediu. Reprezentantul cel mai de seamă al acestui timp este *Thomas de Aquin* (1227—1274). Cu Renașterea începe a se accentua iarăși interesul pentru știința politică și din acest timp ne-a rămas opera nemuritoare a lui *Niccolò Machiavelli* (1469—1527), „*Principele*“. În secolul al XVIII-lea s'a dezvoltat, în Franța și Anglia pe lângă știința politică și știința economică (*Economia politică*). Mai trebuie să amintim că în secolul al XVIII-lea s'a ivit ideea „*progresului*“ omenirii, progres ce ni-l desvăluie „*istoria*“

popoarelor. „Filosofia istoriei“, o numire care se găsește mai întâiu la *Voltaire* (1694—1778), năzuește a desprinde legile și direcția progresului. Vedem deci cum rînd pe rînd se constituiesc științe sociale cari tratează despre probleme sociale speciale. Nașterea acestor științe e determinată de interesele practice, de reformă socială, ale unor anumite epoci istorice. În secolul al XIX-lea, după revoluția franceză, erau date toate condițiunile pentru îmbrățișarea tuturor problemelor sociale, deci pentru constituirea unei științe sociale generale. Această sinteză ne-a dat-o A. Comte în *sociologia* sa.

Așa cum *biologia generală* este știința generală despre fenomenul vieții, reprezentând o sinteză a tuturor științelor biologice speciale (zoologia, botanica, fiziologia etc.), astfel și *sociologia generală* este o sinteză a tuturor științelor sociale speciale sau particulare. Științele sociale particulare sunt: *istoria* (în toate ramurile ei), *antropogeografia* (geografia umană), *etnografia* și *etnologia*, *demografia*, apoi științele economice, științele politice, *dreptul*, *religia*, *etica* (morală), *pedagogia*. Toate aceste științe se ocupă de o latură anumită a vieții sociale, pe când *sociologia* năzuiește să dea o explicație a *fenomenului sociabilității în toate aspectele sale*. Ea se întemeiază pe observația că toate fenomenele sociale stau într'un strîns raport de interdependență și că unitatea sau individualitatea societății se întemeiază tocmai pe această solidaritate sau acest *consens* al fenomenelor sociale.

Sociologia mai poate fi numită și „filozofie a științelor sociale“ particulare, întrucât ea expune, lămurește și fixează principiile cele mai generale ale acestor științe și stabilește legătura între ele. Astfel ea va arăta legătura între drept și morală, între morală și religie, etc. *Sociologia* va avea deci, în comparație cu științele sociale particulare, *sfera cea mai largă*.

Sociologia nu se va ocupa de o anumită societate umană concretă, ci de societatea *omenească în general*, fără considerarea locului și timpului. Societățile concrete vor constitui numai materialul pentru a descoperi, prin aplicarea unei metode științifice riguroase, *legile sociale generale, valabile pentru orice societate*.

Bibliografie. Durkheim et Fauconnet, *Sociologie et sciences sociales* (Revue philosophique, 1903). Gusti, *Die Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik in ihrem einheitlichen Zusammenhang* (Zeitschrift für Politik, III. Bd. 1909-10).

4. Necesitatea și însemnătatea sociologiei.

Orice activitate omenească îndreptată spre un scop bine fixat trebuie să fie întemeiată pe o *tehnică* sau *artă* adaptată aceluși scop. A poseda tehnica unui anumit ram de activitate înseamnă a fi stăpân pe mijloacele necesare pentru îndeplinirea scopurilor spre cari e îndreptată acea activitate.

La începuturile civilizației sau în condițiuni de traiu simple și primitive, tehnica se dobândește prin exercitarea unei activități. Copiii învață diferitele activități imitând pe cei adulți, până ce-și dobândesc dexteritatea necesară. În acest fel s'a păstrat până în zilele noastre tehnica rutinară în *agricultură* și în diferitele industrii *casnice*. În gospodăria țărănească dela noi, aflăm încă această tehnică transmisă dela o generație la alta. Dar în măsură ce o societate progresa și în măsură ce acest progres reclamă o diviziune a muncii tot mai complexă, deprinderea unei tehnici trebuie să fie precedată și însoțită de dobândirea de cunoștințe *teoretice*. Teoria sau știința devine astfel, în societățile civilizate, o condiție necesară pentru activitatea practică.

Iar dintre activitățile omenești practice cea mai im-

portantă a fost și este *activitatea conducătorului sau conducătorilor* societăților omenești. „*Arta guvernării*“ reclamă în zilele noastre nu numai aptitudini înăscute pentru conducere și o tehnică dobândită prin exercitarea conducerii, ci și cunoștințe teoretice temeinice.

Cum însă în societățile progresate s'a impus, și în activitatea conducerii, o diviziune a muncii tot mai accentuată, cunoștințele necesare pentru exercitarea diferitelor funcțiuni de conducere s'au specializat și ele. Astfel pe când la începuturile civilizației șeful unei familii era educator, judecător, preot, conducător politic și economic, astăzi aceste activități sociale s'au specializat și s'au repartizat asupra unor categorii de „funcționari“ pregătiți pentru o anumită specialitate.

Fiecărei *științe sociale particulare* îi corespunde deci o anumită *artă socială specială*, d. e. științei dreptului arta magistratului, teologiei arta preotului, moralei arta pedagogului etc.

Dar într'o societate toate aceste funcțiuni stau în strânsă legătură, într'un raport de interdependență. Orice activitate specială, pentru a fi rodnică, trebuie să țină seama de toate celelalte activități; prin urmare și pregătirea teoretică trebuie să pornească dela principiul *consensului universal* al fenomenelor sociale, deci dela cunoașterea condițiunilor generale cari determină existența unei societăți.

Studiul sociologiei generale va fi deci necesar pentru toți aceia cari au de împlinit o *funcțiune socială conducătoare*. Căci numai având cunoștințe clare despre legile generale cari determină structura și evoluția societății, ei vor putea desfășura o activitate folositoare în funcțiunea lor specială, punând-o de acord cu celelalte funcțiuni.

Din această cauză, studiul sociologiei generale a fost introdus în învățământul secundar și superior și, în

unele țări, în Statele Unite ale Americii de Nord mai ales, studiul sociologiei este considerat indispensabil pentru toți tinerii cari râvnesc la funcțiuni de conducere. Oamenii politici, preoții, militarii, profesorii și învățătorii, magistrații și avocații, medicii, industriașii, bancherii, agricultorii — toți au nevoie, pentru activitatea lor specială, de cunoștințe generale asupra condițiilor de existență și progres ale societății omenești.

Crizele de tot felul, războaiele, șomajul, decadența morală și fizică, corupția etc., rezultă în mare parte din lipsa unei pregătiri temeinice, teoretice și practice, a conducătorilor societăților omenești.

Studiul sociologiei poate da o orientare sigură pentru artele sociale, adică pentru activitățile practice în domeniul social. De aci rezultă însemnătatea covârșitoare a sociologiei pentru progresul omenirii. Omul dobândește prin sociologie o idee clară asupra scopurilor ce trebuie să urmărească în activitatea sa pentru a deveni folositor societății în care trăește și pentru a contribui la realizarea de valori permanente, în temeiul cărora generațiile ce vin să poată face un pas mai departe pe calea progresului.

Abia prin studiul sociologiei ni se deschide înțelegerea asupra *faptelor istorice*, ni se deslușește pe deplin *rolul individului în societate*, ni se lămurește însemnătatea *religiei, moralei, dreptului, a artelor frumoase* și a *bogățiilor economice* create de tehnica industrială.

5. Metodele în sociologie.

A explica un fenomen în mod științific înseamnă a arăta cu precizie condițiunile în cari acest fenomen apare cu necesitate. Condițiunile cari provoacă în mod necesar apariția unui fenomen se numesc *cauza fenome-*

nului. Toate științele năzuiesc să descopere cauzele fenomenelor, caci cunoscând cauzele noi putem *prevedea* cu siguranță apariția fenomenelor, cari se prezintă în acest fel ca efecte ale unor cauze cunoscute.

Dificultatea în științe stă tocmai în a stabili mijloacele cele mai potrivite și calea cea mai sigură pentru descoperirea cauzelor fenomenelor cari formează obiectul lor de cercetare. Dacă obiectul ar fi același pentru toate științele și metoda ar trebui să fie aceeași. Cum însă diversitatea științelor rezultă din diversitatea fenomenelor cari formează obiectul lor de cercetare, e clar că nici *metoda* de cercetare nu poate fi aceeași.

Să ne amintim că fenomenele fizice se deosebesc prin natura lor de cele psihice și că metoda aplicată în fizică nu poate fi identică cu cea întrebuințată în psihologie. Astfel în psihologie experimentarea (adică crearea arbitrară a condițiilor pentru apariția unui fenomen) e posibilă numai în limite foarte înguste și nici nu prezintă acea precizie ca în domeniul fizic; tot așa știm că *introspecția* nu se aplică și nici nu poate fi aplicată în fizică. Sunt apoi unele științe (d. e. matematica sau logica) în cari metoda fundamentală este demonstrația sau deducția, pe când alte științe își întemeiază cercetările pe metoda inductivă.

Din alt punct de vedere însă știința este *una* precum și obiectul ei, „totalitatea fenomenelor“ sau „natura“, este unul. Prin urmare va exista o metodă generală științifică, comună tuturor științelor, care se va modifica și nuanța apoi după natura fenomenelor cari formează obiectul diferitelor științe speciale. Metoda sau calea care trebuie urmată în orice știință este:

Mai întâiu trebuie să *observăm* fenomenele, să le *clasificăm* după criterii bine alese; trecând la explicarea lor noi trebuie să constatăm *în ce condițiuni ne-au apărut*. Dela această constatare, trecem la *formularea ipotezei* că aceste condițiuni observate de noi constituiesc

cauza apariției fenomenelor. În sfârșit această ipoteză trebuie *verificată*, ceea ce înseamnă că noi trebuie să constatăm cât mai multe cazuri în cari *aceleași cauze* provoacă apariția aceluiași fenomene. Când verificarea e considerată suficientă pentru a dovedi adevărul ipotezei, ipoteza dobândește putere de *lege*.

Dificultățile, pe cari diferitele științe trebuie să le învingă pentru a ajunge la stabilirea de legi, se ivesc la verificarea ipotezelor. Aci metoda nu poate fi identică pentru toate științele, ci va varia după natura obiectului unei anumite științe.

Astfel *ipoteza gravitației universale*, cea a *asociației ideilor* și cea a *progresului spiritului uman*, nu admit aplicarea aceleiași metode.

Metoda cea mai obicinuită și exactă pentru a verifica ipotezele enunțate în științele fizico-chimice este *experimentarea* în psihologie *introspecția*, în biologie *comparația*.

Trebuie să observăm însă că metoda cea mai exactă este *experimentarea* propriu zisă, care reclamă: 1) *izolarea fenomenului*, 2) *crearea arbitrară* (în laborator) a *condițiilor* cari dau naștere fenomenului supus cercetării, și 3) *variarea arbitrară a condițiilor* pentru a putea observa schimbarea concomitentă a fenomenului și dependența sa de anumiți factori.

Celelalte metode se aplică atunci când fenomenele de studiat nu permit o experimentare directă, adică în înțelesul ce-l are acest termen în științele exacte (fizico-chimice). Aceste metode însă caută să înlocuiască pe cât se poate mai bine experimentarea și să se apropie de exactitatea metodei experimentale.

În sociologie, experimentarea directă, propriu zisă, este imposibilă. Pentru a studia fenomenul „*revoluției*“, noi nu vom putea crea în societatea în care trăim sau în altă societate străină, în mod arbitrar și numai pentru a face experiențe, condițiunile necesare pentru

izbucnirea unei revoluții. În sociologie trebuie să așteptăm apariția fenomenelor și să studiem cauzele care le-au dat naștere, făcând apoi concluzia că în condiții identice va apărea în mod logic și necesar același fenomen. Materialul pentru aceste studii ni-l dă *istoria* (chiar pentru ceea ce numim fapte *actuale*), adică *descrierea cât se poate de exactă și detaliată a ceea ce s'a întâmplat în viața unei societăți*. Cum în zilele noastre știința istoriei este bine întemeiată, sociologia are la îndemână descrieri foarte exacte ale faptelor. Totuș verificarea ipotezelor sociologice în temeiul datelor istorice rămâne numai aproximativă, întrucât faptele istorice nu sunt niciodată identice, nu se repetă nicicând în mod exact; condițiunile *naturale* (fără intervenția experimentatorului) variază neîntrerupt în cursul timpului, astfel că putem vorbi de o asemănare a condițiunilor dar nicicând de o identitate.

Dar prin comparația condițiunilor asemănătoare noi putem desprinde factorii cari determină apariția diferitelor fenomene. Și cu cât cunoștințele istorice se largesc, cu atât mai multe posibilități de comparație avem, fie că e vorba de *comparația fazelor consecutive ale aceleiași societăți, sau de comparația între societăți diferite* în acelaș moment istoric sau în diferite momente.

Metoda istorică-comparativă rămâne deci metoda fundamentală a cercetărilor sociologice.

Această metodă trebuie însă complectată și perfecționată prin mijloace speciale de investigație menite să înlesnească izolarea fenomenelor și stabilirea precisă a cauzelor.

Astfel de mijloace sunt:

1. *Statistica*. Prin statistică noi adunăm toate faptele sociale de aceeaș categorie pentru anumite răstimpuri, cercetăm cauzele cari le-au produs, și comparăm cifrele pentru anumite perioade, năzuind a desprinde cauzele variației acestor cifre. Creșterea sau descrește-

rea populației, sporirea sau diminuarea criminalității, producția de bunuri economice etc., sunt fapte cari pot fi lămurite prin date statistice. Statistica ne lămurește asupra unei stări de fapt, ne furnizează deci cunoștințe certe, fără însă a ne da o *explicație* a faptelor.

2. *Monografia*. Pe lângă statistică mai avem un mijloc excelent pentru a-i da metodei istorico-comparative o precizie și mai mare. Acest mijloc este descrierea amănunțită a unei *unități sociale* în structura și evoluția ei. Această descriere făcută pe cât se poate prin observația directă a faptelor se numește *monografie*. Așa cum există biografiile individuale, așa se pot scrie *monografiile sociale*. Monografiile pot cuprinde unități mai mici de exemplu o familie, un sat, un oraș; dar și unități mai mari de exemplu o provincie, un Stat. Astfel de monografii pot servi apoi, prin aplicarea metodei comparative, pentru a verifica unele ipoteze privind mai ales influența mediului geografic (satele șes și la munte, sate și orașe) și influența ocupației locuitorilor dependentă de mediul geografic. Studiile monografice sunt însă și foarte folositoare pentru inițierea în studiul sociologiei, înlocuind într'un anumit mod studiile de laborator în științele exacte.

3. *Ancheta*. Pentru a dobândi informații asupra unei chestiuni ce ne interesează pentru un studiu sociologic, sau pentru a afla părerea unui număr cât mai mare de oameni (specialiști sau nespecialiști) asupra unei chestiuni, se întrebunțează ancheta. Dacă ne interesează situația economică, culturală sau religiozitatea locuitorilor unei regiuni ne vom adresa preoților, învățătorilor, primarilor etc., trimițându-le un „chestionar“ pe care ei îl vor completa. Când e vorba de reforme școlare, sau de probleme de educație vom face o anchetă adresându-ne părinților, profesorilor etc. Anchetele au fost aplicate mai ales în justiție, astăzi ele au devenit un mijloc foarte rodnic în științele sociale

pentru a culege informații fie pentru scopuri practice (reforme sociale, legiferare), fie pentru studii teoretice.

Bibliografie. Durkheim, Emile, Les règles de la méthode sociologique, Paris 1894 (trad. rom. de C. Sudețeanu, București 1924). P. Andrei, Problema metodei în sociologie (în: Probleme de Sociologie, București, Casa școalelor, 1927, pg 73-115. René Worms, Philosophie des Sciences sociales vol. II: Méthode des Sciences sociales, 2e éd. Paris, Giard & Brière, 1919.

6. Problemele sociologiei.

Problema generală a sociologiei este stabilirea legilor care determină geneza, structura și evoluția societăților omenești.

Problemele parțiale, care derivă din problema generală și de a căror rezolvare depinde rezolvarea problemei generale, sunt:

- 1) Fixarea și clasificarea formelor sociale. Această problemă constituie obiectul morfologiei sociale.
- 2) Analiza structurii formelor sociale, cunoscută sub numirea de statică socială.
- 3) Explicarea transformărilor succesive ale formelor sociale. Explicarea acestor transformări constituie problema dinamicii sociale.

Afară de aceste probleme principale, sociologia mai are de rezolvat o serie de probleme secundare implicate în cele principale, d. e. 1) rolul factorilor psihici (raportul între individ și societate); 2) problema mediului (influența factorilor geografici); 3) problema progresului și a civilizației etc.

II. SOCIETATEA CA OBIECT DE STUDIU AL SOCIOLOGIEI.

1. Morfologia socială.

(Teoria formelor sociale).

A. *Nucleul social, (grupul familial).*

Experiența ne arată că la om există o mare variație de forme de asociație, atât cu privire la complexitatea structurii lor cât și cu privire la întinderea lor în spațiu și durata lor în timp. Există familii, neamuri sau seminții, națiuni, State, comunități religioase, asociații culturale, comerciale, economice, sportive, etc. Această diversitate de forme de asociație trebuie ordonată, clasificată după un criteriu științific, pornind de la anumite ipoteze asupra genezei și evoluției societăților omenești.

Dacă privim societățile animale, constatăm că forma de asociație e legată de tipul biologic. Unele animale (albinele, furnicele, termitelile) trăesc în societăți diferențiate, în cari anumite categorii de indivizi împlinesc funcțiuni bine determinate, corespunzătoare constituției lor psiho-fizice. Structura societăților animale nu variază aproape de loc sau în limite foarte restrânse. În acest fel avem animale cari trăesc în „State“, altele în *turme*, în *stoluri*, altele iarăș în familii conștând numai din părinți și pui, etc. Unele societăți animale se desfac lesne, altele au o coeziune foarte mare;

unele sunt stabile, altele intermitente (se desfac și refac după anotimp de pildă).

Deosebirea cea mai izbitoare între societățile animale și cele omenești stă în faptul că *societățile omenești sunt capabile să evolueze, adică să treacă dela forme simple la forme complexe*. Structura societății omenești este deci maleabilă și adaptabilă la mediul împrejurător.

Fără îndoială că și această adaptabilitate a societății omenești se întemeiază pe natura psiho-fizică a individului uman. Și chiar în deosebirea naturii omenești de natura animală va trebui să căutăm și explicația variației extraordinare a formelor sociale umane în comparație cu fixitatea formelor sociale animale.

Această deosebire se mai poate lămuri zicându-se: societățile animale sunt produse ale instinctelor, pe când în societățile omenești intervine intelectul și rațiunea indivizilor. Aceste facultăți psihice specific umane au imprimat și formelor sociale omenești caracterul lor specific, ridicându-le deasupra a tot ce ar fi putut produce instinctele.

Graiul și mâna i-a dat individului omenesc posibilitatea să formeze asociații cu o structură care întrece orice produs al naturii și de o întindere și durată pentru cari nu găsim analogii în regnul animal.

Totuș și această deosebire, extraordinară la prima vedere, nu poate fi decât o deosebire de grad, adică progresul realizat de om trebuie să-și aibă temeiul în natura animală a omului. Trebuie să existe și la om ca și la celelalte animale, o formă socială originară, biologică sau naturală, din care apoi s'au dezvoltat celelalte forme. Această formă originară, acest *nucleu social* capabil să evolueze, este *grupul familial*.

Grupul familial nu este identic cu familia propriu zisă, constând din părinți și copii, ci acest grup poate cuprinde mai multe familii și mai multe generații. Ex-

tensiunea, organizația (structura rezultată din diviziunea muncii), coeziunea (solidaritatea) grupului familial diferă după situația concretă în spațiu și timp. Dat fiind că omul e răspândit pe toată suprafața locuibilă a pământului și condițiunile de traiu fiind foarte deosebite, grupurile familiale prezintă și ele o mare variație. Important este însă să reținem faptul că pretutindeni îl găsim pe om trăind în grupuri ai căror membri sunt înrudiți prin sânge și au conștiința acestei înrudiri.

Conștiința aceasta este rezultatul graiului, prin care se păstrează amintirea trecutului și se transmite din generație în generație. Și chiar acest *graiu comun* constituie legătura cea mai puternică între membrii grupului. Grupul familial e deci capabil să ia o întindere mare și, pe de altă parte, să păstreze legături cu grupuri înrudite (de aceeaș origine manifestată prin graiul comun).

B. *Formele sociale „evolute”.*

(Noțiunea de „sistem social evolutiv”)

Cuvântul „asociație” sau „societate” înseamnă înainte de toate o totalitate compusă dintr'un număr oarecare de elemente (indivizi). Dacă indivizii omenești ar fi omogeni (egali) ei n'ar putea forma o *societate*, ci numai un *agregat* (o adunătură, o mulțime care se exprimă printr'un număr) d. e. locuitorii unei țări sau ai pământului, mulțimea care trece pe stradă, spectatorii la o reprezentație de teatru etc.

Pentru ca indivizii să formeze o *societate*, ei trebuie să se diferențieze, să fie *eterogeni*, formând *categoriile* sau *clase* cari împlinesc înăuntrul societății anumite *funcțiuni sociale*. Aceste clase sunt dependente unele de altele, ele nu pot exista unele fără de altele. *Totalita-*

tatea aceasta compusă din părți eterogene, dependente unele de altele, se numește societate sau, spre deosebire de un agregat de indivizi, sistem social. Societatea presupune deci o organizație a indivizilor întemeiată pe ierarhie sau stratificare.

De timpuriu s'a descoperit asemănarea (analogia) societății omenești cu *organismul viu*. Astfel Meneniu Agrippa a demonstrat plebeienilor, că Statul este o unitate ca și trupul omenesc și că așa cum atunci când o parte a trupului, un organ, de ex. stomacul s'ar revolta refuzând să funcționeze în folosul întregului, individul ar pieri, așa și Statul s'ar prăbuși dacă o clasă de cetățeni ar refuza să-și îndeplinească funcțiunea pe care o are în Stat. Această analogie s'a întrebuintat și se întrebuintează încă și astăzi, atât în teoria socială cât și în viața de toate zilele. Din acest punct de vedere se poate afirma că societatea este un „*organism*“, adică un tot organizat, în care elementele sunt diferențiate formând țesuturi și organe, cari sunt părțile constitutive ale întregului.

Prin termenul de „*evoluție*“ înțelegem trecerea dela o formă organică (organizată) simplă la o formă mai complexă, adică mai diferențiată. Astfel, în biologie, s'a formulat ipoteza evoluției, care zice că formele organice au trecut prin faze începând cu formele cele mai simple, unicelulare, până la formele cele mai complexe — multiceulare, prin diferențierea progresivă a celulelor și integrarea lor (prinderea lor într-o unitate nouă compusă din aceste elemente diferențiate). Tot astfel organismele vii *evoluează* dela ou la individul adult, prin diferențierea crescândă a celulelor.

Și formele sociale le putem clasifica după acest criteriu al diferențierii și integrării progresive a elementelor.

In nucleul social, grupul familial, vom găsi deci cea

mai simplă diferențiere și integrare. Această diferențiere este cea în *sexe* și *vârste*. Bărbații și femeile în diferite faze de vârstă (copii, adolescenți, adulți, bătrâni), formează țesuturile acestei forme sociale originare sau biologice.

Această diferențiere originară formează baza și punctul de plecare pentru cooperarea și diviziunea muncii între membrii aceluiaș grup social.

Instinctul familial (de procreație și creștere a copiilor) împinge la întemeierea grupului familial. De aci rezultă o diviziune a muncii între bărbați și femei. Căutarea hranei, construirea de adăposturi, apărarea împotriva dușmanilor (fiare sălbatice, grupuri sociale omenești străine), satisfacerea de trebuințe superioare (culturale, religioase, științifice, artistice etc.), va cere, după loc și timp, o complicare tot mai mare a diviziunii muncii în așa fel că aceleași elemente date (bărbații și femeile, precum și diferitele clase de vârstă) vor avea de îndeplinit diferite funcțiuni sociale.

Condiția pentru evoluția aceasta progresivă este însă ca nucleul originar — familia — să rămână neatinsă în funcțiunea sa specifică (procrearea și creșterea copiilor), și ca creșterea copiilor să fie însoțită de o *educație* a lor pentru a-i adapta la funcțiunile sociale ce vor avea de îndeplinit.

Printr'o educație corespunzătoare copiii sunt specializați pentru anumite funcțiuni sociale (profesiuni), al căror număr a crescut într'un mod extraordinar în cursul evoluției diferitelor societăți umane.

Impulsul pentru această evoluție a venit din *mediul împrejmuitor*. Supt apăsarea nevoilor de traiu, deci din nevoia de a învinge dificultățile pe cari mediul le-a o-pus existenței grupului social, acesta și-a transformat structura în așa fel ca să poată rezista tuturor greutăților.

Trecerea de la grupul familial biologic (preistoric) până la societatea umană civilizată de azi s'a înfăptuit în mod treptat, prin întinderea grupului familial, ramificarea sa și integrarea părților. Ca forme „evolute“, deci depășind grupul familial simplu, avem *clanul, ginta, tribul, Statul, națiunea* și, în urmă, *federația de națiuni*.

Mediul deci desprinde în interiorul unei comunități omenеști procese (pe cari le putem numi „*intracomunitare*“) care au drept urmare o complicare a structurii, o adaptare a structurii la condițiile de viață socială în acel anumit mediu. Aceste procese sunt de natură psihică, întrucât numai prin schimbarea *tipului psihic individual* se poate ajunge la o diferențiere progresivă a indivizilor, natura lor biologică (diferențierea originară în sexe și vârste) rămânând aceeaș. Prin urmare și *funcțiunile sociale*, pentru cari poate fi educat și pe cari le poate exercita individul omenesc, vor trebui să corespundă constituției sale biologice (sexului și vârstei sale). Aceste condițiuni biologice constituesc limite absolute pentru variația structurii, deci pentru evoluția societății.

Statica socială, partea sociologiei care năzuește să explice structura societății, va trebui să rezolve înainte de toate *problema mediului*, arătând cari *fenomene structurale* pot fi legate, ca efecte, de influența unor anumiți factori din mediul ambiant.

2. Statica socială.

(Problema influenței mediului asupra structurii sociale).

Ipoteza fundamentală a staticii sociale este:

Orice grup social uman își păstrează structura sa neschimbată, dacă mediul împrejmuitoare rămâne acelaș; dacă însă mediul se schimbă, sau dacă grupul migrează

În alt mediu deosebit de cel dintâiu, structura socială va avea tendința să se adapteze nouilor condițiuni.

Prin termenul de mediu ambiant înțelegem *totalitatea factorilor cari înlesnesc, îngreuează sau împiedică activitatea omului îndreptată spre procurarea mijloacelor necesare pentru satisfacerea trebuințelor sale.*

Activitatea omenească trebuie deci să se desfășoare într'un mod determinat de influența acestor factori. Diviziunea muncii a rezultat din nevoia de cooperare a indivizilor pentru a spori influența binefăcătoare a mediului, sau a înlătura influența sa păgubitoare.

Știința socială trebuie să constate, cari sunt acești factori, să-i clasifice și, ceea ce este mai important, să afle care este sfera de acțiune a diferiților factori, deci căror anumiți factori trebuiesc atribuite anumite schimbări structurale ale societății.

Cum orice grup social omenesc trăește pe pământ, trebuie să considerăm mai întâiu diferitele condițiuni de traiu rezultate din acest mediu teluric. Clasificând acești factori, vom dobândi două categorii principale: I. Factori naturali, A) Climatul, B) Configurația solului, și anume: repartizarea uscatului și a apelor, repartizarea ploilor; relieful (munți, văi, șesuri întinse). C) Flora și Fauna. D) Mineralele.

Pe lângă acești factori „naturali“, va trebui să considerăm: (II) *Raporturile de vecinătate* (pacinică sau dușmănoasă) *între societățile omenești*, tendințele de izolare ale grupurilor, precum și tendințele de cooperare și contopire. Aceste *raporturi intercomunitare* au dat naștere la prefaceri structurale foarte importante. Din ele a rezultat forma socială numită Stat, iar factorii cari împing la această transformare pot fi prinși sub termenul general de „*mediu uman*“ sau „*mediu istoric*“.

În sfârșit, ca factor ultim (III), va trebui să considerăm, *voința individuală*, care, în anumite condițiuni,

poate avea o influență hotărâtoare asupra evoluției societății omenești.

Vom trece acuma la stabilirea influenței fiecărui factor în parte asupra structurii societății omenești.

A. *Climatul.*

Influența climatului asupra structurii societății omenești, deci asupra felului de organizație socială, nu este nemijlocită, adică în felul că un anumit climat a produs o anumită organizație socială. Climatul se manifestă numai prin limitele ce le impune răspândirii grupurilor sociale omenești, fie prin exces de căldură și mai ales prin exces de frig. Deși omul a știut să învingă frigul prin invenția focului, a îmbrăcămînței și a adăposturilor artificiale, totuși regiunile polare precum și înălțimile mari au oprit așezarea omului în societăți permanente.

Influența indirectă a climatului asupra societății este însă considerabilă, întrucât de climat depinde natura faunei și florei în regiunile respective.

Ca influență directă însă mai poate fi considerată creierea de tipuri biologice omenești, adaptate la regiuni reci și la regiuni călduroase. Astfel Eschimoșii sunt adaptați, din punct de vedere fiziologic, la traiul în regiuni friguroase, locuitorii Africei centrale precum și cei din regiunile ecuatoriale ale Americii de Sud la traiul în zonele tropicale. Această adaptare la un anumit climat se poate verifica și prin direcțiile migrațiilor. S'a observat anume că migrațiile iau în general direcția „paralelelor“. Locuitorii Europei, de ex. cari au migrat în America s'au așezat și au prosperat în regiuni cu un climat asemănător locului de origine. Anglo-Saxonii și Francezii au ocupat regiunile

temperate din America de Nord, Spaniolii au preferat regiunile călduroase.

Fără îndoială că această adaptare la un anumit climat implică și creierea de „caractere“ corespunzătoare diferitelor tipuri biologice. Astfel climatul rece și temperat stimulează activitatea și inventivitatea, pe când excesul de căldură împiedică activitatea intensă și susținută.

Dar nu putem afirma că climatul, el însuși, ar fi *cauza* ivirii unor anumite *tipuri de organizație socială* și că ar fi determinat chiar „normele sociale“.

Unii autori, de ex. Montesquieu, în opera sa „De l'Esprit des Lois“ (1748), au susținut că legile pe cari le găsim la diferite popoare, felul organizației politice (formele de guvernământ) etc. ar depinde de climat.

Faptele nu ne îngăduesc, precum am văzut, să admitem această dependență directă a organizației sociale de climat. Ceea ce putem afirma este numai că viața omului pe pământ și răspândirea sa e dependentă de condițiuni climaterice și că omul, spre deosebire de alte animale, a găsit posibilitatea să se adapteze și în regiuni friguroase și calde. Și s'ar putea afirma mai curând că organizația socială a înlesnit omului să învingă greutățile climatelor neospitaliere, decât că climatul a determinat, în mod direct, organizația socială.

B. Configurația suprafeței pământului.

(Uscatul și apele ; relieful).

Dacă climatul în general n'are altă influență asupra grupurilor sociale, decât că îngreudește în anumite limite răspândirea lor pe pământ, configurația solului, adică structurarea verticală și orizontală a suprafeței pământului, conturează în mod mai precis regiunile,

în care diferite grupuri sociale s'au putut răspândi prin roire, amestec și contopire în organizații mai complexe, deci prin integrare.

Structura orizontală a suprafeței pământului a despărțit continentele prin *mări și oceane*, și a dat naștere la o mulțime de insule. În acest fel grupurilor sociale omenești li s'au fixat *hotare naturale*, cari în vremurile străvechi, preistorice și protoistorice nu puteau fi trecute și opreau în mod absolut migrațiunile. Știm doar că un întreg continent, America, a rămas necunoscut și inaccesibil locuitorilor celorlalte continente până la descoperirea acestui continent prin Columb.

Acelaș rol l-au avut pentru despărțirea grupurilor sociale munții înalți, ca de ex. *munții Himalaia*, apoi *pustiurile*, cum este pustiul Saharei.

Râurile însă, afară de fluviile mari și greu de trecut, precum și munții cari au trecători lesnicioase, au unit mai mult decât au despărțit grupurile sociale. Ele s'au răspândit dealungul râurilor pe amândouă laturile, iar munții, cum sunt Carpații noștri, au fost ocupați de acelaș *neam, de grupuri sociale înrudite*.

Structura verticală a suprafeței pământului, adică văile, șesurile întinse pe de o parte și munții pe de altă parte au despărțit iarăși grupurile, deși nu în mod absolut, întrucât între acele regiuni s'au format *zone de contact* și de tranziție între grupuri.

Această configurație sau structurare a suprafeței pământului, despărțind din timpuri preistorice genul uman în grupuri, cari nu s'au putut amesteca, a dat naștere diferitelor rase și varietăți (seminții, neamuri). Fie că genul uman s'a născut dintr'o singură pereche (*teoria monogenismului*) și s'a răspândit apoi pe suprafața pământului într'un timp când nu se opuneau migrațiunilor piedeci de neînvinc, sau că oamenii de diferite tipuri au apărut în mai multe locuri (*teoria poligenismului*), efectul trebuia să fie acelaș în momentul

ce structura suprafeței pământului n'a mai îngăduit amestecul neîngrădit al raselor și varietăților.

La om au intervenit apoi și factori psihici (cari de altfel nu lipsesc nici la animale) pentru a izola grupurile unele de altele prin oprirea (naturală sau conștientă) a conubiului între grupuri prea deosebite. Deosebiri nu se limitează deci numai la caracterul pur biologic, ci și psihic (ideologia comună întemeiată pe graiul comun), astfel că factorii cari au întărit *coeziunea internă* a grupurilor, au dat naștere unei tensiuni sau unui *antagonism extern* între grupuri, prin care fapt s'a consolidat tot mai mult *caracterul etnic* al diferitelor grupuri sociale omenești.

Formarea *caracterului etnic*, precum și structura socială dependentă de acest caracter, nu pot fi deci înțelese, dacă considerăm numai influența configurației suprafeței pământului. Aceasta ne dă numai contururile generale pentru a desprinde grupurile mari de aceeași origine biologică (rasele și semințiile). Dar au fost și sunt încă scriitori cari susțin că *rasa* este hotărâtoare pentru toată activitatea (felul de organizație, progresul, etc.) grupurilor sociale omenești. Ar exista deci după părerea acestor autori o *ierarhie a raselor*, începând cu rase inferioare cari trăesc în societăți primitive apropiate de societățile animalelor, și cari sunt incapabile de a progresa, și sfârșind cu rase superioare cărora li se datorește progresul și civilizația.

Și în antichitate Grecii credeau că ei sunt cel mai superior neam de oameni, că ei sunt stăpâni din natură, pe când celelalte neamuri sunt menite să le servească lor, deci oamenii de alt neam sunt *sclavi din natură*. Chiar Aristotel susține încă această părere. Dar și la alte popoare găsim aceeași prejudecată. Evreii de pildă afirmă și afirmă că sunt „neamul ales“ (de Dumnezeu) să domnească peste celelalte popoare. *Teoria rasistă* modernă pretinde a se întemeia pe fapte

istorice, iar nu pe prejudecăți, enunțând ipoteza „inegalității raselor“. Cel dintâi autor care ne-a dat o lucrare sistematică este Conte de Gobineau în opera sa „Essai sur l'inégalité des races humaines“ (1853). În urma lui au apărut în Germania scrieri cari susțin superioritatea rasei „germane“. Dar și la Gobineau și la autorii germani (în primul rând e de amintit Houston St. Chamberlain „Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts“) dăinuește încă vechea prejudecată că „neamul propriu este cel superior“. Și Gobineau spune anume că rasa *germanică* (nu germană) este cea superioară. Din ea s'a format aristocrația franceză (din Francii, cuceritori ai Galiei) cari au înfăptuit civilizația europeană. În Germania, teoria rasistă servește la formularea programelor de luptă politică a Germanilor împotriva Evreilor stabiliți în Germania și cari sunt considerați ca rasă inferioară și primejdioasă, întrucât prin amestecul cu ei s'ar primejdi puritatea rasei germane și deci ar scădea puterea civilizatoare a acestei rase superioare.

Din partea Evreilor, iarăș, s'au publicat cărți pentru a dovedi că rasa n'are nici o importanță pentru progres, că toate rasele sunt *egale*. Cea mai cunoscută carte de acest gen este „Rasse und Kultur“ (Rasa și Cultura) de Friedrich Hertz.

Năzuind a deslega această problemă în mod obiectiv, vom constata, atât în temeiul experienței, cât și în temeiul faptelor istorice, că există inegalități foarte însemnate între rasele precum și între diferitele seminții umane, așa cum există mari deosebiri între rasele unor animale de acelaș gen.

Caii și câinii ne dau cele mai lămurite exemple. Prin izolare biologică (ferire de amestec) anumite însușiri naturale (mărime, frumusețe, iuțeală, inteligență, docilitate, etc.) se pot întări și potența prin ereditate, creindu-se *tipuri perfecte*, numite și *superioare*, cari se

apropie tot mai mult de o formă *ideală* ca *prototip* al acelei varietăți.

Dar ierarhia între aceste tipuri nu poate fi stabilită după un criteriu absolut, ci criteriul poate fi ales din diferite puncte de vedere. Un cal de cursă, oricât de perfect ar fi, e inferior unui cal de povară, dacă e pus să transporte greutatea sau să tragă plugul, tot astfel un câine de vânătoare va fi inferior unui câine ciobănesc, dacă va fi întrebuințat pentru paza oilor.

Așa e și la om. Superioritatea și inferioritatea se manifestează prin *adaptarea la o anumită activitate în anumite condițiuni concrete*.

Astfel zice și Aristotel că toți oamenii sunt egali dintr'un anumit punct de vedere, și inegali din alt punct de vedere; nu au dreptate aceia cari dela o anumită egalitate conchid la o egalitate în toate, sau dela o anumită inegalitate la una generală.

Vor exista deci și la diferitele rase omenești caractere comune și caractere deosebite. Vom avea rase sau neamuri: inteligente, puternice, războinice, pașnice, predispuse pentru artele frumoase, pentru comerț, etc. Și cu toate că omul e *educabil*, totuș anumite caractere ereditare, inerente rasei, nu se pot schimba prin educație. Astfel n'am putea crede că pigmeii din Africa, puși chiar în condițiuni prielnice, ar fi putut întemeia un imperiu asemănător imperiului roman.

Dar importanța rasei se accentuează mai ales prin faptul că *conștiința de a aparține unei rase și că această rasă e superioară celorlalte* contribuie într'un mod extraordinar la coeziunea (solidaritatea) internă a grupurilor sociale, mai ales din momentul ce între aceste grupuri se naște lupta și concurența.

Această conștiință a origini comune, întărită prin graiul comun, credințe comune, tradiție istorică, etc. a contribuit atât la izolarea *grupurilor etnice* deosebite, cât și la integrarea celor înrudite în societăți mari, în

momentul ce s'au întâlnit cu grupuri străine (de altă origine). Izolarea grupurilor etnice, la început fizică (biologică), devine psihică (ideologică). Astăzi trăesc pe acelaş teritoriu grupuri etnice cari îşi menţin „unitatea de rasă“ numai prin puterea factorilor psihici, deşi contactul din alte puncte de vedere (comerţ, artă, politică, etc.) este cât se poate de intens. Evreii sunt exemplul tipic al unei seminţii răsleţite între toate popoarele lumii, şi care totuşi îşi păstrează „unitatea etnică“ (*deci unitatea de rasă susţinută de ideologie, — de conştiinţa originii comune şi credinţa în superioritatea neamului propriu*).

La această cimentare a grupurilor sociale, la naşterea acestei conştiinţe au contribuit însă şi legăturile grupurilor sociale cu lumea împrejmuitoare nemijlocită, legături cari au impus o activitate bine determinată şi o organizaţie a acestei activităţi pentru a înlesni *cooperarea*.

Aceste legături se manifestează prin „genurile de viaţă“.

Bibliografie. E. Pittard, *Les Races et l'Histoire*, Paris 1924. A. C. Haddon, *Les races humaines et leur répartition géographique*. Trad. par. A. van Gennep, Paris, Alcan.

C. Fauna şi Flora. (Mediul biologic).

Climatul şi configuraţia solului nu influenţează, precum am văzut, în mod nemijlocit asupra organizaţiei sociale, ci înlesnesc sau opresc numai răspândirea grupurilor sociale, precum şi contactul lor întreolaltă.

În mod nemijlocit însă influenţează asupra structurii grupului social fauna şi flora. Animalele şi plantele îi dau omului materiile pentru satisfacerea trebuinţelor sale de hrană, îmbrăcăminte şi locuinţă. Dobândirea

acestor materii reclamă muncă, cooperare, și deci o diviziune a muncii pentru înfăptuirea cooperării.

Structura grupului social, întemeiată din punct de vedere biologic, numai pe diferențierea sexelor și vârstelor, trebuie să se adapteze acuma acestor nevoi de dobândire a bunurilor materiale (economice) necesare pentru traiu.

Sub influența acestor factori economici, structura grupurilor sociale va varia dela regiune la regiune în funcțiune de mijloacele de subsistență oferite de natură și de felul acestor mijloace.

Grupurile sociale determinate în structura lor de mediul biologic (fauna și flora) se numesc „*genuri de viață*“.

Aristotel, în *Politica* sa, vorbește de diferite feluri de traiu (bioi vieți). „Cum există multe feluri de hrană, zice Aristotel, tot așa există mai multe feluri de vieți, atât ale dobitoacelor, cât și ale oamenilor; și de oarece nu poate persista viață fără hrană, deosebiriile hranei au creat traiurile deosebite ale vieților. Printre animale unele trăesc în turme, altele singuratece, după cum li se potrivește mai bine, ca să-și găsească hrana, pentru că unele sunt carnivore, altele fructivore, iar altele omnivore, după cum natura le-a diferențiat traiurile lor în vederea ușurinței și a unei mai bune alegeri a acestor alimente, apoi fiindcă din natură nu fiecărui animal îi place aceeaș hrană, ci una unora și alta altora, și viețile atât carnivore, cât și fructivore se deosebesc între ele. Tot așa și cu viețile oamenilor, căci mult se deosebesc între ele. Cei mai trândavi sunt nomazii; aceștia trândăvesc, pe când hrana le vine fără osteneală dela animalele domestice, și numai când este necesar să peregrineze după pășune pentru dobitoace sunt și ei siliți să plece împreună, astfel că turmele lor sunt ca niște ogoare vii pe care le cultivă.

Apoi alții trăesc din vânătoare, unii făcând un fel, alții alt soi de vânat, alții din hoție, iar alții, cari locuiesc pe lângă lacuri, bălți, râuri și coastele pline de pește ale mării, trăesc din pescuit, iar alții din vânatul păsărilor și animalelor sălbatice. Inșă cea mai mare parte a oamenilor trăesc din lucrarea pământului și din cultivarea fructelor. Și aceste sunt aproape toate felurile de viață, care au o îndeletnicire *naturală*, și nu-și procură hrana prin schimb ori prin comerț: *viața nomadă, agricolă, tâlhărească, pescărească, vânătorească*; numai că unii pentru a-și satisface nevoile unui fel de viață, care el singur nu poate să le dea independența necesară, cumulează spre a putea trăi mai plăcut, mai multe ocupațiuni de acestea; de pildă: *viața nomadă* cu cea *tâlhărească*, cea *agricolă* cu cea *vânătorească*, și tot asemenea cu celelalte cumuluri: în-cotro îi împinge nevoia, acel fel de viață îl duc“.

Această clasificare a genurilor de viață, date de Aristotel, a fost întregită de știința modernă, prin studiul comparativ al societăților omenești și s'a ajuns la următoarea clasificare (după *Steinmetz*):

1. Culegătorii, cari trăesc din produsele vegetale și din mici animale, fără a întrebuița instrumente, unelte sau arme.
2. Vânători; unii sunt în acelaș timp și culegători; alții sunt numai vânători; sunt iarăș cari schimbă între pescuit și vânătoare și, însfârșit, cari adaugă la vânătoare o cultură rudimentară și o creștere primitivă de animale.
3. Pescari; și aceștia pot avea aceleași subdiviziuni.
4. Agricultori nomazi sau vânători agricultori.
5. Agricultori sedentari, dar inferiori, și cari se ocupă cu vânătoarea și creșterea de animale domestice.
6. Agricultori superiori, cari cunosc îngrășăminte, irigația și instrumente de arat.
7. Păstori nomazi rătăcind cu turmele.

Se poate stabili o „ierarhie“ între aceste genuri de viață, alegându-se un criteriu, de ex. complexitatea structurii grupurilor sociale aparținând diferitelor genuri de viață. Dar trebuie să ne dăm seama, că nu există nici aci o superioritate sau inferioritate absolută a unui gen de viață asupra altuia, așa că dintr'un anumit punct de vedere un gen de viață poate fi superior, din alt punct de vedere inferior.

Mai trebuie să considerăm apoi că în acelaș grup social pot exista mai multe genuri de viață.

Tot astfel nu se poate afirma că „omenirea“ sau că fiecare popor în parte a trecut dela genurile de viață inferioare, la cele superioare. Genul de viață depinde de condițiunile concrete, de felul mediului în care trăește un grup social, deci de felul mijloacelor de subsistență pe care i le oferă *regiunea* pe care o ocupă grupul social. Așa de pildă locuitorii Americii precolumbiene n'au trecut nicicând printr'o fază pastorală, deoarece lipseau animalele cari constituiesc averea păstorilor, iar în regiuni lipsite de pământ arabil sau unde climatul nu îngăduie agricultura, locuitorii n'au putut deveni agricultori.

Fixarea genurilor de viață s'a îmfăptuit deja în timpurile preistorice și toate „invențiile“ omului cari au înlesnit adaptarea lui la mediul natural (biologic) datează din aceste timpuri străvechi. Inceputurile culturii plantelor și ale domesticirii animalelor folositoare omului se pot constata anevoie numai prin urmele aflate din timpurile preistorice.

Aceste ocupațiuni ale omului prin cari și-a dobândit mijloacele de hrană, îmbrăcăminte și adăpost, au influențat adânc asupra structurii grupului social. Genul de viață a impus o diviziune a muncii între sexe și vârste menită să înlesnească cooperarea indivizilor. Bărbații și femeile și-au împărțit munca, iar copiii de

diferite vârste au fost întrebuințați pentru diferite ocupațiuni corespunzătoare puterii lor de muncă.

Ajunge să observăm această diviziune a muncii într-o gospodărie țărănească și să o comparăm cu diviziunea muncii într-o familie orășenească, pentru a vedea cum genul de viață influențează asupra structurii unui grup social.

Mai important este însă faptul că genurile de viață crează „tipuri psihice“ bine distincte, cari separă grupurile sociale mai mult decât rasa. Păstorii și agricultorii, țăranii și orășenii reprezintă și tipuri psihice deosebite, întrucât ocupațiunea modelează și viața sufletească. Omul interpretează lucrurile din jurul său, le ordonează într'un anumit mod, se simte legat de ele. Ideile sale religioase, valorile economice, estetice și morale depind de „natura“ împrejmuitoare. În felul acesta între grupul social și mediul natural în care se află și în care își desfășoară activitatea se înfăptuește o legătură indisolubilă.

De aici urmează că între grupuri sociale cari aparțin unor genuri de viață diferite se va naște o tensiune, un antagonism care nu mai îngăduie amestecul lor și cari, în anumite condiții, pot împinge la conflicte.

Consolidarea grupurilor în unități psihice se desvârșește prin desvoltarea industriei, începând cu invenția celor dintâi unelte până la exploatarea sistematică a bogățiilor minerale.

Bibliografie. *Brunhes, Jean.* La Géographie humaine,, I — III, 3-e éd. Paris, Alcan, 1925. *Vidal de la Blache, Paul,* Les genres de vie dans la géographie humaine, Ann. de géogr. XX. 1911. *L. Febvre,* La terre et l'évolution humaine, Paris, 1922. *Brunhes et Vallaux,* La Géographie de l'Historie. Paris, 1921.

D. Mineralele.

(Mediul anorganic).

Năzuințele omului de a-și satisface trebuințele de hrană, îmbrăcăminte și locuință prin folosirea plantelor și animalelor l'au împins la căutarea și descoperirea *instrumentelor*, cari să-i înlesnească această exploatare.

Organele sale naturale îl pun pe om în inferioritate față de celelalte animale. El n'are ghiare, colți ascuțiți. Forța sa muschiulară este mai prejos decât cea a multor animale. Nici simțurile sale (mirosul, auzul, văzul) nu sunt mai agere decât ale multor animale. În schimb însă omul le întrece pe celelalte animale prin dezvoltarea creierului, ca organ al inteligenței. Omul este animalul inventator de unelte, cari reprezintă o prelungire și o dezvoltare a organelor sale naturale peste toate limitele atinse de orice specie animală.

Cele mai importante și elementare descoperiri și invenții ale omului datează și ele din timpuri preistorice și reprezintă începuturile civilizației.

Invenția focului și utilizarea sa trebuie amintită în primul rând. Vin apoi uneltele fabricate cu ajutorul focului din lemn, oase, coarne de animale. Se adaugă apoi uneltele de piatră și înșfârșit cele fabricate din metale: aramă, bronz, fier. Intre uneltele cari îi servesc omului pentru procurarea hranei, pot fi puse și uneltele de pescuit și vânătoare (undița, măciuca, lanca, arcul și săgețile). Uneltele de vânătoare devin *arme*, de atac și apărare, întrucât omul nu numai că vânează, dar e și vânat de animalele carnivore (urși, lei, etc.). Aceste arme devin apoi arme în înțelesul nostru, când începe lupta între comunitățile omenești: *războiul*.

Ivirea războiului presupune însă închegarea psihică a grupurilor sociale și *izolarea lor ideologică* întreo-

laltă. Organizarea grupurilor sociale pentru războiu presupune deci, din punct de vedere material, posesiunea de arme, existența unei industrii, iar din punct de vedere psihic, solidaritate internă a grupului întemeiată pe ideologia comună a membrilor grupului. Această ideologie comună are la bază graiul comun, conștiința originii comune, credințe religioase comune, obiceiuri și tradiții comune.

Am văzut cum „genul de viață“ îi dă grupului și această omogenitate psihică, izvorâtă din adaptarea grupului la mediul natural și prin adaptarea individului (prin educație) la mediul social.

Când două genuri de viață sunt atât de deosebite încât crează și tipuri psihice deosebite, contactul lor poate împinge la conflicte dând naștere la o nouă stratificare a țesuturilor sociale, la o complicație a diviziunii muncii, din care se naște o formă socială numită *Stat*, sau comunitate politică.

Bibliografie. Al. I. Alexandrescu, *Originele civilizației*, București 1931. Jacques de Morgan, *L'Humanité préhistorique*, Paris 1924.

E. Grupurile sociale străine. (Mediul uman, politic sau istoric).

În lupta cu *natura*, omul devine un animal inteligent și prevăzător. Inteligența sa îi înlesnește descoperirea de mijloace tot mai potrivite pentru a-și asigura existența. Între aceste mijloace trebuie să socotim și organizația socială, diviziunea muncii care îngăduie cooperarea indivizilor, după însușirile lor naturale (sexe și vârste), pentru atingerea unui scop comun. Dar cea mai importantă problemă pentru existența și perpetuarea unui grup social omenesc se ivește, când e atacat de alt grup social omenesc.

Fenomenul războiului constituie una din cele mai dificile probleme ale sociologiei.

La animalele superioare războiul organizat între grupuri nu există, ci numai lupte individuale, cum sunt luptele masculilor pentru posesiunea femelelor. Tot astfel putem observa la animale o repulsiune de a ucide și mânca indivizi de aceeași specie. Doar la insecte, la albine și furnici, se dau lupte între grupurile familiale. Dar aici avem o izolare instinctivă a grupului pur familiar, astfel că atacul se produce de o mulțime de indivizi cari nu sunt însă decât elementele componente ale individualității reprezentate prin „familie“. Și atunci lupta între două familii de albine sau furnici nu se deosebește de lupta între indivizi la animalele superioare. Un stup de albine sau un furnicar are ce-i drept aspectul unui Stat, dar deosebirea consistă în faptul că Statul omenesc e creat în mod conștient prin inteligența omului, pe când „Statul“ de insecte e o operă a naturii, care, prin diferențierea biologică a indivizilor, a dat naștere unei „clase de ostași“.

În societatea omenească, transformarea bărbaților în ostași și organizarea lor într'o armată, menită să lupte contra unei armate „străine“, nu poate fi interpretată și explicată în baza *biologiei* umane.

Aici trebuie să ne folosim de explicarea psihologică și istorică.

Societățile animale nu evoluează, nu progresează, din cauză că indivizii acționează numai în temeiul unor instincte neschimbate. Chiar dacă animalele sunt inteligente, inteligența lor este pusă în serviciul instinctelor și e dominată cu desăvârșire de instincte. La om inteligența a depășit instinctele, le-a transformat și, adeseori, le-a înăbușit chiar. *Mijloacele* cari, la origină, erau puse de inteligență la dispoziția instinctului, au devenit în societatea omenească *scopuri*. Filozoful *Wundt* numește acest fenomen „eterogenia scopurilor“.

În acest fel se explică complexitatea sistemului de *valori*, pe cari omul tinde a le produce, deși aceste valori nu sîrvesc pentru satisfacerea unor trebuințe nemijlocite (instinctive). Animalul năzuește să-și dobîndească materia care servește nemijlocit pentru hrană și pe care o găsește pregătită de natură. Omul creează această materie și crearea ei devine un scop al activității sale. Pe lângă valorile acesteia materiale, omul creează și valori ideale, spirituale — prin faptul că intervenția inteligenței a diferențiat, nuanțat și înmulțit trebuințele instinctive. Mîncarea ne procură o plăcere, iar această plăcere devine un scop, pe cînd ea era la început numai un mijloc pentru a ne împinge la căutarea hranei. Un „ospăț“ cuprinde azi satisfacerea nu numai a trebuinței de a-și potoli foamea. Aceasta a devenit un factor aproape secundar. La un ospăț, noi vrem să auzim muzică, să vorbim cu prieteni, etc.

Cînd un grup social a acumulat deci astfel de valori materiale și ideale și e amenințat să fie deposedat de ele, inteligența omenească, încercată prin crearea acestor valori, va găsi și mijloacele pentru organizarea apărării lor. Iar cei ce atacă vor fi oameni cari cunosc și prețuesc aceste valori, dar duc lipsă de ele, șau vreau să și le procure fără muncă.

Cei ce au putut creia astfel de bogății au fost în primul rînd sedentarii, agricultorii, iar cei ce duc lipsă de astfel de valori și nu și le pot procura decît prin pradă sunt nomazii și locuitorii de munte cari nu dispun de pămînt fertil. În acest fel primele ciocniri între grupurile omenești coincid cu înflorirea comunităților agricole în văile mănoase, cum au fost cele ale Eufratului și Tigrului, sau cele așezate pe valea Nilului.

Vecinii lor, nomazi ai deșerturilor, sau locuitori de munte, rîvnind la bogăția agricultorilor, au început

conflictele cari reprezintă începuturile întemeierii de *State*.

Sedentarii pentru a se apăra au construit cetăți împrejuite de ziduri, iar de ambele părți organizația socială a fost adaptată acestor lupte și hărțueli continue prin crearea de armate, deci prin transformarea bărbaților în ostași. De aici au rezultat apoi o serie de instituțiuni sociale pentru asigurarea coeziunii sociale interne, pentru o nouă diviziune a muncii care să asigure întreținerea armatei, etc. Pe scurt, în acest fel s'a născut Statul.

Mai întâiu trebuie să stabilim deci că pentru creierea Statului a fost hotărîtor progresul tehnic-industrial (fabricarea de arme, etc.), apoi progresul intelectual (solidaritatea grupului social prin cooperarea indivizilor), și în sfârșit deosebirea genurilor de viață (păstori nomazi sau munteni și agricultori sedentari).

Timpurile când s'au ivit primele State (cetăți) se numesc protoistorice. Din acele timpuri avem ruine de ziduri, morminte cu unelte și arme, etc. Aceste din urmă ne permit să reconstruim întrucâtva istoria acelor State. În momentul când încep monumentele *scrise*, intrăm în istorie.

Organizația socială omenească își dobândește deci structura cea mai complexă prin influența mediului istoric, prin luptele între grupurile sociale constituite în *State*.

Bibliografie. T. Brăileanu, *Politica*, Cernăuți, 1928.

F. *I n d i v i d u l*.

(Mediul psihic).

Când vorbim de influența mediului ambiant asupra societății și de adaptarea structurii sociale în conformitate cu natura lumii împrejmuitoare, asta nu înseamnă

decât că indivizii cari compun grupul social trebuie să coopereze în așa fel încât acțiunea lor comună să asigure existența grupului în acel mediu concret.

Procurarea hranei (prin vânatoare, pescuit, păstorit sau agricultură), construirea adăposturilor, fabricarea uneltelor, apărarea împotriva fiarelor sălbatice sau a unor comunități omenești dușmănoase, reclamă activități comune, deci *organizare și diviziune a muncii*, întrucât diferitele activități trebuie să se desfășoare în mod continuu.

Coordonarea activităților individuale, prin care se înfăptuește societatea, se întemeiază în mod necesar pe forțele psihice individuale și pe structura organică a corpului omenesc. Acțiunile indivizilor, vizibile și accesibile observației noastre directe, pot fi interpretate din două puncte de vedere.

Mai întâi ele prezintă un caracter individual: ele sunt expresia unor procese psihice provocate de contactul individului cu lumea exterioară considerată în ansamblul ei și determinate, în direcțiunea lor, de instinctele (trebuințele, tendințele, dorințele) individului. Dar, cum individul trăiește în societatea altor indivizi, acțiunile sale vor trebui să se orienteze după acțiunile celorlalți indivizi. „Societatea“ nu s'ar putea naște dacă acțiunile individuale, menite să asigure existența individului și satisfacerea trebuințelor sale, ar fi haotice și guvernate numai de impulsurile subiective de fiecare moment. Iar dacă totuși un echilibru s'ar înfăptui într'un moment dat, societatea n'ar putea dura în timp și nu s'ar putea perpetua, dacă „orientarea socială“ a activităților individuale n'ar fi supusă unor *regule permanente*.

Pentru ca societatea să se nască și să dureze trebuie ca mediului sau cadrului *natural*, să-i corespundă un *cadru psihic*, adaptat cadrului natural.

Acțiunile individuale nu mai sunt, în acest caz, expre-

sia numai a conștiinței de sine a individului și a cunoașterii ce o dobândește despre lumea exterioară, ci ele devin expresia ideilor individului despre regulile (normele, legile) pe cari trebuie să le observe în acțiunea sa pentru a o pune de acord cu acțiunile celorlalți indivizi cari trăesc în acelaș grup social.

Omul ajunge deci la cunoașterea a ceea ce este permis și nepermis, a ceea ce este bine și rău, etc. Aceste idei imprimă structurii sufletului omenesc caracterul ei specific deosebit de cel al psihei animale.

Animalele nu cunosc norme și legi de conduită socială. Societatea există în temeiul coordonării acțiunilor individuale prin instincte. Din această cauză limitele largirii societăților animale sunt foarte înguste, și cooperarea între indivizi nu poate depăși hotarele trase odată pentru totdeauna de diferențierea biologică a indivizilor.

Structura sufletului omenesc e mlădioasă, și inteligența creează pe deasupra și, adeseori, împotriva instinctelor, posibilități de largire și complicare a cooperării între indivizi cari depășesc cu mult limitele grupului social biologic.

Societatea trăește deci într'un *mediu spiritual*, care se interpune între natură și indivizi. Individul interpretează fenomenele naturale prin mijlocirea ideilor elaborate de societate și acțiunile lui se orientează, deși își au originea în trebuințele individuale, totuș după ideile pe cari individul le găsește în societate și cari, în ansamblul lor, constituiesc regulile sau normele sociale.

Noi putem afirma deci, că individul omenesc își are viața sa proprie, independentă și autonomă. Dar, trăind împreună cu alți indivizi și fiind nevoit a-și orienta acțiunile sale după acțiunile celorlalți indivizi, el creiază împreună cu ceilalți o unitate care întrece în durata

și puterea ei existența individuală. Această unitate este societatea.

Ori, din acest punct de vedere, societatea poate fi definită ca o „organizare de idei“ sau un „organism spiritual“, care are o existență proprie, deosebită de existențele individuale.

Agenții cari elaborează aceste idei sunt fără îndoială indivizii și aceste idei își au izvorul în sufletele indivizilor. Tot astfel ideile nu există decât în conștiințele individuale (ca reprezentări). Transmițându-se însă (prin graiu, scris, etc.), dela individ la individ, dela generație la generație (prin educație), ideile sunt prinse într'un tot, într'un sistem structurat, care asigură unitatea societății nu numai în spațiu (prin legarea conștiințelor indivizilor vii întreolaltă), ci și în timp, prin faptul că leagă generațiile actuale de cele trecute, impunându-le aceleași norme de conduită și de activitate.

Ideile morale, religioase, juridice, estetice, sunt deci în acest înțeles supraindividuale. Ele pot fi atribuite unei conștiințe sociale (colective), așa cum reprezentările subiective sunt atribuite unei conștiințe individuale.

Dacă vorbim deci de națiunea elină, prin acest termen nu înțelegem numai un număr de indivizi cari au trăit cândva, ci o unitate spirituală, un sistem de idei morale, religioase, etc., exprimate în opere de arhitectură, pictură, literare, științifice, etc. Acest sistem de idei a rămas și după ce poporul elin s'a transformat. Și chiar mai mult: sistemul de idei a trecut la alte popoare și a format temelia civilizației de azi a popoarelor de rasă albă.

Pe lângă psihologia individuală, care pornește dela analiza structurii psiho-fizice a individului uman (considerând și datele biologiei umane), există și o *psihologie socială*, care cercetează fenomenele psihice în raportarea lor la viața grupului social, în care trăește individul. Individul primește, chiar începând dela naș-

terea sa, impresii, cunoștințe, idei din mediul social. Acestea diferă după structura societății în care se naște.

Psihologia individuală (generală) năzuește să stabilească legile cari determină procesele psihice la individul uman, condiționate de natura biologică a omului. Fără îndoială că ea va ține seama de sociabilitatea omului, de instinctele și facultățile sufletești cari stau în legătură cu natura sa socială, de ex. imitația, sugestia, sentimentele religioase, etc. Dar psihologia face abstracție de *diversitatea formelor de expresie* a acestor instincte, sentimente și idei determinată de diversitatea formelor sociale în spațiu și timp.

Ori, psihologia socială pornește tocmai dela această diversitate. Și pentru ea morala, religia, arta, știința sunt produse ale sufletului individual. Dar ea cercetează condițiunile sociale în cari se nasc aceste fenomene. Ea presupune deci existența unui fond psihic uman, comun tuturor indivizilor, dar cercetează și explică mlădierea, adaptarea, complicarea fenomenelor psihice sub influența condițiunilor sociale. Prin urmare, psihologia socială va avea ca obiect „produsele spiritului omenesc“, adică înfăptuirile rezultate în cursul timpului din cooperarea indivizilor aparținând unui grup social.

Din punct de vedere static o societate se manifestează ca unitate prin obiectivarea acestor idei în instituții și organe sociale (familie, biserică, armată, etc.), iar din punct de vedere dinamic prin evoluția ideilor exteriorizată prin transformările instituțiunilor. Forțele cari împing la aceste transformări sunt indivizii. Ei inventează mijloace noi de adaptare la mediu, ei cercetează natura, creiază condițiuni mai prielnice pentru generațiile viitoare — în sfârșit ei sunt agenții evoluției continue. Ideile primite din mediul social, trecând prin conștiințele individuale, se modifică după natura indivizilor, astfel că orice generație nouă aduce o modificare, o nuanță nouă în instituțiile sociale.

De aci se explică și rolul indivizilor geniali cari contribuesc la *progresul societății*. Ei nu se mulțumesc de a se conforma tradiției, ci caută forme noi de expresie, norme noi pentru conduită. Astfel societățile omenești, prin acțiunea conștientă a indivizilor, ajung în posesiunea celor mai potrivite, celor mai raționale mijloace de a-și asigura existența. În anumite condițiuni concrete, ivirea unor astfel de indivizi geniali e hotărîtoare pentru existența societăților omenești.

Dar și în afară de întâmplare, societățile și-au creat instituții pentru selecționarea și pregătirea sistematică a indivizilor superiori, necesari pentru conducerea societății.

În acest fel spiritul omenesc s'a liberat tot mai mult de apăsarea condițiunilor materiale, devenind stăpân nu numai pe forțele naturii ci și pe energiile umane individuale, coordonându-le în vederea înfăptuirii progresului social.

Credința în posibilitatea unui progres continuu al societății omenești în temeiul evoluției spiritului (a ideilor) s'a accentuat mai ales în timpurile noi (începând cu Renașterea). Chiar Auguste Comte, întemeietorul sociologiei, afirmă că există o lege generală a evoluției spiritului omenesc, pe care o numește „legea celor trei stadii“. După el, spiritul omenesc trece dela faza teologică, la cea metafizică, pentru a ajunge la faza pozitivă (științifică). El a încercat să verifice această lege prin datele istoriei și mai ales prin *istoria științelor*.

În forma enunțată de Comte, legea progresului nu poate fi acceptată ca adevăr evident. Dar ea a fost o ipoteză rodnică și sociologia a reușit, prin cercetările ei, să adune fapte importante în baza cărora s'au enunțat noi ipoteze cari împing la cercetări tot mai asidue pentru fixarea de legi sociale.

Bibliografie. L. H. Ad, *Geck*, Sozialpsychologie in Deutschland. Eine Einführung in die Literatur. (in „Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Bd. XXII. Juli 1929). Id. Sozialpsychologie im Auslande. Eine Einführung in die ausländische Literatur, verzüglich im Hinblick auf die sozialpsychologische Systematik. Berlin u. Bonn, 1928. Daniel *Essertier*, Psychologie et Sociologie, Essai de Bibliographie critique. Paris, Alcan, 1927.

3. Dinamica socială.

(Activitatea vieții sociale).

A. Activitatea economică.

Indivizii umani devenind, în temeiul constituției lor psiho-fizice, agenți sociali capabili să înfăptuiască o cooperare conștientă cu scopuri comune bine precizate, societatea omenească nu se adaptează numai în mod pasiv (cu ajutorul instinctelor individuale) la mediul împrejurimilor, ci ea desfășoară o activitate pentru a transforma mediul în conformitate cu trebuințele societății; ea creiază deci și în regiuni cari n'ar permite omului-animal existența, condițiuni prielnice traiului omenească.

Intâia problemă pe care a deslegat-o societatea a fost învingerea *pieșicilor naturale* pentru satisfacerea trebuințelor de hrană, îmbrăcăminte și adăpost.

Această activitate a vieții sociale este cea *economică*.

Dela primele începuturi până azi societățile omenești au realizat în acest domeniu un progres uimitor.

Intreaga istorie a omenirii poate fi împărțită în faze caracterizate prin natura uneltelor ce au servit omului pentru producția bunurilor economice.

Fazele dintâiu, preistorice, cari se pot stabili numai în legătură cu istoria pământului, durează un timp foarte lung. Progresele se realizează anevoie. Epoca în care piatra (silexul) necioplită formează instrumen-

tul principal al *tehnicei* omenești, e urmată de o epocă a pietrei cioplite, și abia în timpurile protoistorice apar metalele, (arama, bronzul și înșfârșit ferul).

Dar, în unele societăți omenești, progresul acesta tehnic ajuns odată la un anumit punct a luat o desvoltare tot mai accelerată și mai întinsă.

Din istorie cunoaștem această evoluție a societăților civilizate.

Știința economică se ocupă de această problemă, arătând importanța fenomenelor economice pentru viața socială.

Invențiile din timpurile mai noi (tiparul, praful de pușcă, mașina cu vapor, electricitatea, etc.), au revoluționat viața omenească și au înlesnit societăților omenești să transforme mediul natural într'o măsură nebanuită în timpurile vechi. Crearea și răspândirea bunurilor materiale și ideale (spirituale) au luat proporții gigantice, astfel că întreg pământul a intrat în stăpânirea omului.

Cercetând aceste fenomene, noi putem constata că apariția și desfășurarea lor stă în strânsă legătură cu viața socială. *In societate și prin societate se creiază ceea ce numim cultură și civilizație*. Numai prin transmiterea de cunoștințe dela o generație la alta, prin perfecționarea continuă a cooperării între indivizi, prin instruirea sistematică a generațiilor tinere și încurajarea spiritului de cercetare și invenție, s'a înfăptuit acest progres admirabil.

Scoala ca instituție socială a înlesnit și desăvârșit această organizare a muncii sociale, făcând-o capabilă de progres continuu.

B. Activitatea juridică.

Condiția pentru organizarea muncii sociale, deci pentru producția de bunuri, este, precum am văzut, coor-

donarea conștientă a acțiunilor individuale pentru înfăptuirea unui scop comun. Această coordonare conștientă își găsește expresia în *normele de conduită* impuse individului prin viața socială și în instituțiile cari asigură respectarea acestor norme.

Odată cu intrarea societăților omenești în istorie, apare și *legiuitorul*, adică individul care enunță legile obligatorii pentru toți indivizii aparținând unui grup social. Moise, Lykurg, Solon sunt astfel de legiuitori. La toate popoarele cari au realizat o civilizație, grija principală a conducătorilor a fost de a institui norme și de a face ca ele să fie observate.

Orice grup social poate exista numai cu condiția ca individul să se supună unor legi cari asigură cooperarea pacinică a indivizilor în lăuntrul grupului.

În grupurile sociale restrânse, normele izvorăsc din natura biologică a omului. Astfel *grupul familial* n'a avut și n'are nevoie de norme juridice. Raporturile între părinți și copii și între rudele apropiate se întemeiază pe sentimentele de simpatie și afecțiune instinctivă. Normele cari sunt expresia acestor raporturi pot fi numite norme morale.

Dar în clipa ce grupul depășește în extensiunea sa limitele grupului familial propriu zis, coeziunea socială și solidaritatea între membrii grupului nu mai poate fi asigurată decât prin norme cari izvorăsc din *cunoașterea rațională* a condițiilor de existență a societății. Normele cari se instituesc în acest scop se numesc *legi*, sau porunci (imperative). Ele au menirea să împiedice luptele între indivizii cari aparțin aceluiaș grup și să înlesnească cooperarea lor.

Cauzele luptelor între indivizi sunt multiple. Cele mai frecvente sunt luptele pentru bogățiile economice, luptele pentru dominație, etc. Legile vor avea deci scopul să fixeze drepturile indivizilor, asigurându-le

proprietatea și ferindu-i de atacuri, amenințând cu pedeapsă pe cei ce nu respectă drepturile altuia.

Dar aceste norme juridice trebuie să năzuiască a se întemeia pe normele morale. Observarea normelor juridice e dependentă și de lărgirea sferei moralității.

Grupul social chiar lărgindu-se peste limitele familiei e considerat ca familie și normele juridice completează așa zicând numai pe cele morale. De aceea în legiuirile primitive, legile au și caracter moral și religios și juridic, ceea ce se poate vedea bine în cele zece porunci ale lui Moise. Abia mai târziu dreptul s'a separat de morală și religie, păstrând însă totuș o legătură cu ele (jurământul, nevalabilitatea contractelor imorale etc.).

Cu cât o societate e mai complexă, mai diferențiată, în aceeaș măsură se dezvoltă și se diferențiază și dreptul. Această evoluție paralelă o putem constata în istoria Statului roman.

Activitatea juridică a societății s'a născut din nevoia de a asigura cooperarea pacinică a indivizilor și de a opri acțiuni individuale cari ar turbura și împiedica această cooperare.

Indivizii în năzuința lor de a-și asigura existența, de a-și satisface trebuințele, tendințele, dorințele lor, pot intra în conflict cu normele instituite de societate.

Fenomenul acesta îl numim cu un termen general *criminalitate*.

Cauzele criminalității pot fi multiple: sărăcia și mizeria, degenerarea fizică și morală, alcoolismul, etc.

În societățile civilizate se năzuiește a se înlătura cauzele criminalității și nu numai, cum se întâmpla în trecut, de a pedepsi pe criminali.

O știință socială specială, criminologia, studiază acest fenomen, năzuind a găsi și mijloacele cele mai potrivite pentru scăderea criminalității.

S'a constatat mai ales că progresul civilizației n'a

micșorat criminalitatea. Și pe de altă parte se poate arăta că progresele realizate în domeniul material, tehnic și industrial, n'au fost însoțite de progrese analoage în domeniul moral. Dimpotrivă, transformările sociale rezultate din invenția mașinilor, din producția și consumarea excesivă de bunuri materiale, au produs o perturbație accentuată în raporturile morale și spirituale între diferitele clase sociale. În acest fel unii filozofi și sociologi vorbesc de o criză a culturii moderne și de o apropiată catastrofă a civilizației.

Dar sociologia studiind condițiile de existență ale societăților poate arăta că există mijloace de a înlătura aceste crize sociale. O educație sistematică a generațiilor tinere, răspândirea culturii în masele largi ale populației, o justiție întemeiată pe norme morale, grija pentru înlăturarea mizeriei și a degenerării claselor muncitoare, etc., pot restabili echilibrul social și pot pregăti drumul spre un progres continuu și în domeniul moral. În acest mod criminalitatea ar putea fi redusă într-o măsură corespunzătoare gradului de perfectibilitate morală a omului.

C. *Activitatea politică.*

Am putea numi activitate politică a societății activitatea menită să asigure existența grupului împotriva oricărei primejdii exterioare care amenință grupul cu distrugerea. Astfel de primejdii puteau veni din partea fiarelor sălbatice, sau, mai ales, din partea unor comunități omenești străine. Apărarea vieții indivizilor cari alcătuiesc grupul, a mijloacelor de subsistență acumulate prin munca comună, a teritoriului ocupat de grupul familial și care reprezintă izvorul de bogăție, a reclamat o activitate având drept scop organizarea acestei apărări.

Din acest punct de vedere orice grup social are și o activitate politică.

Dar organizarea rațională a activității politice cu instituții și organe specific „politice“ a început abia când lupta între comunitățile omenești pentru stăpânirea pământului deveni inevitabilă și permanentă.

În unele societăți omenești și în anumite epoci istorice activitatea politică are un rol covârșitor și toată organizația socială e adaptată pentru desfășurarea acestei activități, în așa fel că celelalte activități (educația, religia, știința, economia, etc.) sunt subordonate activității politice.

Activitatea politică cuprinde:

- 1) Delimitarea și organizarea teritoriului pentru apărare,
- 2) Organizarea armatei,
- 3) Organizarea conducerii,
- 4) Educația sistematică pentru viața politică,
- 5) Instituirea de norme (legi) cari să asigure coeziunea grupului (solidaritatea internă), față de dușmanii din afară.

Din istorie cunoaștem diferitele *tipuri de State* și modul cum s'a manifestat activitatea politică la diferitele popoare, în condițiuni istorice concrete, pentru a asigura puterea de rezistență a grupurilor sociale împotriva atacurilor din afară. Tot astfel ne-au rămas din diferitele epoci scrieri teoretice cari se ocupă de organizarea activității politice. Din antichitate ne-au rămas operele lui Platon (427—347) Republica și Legile, precum și Politica lui Aristotel (384—322).

În urma lor toți marii gânditori ai omenirii s'au ocupat de această problemă, astfel că „știința politică“ și-a păstrat în toate timpurile un loc de frunte între celelalte științe. Și chiar sociologia, după părerea lui A. Comte, n'ar avea alt scop decât să ne dea teoria științifică (pură), pentru o tehnică socială numită „po-

litică“. El însuși a scris un „Sistem de politică pozitivă“ (4 vol. 1851—1854), în care arată cum ar trebui aplicate principiile sociologiei în organizarea activității politice a societății.

Din aceste teorii se pot desprinde principiile generale ale activității politice, valabile pentru toate timpurile.

La baza activității politice stă *educația cetățenilor* pentru viața politică.

Organizarea educației cetățenești cuprinde iarăș două probleme:

1) Trezirea și întărirea sentimentelor patriotice (a dragostei pentru țară).

2) Instrucția militară.

Prin educație și în cursul educației se rezolvă în parte și problema conducerii Statului. Selecțiunea conducătorilor s'a făcut în diferite timpuri în diferite feluri. În general însă tendința este de a se găsi mijloacele pentru selecționarea „*celor mai buni*“ pentru conducerea Statului.

În luptele ce s'au dat în toate timpurile și în toate tipurile de State pentru conducerea Statului, trei factori au avut un rol hotărîtor: nașterea, bogăția și pregătirea pentru conducere (meritul personal). În anumite timpuri a predominat nașterea (aristocrația), în alte timpuri bogăția (burghezia), și în sfârșit și principiul meritului personal și-a dobândit întâietatea în democrații. Dar, deși un factor poate avea un rol predominant, totuș niciodată nu lipsește influența celorlalți factori.

Luptele pentru dobândirea conducerii nu se dau însă între indivizi, ci între grupuri de indivizi constituiți în *partide politice*.

În statele civilizate moderne partidele politice organizate și conduse de oameni politici cumpătați și patrioți luptă pentru realizarea unor reforme sociale,

apelând la sufragiul populației, care, în baza legii, poate da conducerea acelui partid care prezintă un *program* conform cu trebuințele vieții politice. Dar partidele pot reprezenta și interese de clasă (partide burgheze, aristocrate, proletare) și au năzuința de a acapara *puterea* pentru a institui dominațiunea exclusivă a unei clase sociale. Aceste lupte pot degenera în războaie civile (lupta între democrați și oligarhi în Statele grecești, între Marius și Sulla, Caesar și Pompeius), în revoluții sângeroase (revoluția franceză, cea rusească); ele pot avea ca rezultat instituirea de tiranii (monarhii absolute) sau de dictaturi de partid (fascismul, hitlerismul).

Scopul principal al activității politice rămâne însă totdeauna apărarea teritoriului Statului. Activitatea politică nu se va mărgini deci numai la organizarea armatei și asigurarea unei conduceri cât se poate de bune, ci ea se va întinde la toate activitățile cari stau în legătură cu sporirea puterii de rezistență (spirituală și materială) a societății față de primejdiile din afară și dinăuntru.

De aceea Statul se interesează de bunul mers și de organizarea cât mai perfectă și conform cu interesele Statului a tuturor instituțiilor sociale. Biserica, școala, justiția, economia, industria, finanțele, igiena, asistența socială, etc., vor fi organizate sau supravegiate de organele politice (ale Statului).

În exterior activitatea politică va privi raporturile cu celelalte State. Conducătorii Statului vor trebui să fie bine informați asupra situației și puterii celorlalte State; ei vor năzui să închee alianțe cu alte State împotriva unor dușmani comuni, să închee tratate comerciale, etc. Organul destinat acestei activități politice este *diplomația*.

Numai printr'o activitate diplomatică bine chibzui-

tă Ștefan cel Mare a reușit să păstreze independența Moldovei.

Cel mai strălucit diplomat din timpul Renașterii a fost Machiavel, care a adus patriei sale, Florența, servicii extraordinare în misiunile ce i s'au încredințat pentru a trata alianțe și a se informa asupra intențiilor conducătorilor Statelor străine.

Activitatea politică izvorește deci din instinctul natural al indivizilor de a se apăra împotriva dușmanilor cari amenință existența grupului social din care fac parte.

Dar ea se dezvoltă apoi, prin intervenția intelectului și rațiunii, într'o măsură extraordinară și reușește să organizeze societăți vaste cuprinzând multe milioane de indivizi. Progresul realizat în această privință se poate vedea din comparația Statului — cetate din antichitate, care cuprindea un teritoriu de câteva sute de km. pătrați și câteva zeci de mii de locuitori cu imperiul britanic de azi care se întinde pe un teritoriu de peste 36 milioane km. pătrați și are cam 455 milioane de locuitori. Această comparație arată progresul imens pe care l-a realizat spiritul omenesc și în acest domeniu, în măsură ce știința îl face pe om stăpân pe forțele naturii, în aceeași măsură ea îi dă și mijloacele pentru organizarea energiilor individuale. Progresul realizat până acuma prin activitatea politică a societăților omenesti ne îndreptățește să sperăm că grupurile sociale organizate în State vor putea stabili între olaltă raporturi de conviețuire pe pământ cari vor împiedeca războaie catastrofale pentru civilizația umană.

D. *Activitatea spirituală.*

a) *Considerațiuni generale.*

Din psihologie știm că și la om ca și la celelalte ființe vii, funcțiunile psihice stau în legătură cu tre-

buintele organice ale individului, înlesnindu-i să se orienteze în mediul înconjurător pentru a-și conserva existența. Pentru această orientare, animalul posedă instinctele. Animalul acționează deci *ca și cum ar urmări scopul de a-și conserva existența și de a asigura perpetuarea speciei*. Observația ne arată însă că animalul n'are o reprezentare lămurită a scopului urmărit, ci că el, condus de instinctele oarbe, reacționează față de impresiile din afară în baza constituției sale psiho-fizice ereditare și neschimbate.

Adevărat este că aceste instincte funcționează uneori într'un mod uimitor de precis, care ne-ar putea face să credem că animalul are totuș prevedere, deci o idee clară despre efectele îndepărtate ale acțiunii sale. Astfel de acțiuni sunt: construirea cuibului la paseri, depunerea ouălor de insecte în locuri unde larvele ieșite își pot găsi hrana de care au nevoie (fluturii depun ouăle pe frunzele unor anumite plante, o specie de viespi depune ouăle în corpul unei omizi pe care o paralyzează printr'o împunsătură într'un anumit loc al sistemului nervos astfel că larvele se pot nutri apoi din corpul încă proaspăt al omizii, etc.), migrațiunile paserilor după anotimpuri, etc.

Cu toate aceste, acțiunile animalelor nu pot fi interpretate ca izvorând din cunoașterea scopului, deoarece instinctul lor dă greș când mediul ambiant se schimbă; o dovadă că nu e condus de inteligență. Mijloacele necesare pentru satisfacerea trebuințelor, animalul trebuie să le găsească în mediul ambiant, *ele nu pot fi create de animal*. Instinctul îl conduce pe animal să le caute și să le aleagă cu ajutorul simțurilor. De aceea animalele de diferite specii posedă simțuri specifice necesare pentru conservarea speciei respective, de pildă pentru distingerea hranei potrivite constituției lor, la unele e dezvoltat mirosul, la altele văzul, la altele auzul, la

altele iarăș pipăitul. Natura a creiat cele mai minunate concordanțe între organism și mediu.

Și organismul individual uman posedă aceste însușiri. Instinctele animale funcționează și la om în mod precis, ceea ce se poate observa la copii și la sălbatici. Ceea ce caracterizează comportamentul copiilor și al sălbaticilor este tocmai orientarea instinctivă și *lipsa de prevedere*, adică *lipsa de cunoaștere clară a scopurilor urmărite*.

Trebuința de hrană îl mână și pe om în căutarea ei; când această trebuință de hrană e satisfăcută încețază și activitatea.

Cu totul altfel se comportă omul adult *civilizat*. El acumulează bunuri cari îi asigură nu numai lui personal, ci mai multor generații hrana trebuitoare. El transformă natura într'un izvor nesecat de mijloace de subsistență pentru sine și semenii săi. El îi impune pământului să producă anumite plante, el a domesticit anumite specii de animale și le-a transformat ca să poată servi în modul cel mai potrivit scopurilor sale. Omul a creiat varietăți de plante și animale prin selecțiune artificială, pentru a spori însușirile lor cele mai folositoare omului. Dacă ne gândim numai la diferitele varietăți (rase) de cai, păseri, etc., vom înțelege distanța extraordinară între acțiunea omului întemeiată pe prevedere și cea a animalului izvorită din instincte, nemaivorbind de progresul tehnic înfăptuit de om prin fabricarea uneltelor, progres pe care nu l-a realizat nici o altă specie de animale.

Ori, constituția psiho-fizică a individului uman nu explică acest fenomen al prevederii și al progresului în dominațiunea omului asupra naturii. Comparând, din punct de vedere al constituției psiho-fizice, doi indivizi din orice parte a lumii noi vom găsi acelaș fond comun specific uman. Vor fi deosebiri între ei, dar a-

ceste deosebiri vor putea fi explicate prin caracterele rasei, vârstei, sexului.

Ceea ce îl deosebește însă în *mod fundamental* pe copil de adult și pe sălbatec de omul civilizată sunt *cunoștințele dobândite prin mijlocirea societății în care trăește*. Un copil devine deci ceea ce face din el societatea.

Individul uman este inteligent și fără îndoială că inteligența sa este superioară celei a altor animale. Dar toate experiențele, invențiile și descoperirile sale personale nu i-ar servi decât lui însuș, dacă nu le-ar putea transmite altor indivizi și dacă ele nu s'ar păstra în cursul generațiilor, întregindu-se prin experiențele și invențiile individuale. Și între animalele de aceeaș specie sunt indivizi mai inteligenți și mai inventivi. Dar această superioritate nu le servește decât acestor indivizi și nici decum speciei întregi, deoarece animalul nu dispune de mijloace de a transmite altor indivizi *cunoșterea* sa, experiența sa individuală, adică *ceea ce depășește cadrul instinctelor*. Progresul la animale nu e posibil decât în temeiul eredității organice.

Omul dispunând însă de graiu, prin care poate comunica experiența sa individuală altor oameni, poate lăsa o *moștenire socială*. Putem vorbi la om de o *ereditate socială*. „Acțiunea *eredității sociale*, zice J. M. Baldwin (în „Interpretarea socială și morală a principiilor dezvoltării mintale“), asigură transmiterea achizițiilor de natură socială și inteligentă fără nici o intervenție a eredității fizice. Astfel se păstrează o serie de funcțiuni — de pildă graiul — cari n'ar fi putut deveni congenitale; sau cel puțin ele s'au conservat până ce în urma selecției organice ele devin congenitale“.

Individul găsește deci în societatea în care se naște și trăește acumulate toate experiențele și cunoștințele generațiilor trecute. Aceste cunoștințe individul le primește, în cursul dezvoltării sale, prin mijlocul graiului,

din partea acelorora cari dețin aceste cunoștințe dela predecesorii lor; aceștia sunt deci, din acest punct de vedere, organele prin cari societatea își desfășoară activitatea spirituală.

Sociologia, ocupându-se de cercetarea și explicarea activității spirituale a societății, a deosebit după obiectul și scopul acestei activități mai multe categorii bine distincte și în acest fel a luat naștere sociologia religiei, sociologia limbii, a artei, a științei, a moralei, a educației.

b) *Sociologia religiei.*

Sociologia presupune că în sufletul omului, ca individ, există dispoziții din cari se dezvoltă sentimentul religios. Dar interesul ei e concentrat asupra manifestărilor exterioare ale acestui sentiment și asupra *instituțiilor* și organelor sociale cari s'au născut în baza acestui sentiment.

Dacă e adevărat că societatea îi pune individului la dispoziție experiența generațiilor trecute, cari îi pot servi pentru orientarea sa în viață, nu mai puțin adevărat este că el se poate folosi de aceste cunoștințe numai observând, în comportamentul său, anumite norme instituite de societate, menite să coordoneze și să uniformizeze acțiunile individuale pentru a evita turburări în sânul societății și a întări, pe de altă parte, coeziunea grupului social.

În fața aparițiilor sau întâmplărilor a căror cauză e necunoscută, misterioasă, omul simte teamă și nesigurantă, întrucât își imaginează că îndărătul acestor fenomene acționează forțe cari îi pot aduce nenorociri. Tot astfel însă el atribue întâmplările fericite pentru el acțiunilor unor forțe binefăcătoare, pentru cari el simte recunoștință și dragoste. Cum după experiența sa internă o acțiune care produce un efect perceptibil

e legat de existența persoanei proprii, așa omul presupune că orice fenomen se datorește unei ființe care se află înăuntrul sau îndărătul obiectului care produce acel fenomen.

Visurile de ex. dau naștere la credința în existența sufletului separat de corp. Un om mort ne poate apărea în vis vorbind și acționând, ceea ce a făcut să se creadă că sufletul a părăsit trupul, dar că acel trup rămâne sălașul său la care se întoarce când vrea.

Corpurile cerești, mai ales soarele și luna, sunt considerate ca ființe cu puteri supraomenești. Tunetul, fulgerul, ploaia și grindina sunt fenomene produse de „zeități“, toată natura e plină de astfel de „ființe“ misterioase. În fața lor individul ar rămânea în continuă teamă și nesiguranță, dacă n'ar interveni societatea, care-i dă o „cunoaștere“ a acestor forțe și o cunoaștere a mijloacelor pentru a preîntâmpina acțiunea forțelor păgubitoare și a-și asigura protecțiunea forțelor binefăcătoare. În temeiul experiențelor individuale transmise din generație în generație, aceste forțe misterioase au fost *identificate* după efectele lor. Ele au primit „un nume“, au fost clasificate după caracterul lor dușmănos sau prietenos și în sfârșit s'au stabilit norme precise pentru comportamentul individului față de aceste ființe.

Religia, în înțeles sociologic, cuprinde deci ansamblul credințelor împărtășite de toți membrii unui grup social în existența unor ființe necunoscute și misterioase, cari produc efecte folositoare sau păgubitoare omului și față de cari omul trebuie să se comporte într'un mod anumit pentru a evita acțiunile păgubitoare sau a-și asigura acțiuni folositoare lui.

Manifestarea socială a religiei este *cultul și ritualul*, iar instituția corespunzând acestei activități sociale este *biserica* (în înțelesul cel mai larg al cuvântului), ale cărei organe sunt *preoții*.

Gesturile naturale ale individului în fața forțelor necunoscute, închinarea, implorarea, jertfa (oferirea de daruri presupuse plăcute acelor ființe), venerațiunea, au fost reglementate de societate, instituindu-se un *ceremonial* anumit, fixându-se locuri anumite pentru cult, rezervate pentru acest scop (poeni în pădure, clădiri anume construite, etc.), însfârșit hotărîndu-se zile anumite sau ore din zi, etc. Ființele acestea se înfățișează apoi în mod concret prin lucruri concrete, fie că aceste lucruri (animale sau obiecte moarte) reprezintă chiar acea ființă sau conțin o parte a puterii lor, sau că-i aparțin într'un fel oarecare. Aceste lucruri sunt considerate *sjinte*.

Durkheim crede că împărțirea lucrurilor în *sacre* și *profane* constituie caracterul original și fundamental al fenomenului religios.

Cum toată natura împrejmuitoare e plină de forțe misterioase, omul în năzuința de a preîntâmpina primejdiile ce-l amenință din toate părțile a găsit în reglementarea aceasta socială a *prevederii* și înlăturării primejdiilor o liniștire a temerilor sale, putându-se dedica în siguranță activității sale practice.

Această problemă, a originilor religiei, o găsim și la începuturile filosofiei grecești și ea nu încetează a preocupa pe toți filozofii până în timpurile noastre. Dar abia sociologia a putut formula ipoteze științifice, în temeiul studiului comparativ al religiilor în diferitele societăți omenești și în diferite timpuri.

Ipoteza generală este că în orice societate omenească există o religie cu un fond comun izvorît din natura speciei umane; variațiile manifestărilor exterioare se explică însă *din structura diferită a grupurilor sociale*.

În ce privește raportul între ideile religioase și evoluția societății, unii sociologi, între cari și A. Comte și, mai în urmă, Fustel de Coulanges (în renumita sa lucrare „Cetatea antică“), cred că evoluția societății e

determinată de evoluția ideilor religioase, alții iarăși afirmă că ideile religioase depind de structura societății. Această teorie din urmă o susține Durkheim, care, cercetând originile religiei, pornește dela ipoteza că în societățile cu structura cea mai simplă vom găsi și „formele elementare ale vieții religioase“.

Din această ipoteză generală ar rezulta că prin comparația societăților actuale putem stabili o ierarhie a societăților după complexitatea structurii lor (dela societățile primitivilor până la societățile civilizate europene); această ierarhie ar corespunde și fazelor de evoluție a societăților civilizate, dela începuturile lor (preistorice) până astăzi.

Fiecărui tip existent de organizație socială, precum și fiecărei faze de evoluție a societăților civilizate i-ar corespunde apoi o anumită formă (organizare) a vieții religioase.

Prima fază ar începe cu *totemismul*, în care grupul social consideră un animal sau o plantă (totemul) ca strămoș comun al tuturor membrilor grupului. Totemul e considerat sacru și *tabu* (nu poate fi atins). Această formă de religie se găsește la triburile australiene. A doua fază (după Wundt, „Psihologia popoarelor“), ar fi cea *eroică*, în care se institue cultul eroilor (semizei sau zei) întemeietori și protectori ai cetăților și, însfârșit, ultima fază ar fi religia popoarelor civilizate.

Din încercările de verificare a acestor ipoteze, în temeiul cercetărilor etnologice și istorice (deci prin metoda comparativă și istorică), se desprinde cu certitudine faptul că religia a fost cel dintâiu și cel mai puternic mijloc de a asigura coeziunea grupului social în spațiu și perpetuarea sa în timp. Prin religie se instituiesc norme de conduită individuală, cari îngăduiesc lărgirea grupului social peste limitele grupului familial restrâns. Normele religioase completează și întăresc normele morale.

Sanctiunile pentru călcarea acestor norme sunt, pe de o parte, ca și cele ale normelor morale, de natură spirituală (remușcare, căință, teama de răzbunarea zeilor), pe de altă parte însă și de natură fizică (excluderea din comunitate, pedepse corporale și în multe cazuri pedeapsa cu moartea).

Considerând religia din acest punct de vedere, al rolului ei de a asigura solidaritatea socială, va trebui să separăm de religie superstițiile (credințe cari sunt irelevante sau câteodată potrivnice religiei cunoscute și reglementate de societate). Tot astfel vom deosebi de religie magia, care reprezintă începuturile tehnicii. Ea cuprinde proceduri de a domina forțele naturii în folosul omului, proceduri cari se întemeiază pe o interpretare, la început greșită, a nexului causal între lucruri, dar care a condus apoi la aflarea treptată a cauzalității naturale. Magia supraviețuește și azi în medicina populară (farmece) și în vrăjitoria practică și azi la țărani.

Rămâne ca religie propriu zisă numai ceea ce e instituit ca obligatoriu pentru toți membrii grupului și e obiectivat printr'un *cult* comun reglementat printr'un anumit *ritual* și *ceremonial*. *Cultul* are ca conținut venerarea și adorarea acelor puteri (personificate în cele mai multe cazuri) cari asigură unitatea grupului. *Cultul* va varia deci după natura grupului și structura sa, care la rândul ei corespunde naturii mediului în care trăește grupul.

După acest criteriu vom putea deosebi o *religie familială*; dar și aceasta se va deosebi în manifestările ei după genul de viață: la nomazi altfel, la agricultori iarăș în alt mod. În organizarea gentilică (la agricultori) s'a menținut cultul familial, lărgit însă asupra ginții; însfârșit se naște religia corespunzătoare organizației politice, cerând ca obiect al cultului, *eroii*. Dar prin lărgirea religiei familiale intră în religie și

cultul forțelor naturale personificate. Aceste forțe se umanizează și se socializează, ierarhizându-se după importanța lor pentru existența societății.

În sfârșit putem vorbi și de *o religie națională*, cum s'a înfăptuit la Greci peste limitele organizațiilor politice.

În acest fel religia înfăptuește *comunitatea celor vii cu morții* prin cultul strămoșilor, și comunitatea între grupul social și *natură*: zeitatea devine un principiu *social* și *cosmic*. După analogia *legilor sociale* se naște credința în existența *legilor naturale*, întrucât și în societate și în univers acționează aceleași puteri.

Concepțiile religioase sunt determinate însă în conținutul și forma lor de expresia și de progresul științei, de reflexiunea rațională asupra condițiilor de existență a societății și asupra structurii universului.

Despre această problemă vom vorbi în capitolul tratând despre „sociologia științei“.

Bibliografie. Emile Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse. Le système totémique en Australie*. 2-e éd. Paris, Alcan, 1925. W. Wundt, *Elemente der Völkerpsychologie*, Leipzig, 1912 și *Völkerpsychologie*, Bd. VII-VIII (Die Gesellschaft), Leipzig, 1917.

c) Sociologia limbii.

Psihologia ne arată condițiunile fiziologice ale vorbirii precum și legăturile între vorbire și viața psihică (simțire și gândire).

Sociologia pornește dela faptul că expresia unității (individualității) unui grup social, în spațiu și timp, este graiul comun tuturor membrilor grupului. Individul găsește deci în societatea în care se naște graiul ca *instituție socială*. Psihologia se ocupă deci de *vorbire* sau *limbaj*, pe când sociologia se ocupă de *graiul* sau *limbă*. Se 'nțelege însă că și psihologia va ține

seama de faptul că vorbirea individuală e influențată și modelată prin societate, precum și sociologia trebuie să aibă în vedere că individul e agentul care a produs și care modifică neîntreșt graiul prin vorbirea sa. Vorbirea deci se moștenește prin ereditate organică, graiul prin ereditate socială.

Orice individ omenesc vorbește; el poate produce și imita sunete auzite și-și poate exprima prin astfel de sunete stările sale afective (strigăte, oftat, răs, etc.), ceea ce putem observa la copiii mici. Dar individul *învață a vorbi limba grupului social căruia-i aparține.*

Originea *limbii* este deci *socială* și nu biologică.

Dacă vom considera și *scopul* căruia-i servește limbajul pe deoparte și limba pe de altă parte, vom putea lămuri și mai bine caracterul social al limbii.

Limbajul nu este numai specific omenesc, deoarece și foarte multe specii de animale au un limbaj, care exprimă stările sufletești ale animalului (spaima, bucuria, plăcerea, mânia, surpriza, etc.). Dar expresiile acestea fac parte din întreaga serie de *gesturi* prin cari animalul își exprimă stările sale sufletești. La animalele sociabile atât limbajul cât și celelalte gesturi servesc pentru a întreține coeziunea socială între indivizi și ele contribuie și la conservarea grupului. Astfel când, într'un stol de păsări sau o turmă de mamifere, un individ observă o primejdie, gesturile sale de spaimă (strigăt, fugă) produc *panică* și la ceilalți indivizi. Și la insecte, la furnici de ex. există un limbaj care servește și „înțelegerii“ și cooperării între membrii grupului.

Dar acest limbaj individual, organic, este legat de tipul biologic (de specie sau varietate) și rămâne neschimbat. Am putea deci spune, *considerând rolul social al limbajului*, că toate furnicile au aceeași limbă (înțelegând aci prin limbaj toate gesturile cari servesc pentru a stabili o înțelegere între indivizi și, mai ales,

că furnicile nu vorbesc), și că individul nu învață acest limbaj, ci îl posedă dela naștere.

La om, graiul s'a desprins din ansamblul gesturilor cari constituiesc limbajul individual, organic, și *a devenit independent de stările sufletești individuale*. Faptul că omul poate minți, că poate „juca teatru“, demonstrează această liberare a graiului de viața individuală. În temeiul acestei observații s'a spus că limba servește mai mult pentru a ascunde decât a exprima ceea ce gândim.

Limba se elaborează deci prin viața socială a omului, ea este produsul societății. Ea exprimă simțirea și gândirea grupului, experiența dobândită de grup în cursul timpului și în raporturile sale cu mediul în care a trăit. Limba deci depinde de structura și evoluția societății, deși nașterea și formarea ei e condiționată de limbajul individual (specific uman).

În această condiționare organică se vor căuta și cauzele primelor diferențieri ale limbilor, în legătură cu caracterul raselor și varietăților speciei umane. Dar în măsura ce limba se desprinde de limbaj, structura ei va fi condiționată tot mai mult de contactul grupului social cu mediul împrejmuitor. În acest fel va influența asupra limbii genul de viață și toți ceilalți factori cari determină structura societății.

Indeletnicirile practice ale omului, apoi raporturile morale, juridice, economice vor imprima limbii un caracter anumit.

Gradul suprem de independență al limbii de limbaj e atins când ea devine expresia cunoașterii, a gândirii și raționamentului.

Mijlocul pentru dobândirea desăvârșită a acestei independențe a fost invenția scrisului. Prin acest fapt limba nici nu mai are nevoie de vorbire, de producerea de sunete, deci de cuvântare, ci ea are nevoie de

cuvinte, de semne cari pot fi auzite, dar și numai văzute sau pipăite.

Individul nu mai trebuie să-și dobândească o cunoaștere, ci el își dobândește cunoștințe. La dispoziția sa stau cărți și biblioteci, iar față de cunoștințele cuprinse în cărți, cunoașterea pe care individul și-ar putea-o dobândi prin experiență proprie aproape că nu mai joacă nici un rol. Rolul individului se reduce la asimilarea acestor cunoștințe, la îmbogățirea lor și la aplicarea lor.

Limba îl leagă, prin urmare, pe individ în mod indisolubil de grup. El gândește și acționează în conformitate cu cunoștințele dobândite prin limbă ca instituție socială. Prin limbă se înfăptuește o adevărată interpenetrație a conștiințelor individuale și o înche-gare a conștiinței colective.

Cel mai important fapt însă pentru progresul civilizației a fost schimbul de idei între grupurile sociale cu ajutorul limbii și constituirea de grupuri sociale largi în temeiul formării unei limbi comune. Din punct de vedere al raporturilor între grupurile sociale (al raporturilor intercomunitare) limba nu poate fi considerată ca un produs al societății, ci ea dă naștere la grupuri sociale noi.

Conștiința înrudirii de sânge n'ar fi fost suficientă pentru lărgirea grupului familial, deci pentru constituirea ginților, a triburilor, a Statelor și națiunilor. Ci chiar această conștiință se întemeiază pe păstrarea graiului comun al celor ce au strămoși comuni. Tot-așfel pierderea graiului propriu și adoptarea graiului altui grup social creiază ficțiunea originii comune și împinge la o organizare socială unitară, cum, pe de altă parte, existența și persistența de limbi diferite într'o organizație socială cuprinde primejdia de fă-râmițare și disoluție a ei. Raportul între Stat și na-țiune în cursul istoriei poate ilustra acest fapt. Na-

țiunea tinde să devină Stat în baza unității limbii. Statele poliglote (născute din cuceriri) năzuesc să devină națiuni prin unificarea limbii. Toate Statele moderne s'au născut din tendința de unificare politică a unei națiuni divizate în State independente, iar imperiul roman ne dă un exemplu de naștere a unei națiuni prin organizarea unitară politică. Importanța limbii în aceste procese sociale rezultă și din faptul că ea intensifică și sentimentele de solidaritate. Rolul operelor literare a fost, din acest punct de vedere, cu mult mai important decât cel al operelor de știință. Conștiința națională, în înțelesul modern, e produsul literaturii în primul rând.

În literatură se combină și se întregesc în mod armonios sentimentele colective cu cele individuale. Creația individuală izvorăște din creația societății, îmbogățind-o la rândul ei.

Raportarea fenomenelor lingvistice la viața socială și explicarea lor prin viața socială devine un postulat indispensabil pentru filologia modernă. Sociologia limbii a arătat că interpretarea acestor fenomene din punct de vedere individualist trebuie părăsită, și că legile structurale și dinamice ale graiului se întemeiază pe legile formării și evoluției societății.

Bibliografie. J. Vendryes, *Le langage, Introduction linguistique à l'histoire*. Paris, 1921. Henri Delacroix, *Le langage et la pensée*, Paris Alcan, 1924. Gaston Richard, *Cultura română și Statul român*, trad. de Al. I. Alexandrescu, București 1933.

d) *Sociologia artei.*

Cele mai dificile probleme s'au ivit în cercetările asupra originii și evoluției artelor frumoase: poezia, muzica, pictura, sculptura, arhitectura. Estetica, știința despre „frumos“, năzuește a descoperi condițiunile su-

biective ale creațiunii artistice, pornind dela supoziția că există un *sentiment estetic*, o facultate a sufletului omenesc de a desprinde, în varietatea obiectelor percepute prin simțuri, formele frumoase, „estetice“. Prin imitația acestor forme frumoase naturale, prin combinarea lor cu ajutorul imaginației, prin *sublimarea* lor, s'au născut apoi operele de artă. Se afirmă deci că omul e înzestrat de natură cu simț estetic, cu facultatea *de a simți plăcere* pentru ceea ce-i frumos, dar, pe de altă parte, nu fiecare om poate *crea* opere de artă. Pentru creațiunea artistică se cere geniu. „Arta frumoasă, zice Kant, este arta geniului“. Artistul adevărat este „*original*“, adică nu imită numai formele frumoase naturale și nici opere de artă ale altor artiști. Imitația este semnul caracteristic al talentului. În producțiunea artistică se întâlnesc talente foarte numeroase, pe când geniile se nasc foarte rar.

Problema fundamentală, care se pune teoriei estetice, este, dacă geniul și creațiunea sa se pot înțelege și explica numai prin analiza conștiinței subiective, a structurii sufletești individuale, sau dacă „genialitatea“ nu este mai curând un produs al mediului împrejmuitor și, în primul rând, al mediului social.

Atât istoria cât și observația de toate zilele ne arată că geniul și talentul artistic e o dispoziție înăscută individului. S'a constatat chiar în multe cazuri că această dispoziție e ereditară, ca multe alte însușiri și dispoziții. Dar tot așa ca și la celelalte dispoziții individuale se poate afirma și în acest caz că geniul artistic nu se poate *desvolta* decât într'un mediu prielnic. Crearea operei de artă este deci condiționată de mediul împrejmuitor și, în primul rând, de mediul social. *Hippolyte Taine* (1828—1893) e autorul cunoscutei teorii a „milieu-lui“. Opera sa „*La philosophie de l'art*“ (1865) stabilește principiile cari trebuie să ne călăuzească în explicarea și înțelegerea evoluției ar-

telor frumoase. „Pentru a înțelege o operă de artă, pe un artist, un grup de artiști, trebuie să ne reprezentăm în mod lămurit starea generală de spirit și de moravuri a timpului căruia îi aparțineau“.

Arta deci, ca fenomen obiectiv reprezentat prin operele de artă, depinde de mediul social: de structura societății, de instituțiile sociale, de gradul de civilizație etc. Originile artei sunt anonime, ca și originile tehnicii, ale religiei, dreptului, etc. Există o artă preistorică, care se prelungește până în zilele noastre în arta populară, diversificându-se după rase, seminții, popoare, națiuni. Această artă e legată de tehnică (îmbrăcăminte, locuință, unelte, arme etc.), de obiceiuri și tradiții, de cultul religios, războiul etc. Aci artiști anonimi creiază opere de artă reprezentând „idealul estetic“ al grupului din care fac parte. Creațiunile artistice se *tipizează*, exprimând stilul artei unei societăți într'un anumit timp. Tot mediul social explică *diferențierea artelor*, care depinde de diviziunea muncii, de complexitatea crescândă a activităților sociale, de diversitatea intereselor și trebuințelor. Cel mai mare progres în domeniul artelor s'a realizat prin constituirea unei „clase“ de artiști și a școlilor de artă, deci prin specializarea artiștilor determinată și ea de structura societății.

Studiul acestei dependențe a artei de mediul social va constitui deci o ramură a sociologiei și a esteticii generale și poate fi numit: estetică *sociologică*, cum o numește *Ch. Lalo* (în cartea sa „L'Art et la Vie sociale, Paris 1921“).

Opera de artă poate fi numită un produs al mediului social, fără să se scadă prin aceasta importanța geniului individual. Concepția sociologică a artei ne face dimpotrivă să prețuim cu atât mai mult creațiunile artistice și valoarea artistului cu cât ne descopere marea influență ce o exercită arta asupra so-

cietății. Caracterul unei societăți se exprimă cu claritate în primul rând în artă. Idealurile, tendințele, nădejile unei națiuni își găsesc expresia cea mai puternică și mai caracteristică în operele de artă. Poporul elin trăește și azi prin operele sale de artă: poezie, arhitectură, sculptură. Arta elină a ajuns la o perfecțiune neîntrecută tocmai prin faptul că geniul individual se dezvoltă în armonie cu mediul social, că arta era considerată și de artist și de public ca o *funcție socială*, ca expresie a *sentimentului estetic colectiv*. Frumosul, binele și adevărul formau pentru Greci o unitate indisolubilă, constituiau trinitatea în care se manifestează ideea „*perfecțiunii*“, râvnită de om, dar realizată numai de divinitate. De această perfecțiune omul se poate apropia, așa credeau Grecii cu drept cuvânt, numai prin societate, prin muncă neobosită pentru gloria și mărirea patriei. Artistul era considerat și se considera ca un preot, ca profet, în slujba patriei.

Arta adevărată nu se poate desface din această strânsă legătură cu societatea: ea se naște din această legătură și trăește prin ea. Artiștii cari nu-și pun geniul în slujba națiunii lor, nu se adapă din izvorul nesecat al conștiinței naționale, nu pot crea opere durabile.

Rolul social al artei nu se arată însă numai prin această dependență a artistului de mediul social, ci prin influența extraordinară ce a avut și o are arta asupra societății. Prin operele de artă cari exprimă idealul frumosului într'o epocă istorică, conștiințele individuale sunt trezite și formate pentru viața socială mai mult decât prin orice alte mijloace. Artistul prin opera sa este *educator*, atât al tinerelor generații cât și al mulțimilor. Teatrul, muzeele, clădirile monumentale (mânăstiri, catedrale, palate etc.), au un rol educativ hotărîtor. Contemplând monumentele de arhitectură, operele de sculptură și pictură, ascultând sublimele

creațiuni ale poeților și compozitorilor, sufletul individului e prins într'o unitate mai largă, într'o unitate spirituală în care își găsește liniște, sprijin, mângăere. Prin artă i se deschide zarea spre infinit, spre ideea perfecțiunii divine.

Prin artă omul a fost domesticit, civilizat. Artă a despărțit și despărțește încă azi lumea umană de lumea barbară, pe Romani de Vandali.

Sociologia ne arată deci importanța extraordinară a artelor frumoase pentru viața omenească și necesitatea cultivării artelor. Dar ea ne arată în acelaș timp cum să deosebim *arta adevărată* de *arta mincinoasă*. Intre ele e o deosebire ca între Goethe și un „artist“ de circ. Artă nu e menită să ne procure distracție, ci ea e menită să ne înalțe sufletul, să ne facă mai buni, mai blânzi, mai drepecți, mai dornici de bine și adevăr.

Bibliografie. Charles Lalo, *L'Art et la Vie sociale*, Paris, Doïn 1921. M. Guyau, *L'Art au point de vue sociologique*, Paris, Alcan, 1890.

e) *Sociologia științei.*

Sociologia cercetează geneza și evoluția științei în legătură cu viața socială, pornind dela ipoteza că apariția științei precum și progresul ei depind de anumite condiții create de viața socială.

Această ipoteză e opusă concepției individualiste, care condiționează nașterea și progresul științei de ivirea unor *oameni geniali*. Sociologia nu neagă importanța genialității individuale pentru progresul științific, cum, de altminteri, rolul individului ca agent al progresului în orice domeniu de activitate nu poate fi tăgăduit.

Dar cert este că individul genial trebuie să găsească un mediu social prielnic pentru desfășurarea activității sale. Sociologia va avea deci să cerceteze aceste condițiuni sociale cari fac ca individul să fie împins la preocupări științifice și să se poată dedica activității științifice.

Intâia condiție este ca într'o societate să se înfăptuiască diviziunea muncii între activitatea practică și cea teoretică.

Orice activitate practică se întemeiază, dacă depășește cadrul comportamentului pur instinctiv, pe cunoașterea mijloacelor menite să înlesnească atingerea scopului urmărit prin acea activitate.

Și animalele vânează. Dar ele atacă prada în mod instinctiv cu armele pe cari le posedă dela natură. Omul își construiește arcul și lancea; el otrăvește vârful săgeților pentru a produce moartea animalului rănit. Această activitate presupune *raționament*, adică stabilirea unui nex causal între fenomene. În stadiul primitiv însă omul nu reflectează asupra acestei legături causale în general, adică cercetarea nexului causal nu constituie o activitate separată de aplicarea practică a cunoașterii nexului causal. Ci, omul își dobândește cunoștințe empirice de tot felul *prin experiența prilejuită de activitatea practică*. El știe din practica sa, că sucii unei anumite plante e otrăvitor, că frunzele unei anumite plante, puse pe o rană, grăbesc vindecarea.

Interesul teoretic, sau curiozitatea științifică, se trezește când omul începe să cerceteze toate plantele pe cari le poate găsi cu privire la însușirile lor. Dar această *specializare într'un ram de cunoaștere* presupune că într'o societate anumită sunt date condițiunile pentru ivirea unor astfel de specialiști.

La începuturile civilizației și în societățile primitive specializarea e foarte redusă. De obicei se ivesc in-

divizi dotați cu o inteligență superioară și cu spirit de combinație, cari devin sfătuitoarii și conducătorii spirituali ai grupului. Ei reunesc în persoana lor mai multe specialități: ei sunt preoți, magi, vrăjitori, medici, ingineri, etc. Prestigiul lor se întemeiază pe succesele ce le au în știința lor, iar, pentru a-și păstra și întări prestigiul, ei sunt stimulați să-și completeze cunoștințele.

Pe lângă cunoștințele pozitive, ei trebuie să năzuiască a cunoaște și *psihologia masselor*, deoarece în cazul când cunoștințele lor dau greș, ei trebuie să-și mențină prestigiul prin înșelarea mulțimii. În acest fel activitatea acestor specialiști implică, în caz de insucces, și o anumită abilitate în interpretarea rezultatelor practice obținute prin aplicarea teoriei lor. Ei nu sunt șarlatani în înțelesul de azi al cuvântului, deoarece ei nu sunt încă și nu pot fi în posesiunea unei cunoașteri teoretice care să garanteze succesul.

Condițiunile pentru nașterea științei, în adevăratul înțeles al cuvântului, au fost date: 1) când într'o societate cu o structură complexă, în care deci, sub presiunea mediului ambiant, s'a înfăptuit o diviziune a muncii înaintată, cunoștințele empirice servind activităților practice de tot felul deveniră și ele foarte numeroase și 2) când indivizi posedând cunoștințe n'au mai fost nevoiți sau au fost împiedecați să pună aceste cunoștințe în practică.

Constituirea științei e deci condiționată de *separațiunea teoriei de practică*, iar acest lucru s'a putut realiza numai într'o societate unde s'a ivit o *clasă socială de teoreticieni puri*.

Fără îndoială că în societățile progresate preoții mai ales au avut liniștea necesară pentru a se ocupa și de știință. Aristotel, în *Metafizica* sa, atribue începuturile științelor matematice preoților egipteni, iar în evul mediu preoții catolici s'au ocupat de știință.

Dar pentru preoți, cercetarea științifică nu constituia un scop pentru sine, ci știința era pusă în serviciul activității practice a funcțiunii preotești. Abia prin ivirea clasei sociale a *filozofilor*, a *savanților*, știința și-a dobândit independența ei de activitatea practică, prin care fapt ea a reușit apoi să dea roadele cele mai minunate pentru dezvoltarea și progresele tehnicei în toate ramurile de activitate practică.

Constituirea clasei filosofilor s'a înfăptuit în Grecia antică.

Pentru a înțelege acest fenomen trebuie să ținem seama de două momente. Mai întâiu trebuie să avem în vedere că în Statele grecești, și în primul rând în orașele comerciale, clasa conducătoare ajunsese la o foarte înaltă treaptă de civilizație și cultură. Aristocrații cari deținuseră până la un moment dat în mod exclusiv puterea politică, erau oameni bogați și iubitori de artă și literatură. Educația nu se mărginea numai la deprinderea mânăririi armelor, cum era în timpurile vechi și cum rămăsese în Lacedemonia, ci ea cuprindea și cultura spiritului, muzica, literatura și, în urmă, și *cunoștințe teoretice*, deci știința propriu zisă.

Dat fiind că toți cetățenii acestor orașe erau oameni civilizați, cu pricepere pentru literatură și artele frumoase, tinerimea din clasa conducătoare, care avea aspirațiuni să ocupe funcțiuni înalte în Stat, trebuia să-și dobândească o cultură aleasă.

Aceste trebuințe de educație a tineretului au făcut să apară *sofiștii*, un fel de profesori ambulanti, cari se ofereau să țină, pentru plată, cursuri cuprinzând toată știința din acea vreme.

Acești sofiști sunt precursorii adevăraților filozofi. Aceștia au organizat școli filozofice, cari, la rândul lor, sunt prototipul universităților de mai târziu. Filozofii se deosebesc de sofiști și prin originea lor socială și prin scopurile pe cari le urmăresc.

Pentru a înțelege apariția filozofilor și a școlilor filozofice, trebuie să considerăm un al doilea moment din evoluția societății eline.

În luptele politice interne, în unele State grecești, aristocrații au fost înlocuiți în conducerea politică prin demagogi ieșiți din clasele de jos. Acești aristocrați, culti și bogați, neavând o ocupație practică s'au dedicat științei, vieții „contemplative“, sau cu expresia grecească *teoretice*. Reprezentanții cei mai tipici ai acestei clase de filozofi sunt Heraclit și Platon, iar cea dintâiu școală filozofică este cea a Pitagoreenilor, care servește apoi ca model pentru școalele de mai târziu (Academia lui Platon, școala peripatetică a lui Aristotel, Stoa lui Zenon etc.).

De aci înainte știința se menține ca funcție socială, cu o instituție proprie: *școala*, și cu organe speciale: *învățătorii* (savanții).

Știm că în evul mediu știința își pierdu, în parte, independența ei, fiind pusă în slujba religiei; dar începând cu Renașterea reprezentanții științei se constituiră iarăș ca o clasă separată de preoți, iar în secolul al 18-lea și, mai ales, în secolul al 19-lea știința a devenit funcțiunea socială cea mai importantă, iar *școala* e considerată ca instituția de bază a societății.

Acest rol covârșitor în viața socială și l-a câștigat știința prin faptul că rezultatele obținute prin cercetările teoretice au dat activității practice mijloace minunate pentru realizarea de valori necesare vieții sociale.

Sociologia la rândul ei, descoperind legile sociale cari au determinat geneza și evoluția științei, raporturile ei cu activitatea practică, etc., contribuie, în aplicațiunile ei practice, la fixarea de principii și norme călăuzitoare pentru organizarea învățământului, pentru crearea de condiții sociale prielnice cercetărilor teo-

retice, deschizând astfel drumul pentru progres în toate ramurile de activitate omenească.

Ipoteza că *structura societății determină modul de a gândi și a raționa al omului* își găsește deplina verificare prin istoria *științelor*. Pornind dela nevoile sale practice nemijlocite cari cer dobândirea de cunoștințe empirice, cât de reduse ar fi la început, omul se ridică, împins de complexitatea crescândă a societății, la reflexiunea teoretică asupra naturii lucrurilor și a structurii universului.

Societatea creind astfel pe omul de știință, creiază știința însăși ca o funcție socială și servind conservării societății.

Bibliografie. Max Scheler, *Die Wissensformen und die Gesellschaft*, Leipzig, 1926. P. Andrei, *Concepția sociologică a cunoștinții* (în „Probleme de sociologie”, pag. 137-177). M. Ralea, *Sociologia și teoria cunoașterii* (în „Contribuții la Știința Societății”, pag. 199-227).

f) *Sociologia moralei.*

Filozofia morală a început cu reflexiunea individului asupra binelui și a răului, asupra virtuților, etc. Filozofii moraliști credeau că prin speculațiune, prin puterea rațiunii se pot descoperi și fixa principiile unei morale științifice, teoretice. Problema binelui suprem și a perfecțiunii forma obiectul principal al moralei filozofice.

Fără îndoială că și filozofii își dădeau seama de caracterul și rolul social al moralei. Faptul că normele morale stau la baza vieții sociale și că o societate nu poate exista decât prin observarea normelor morale nu putea să scape observației. Totuși interesul fiind concentrat asupra individului și constatându-se că acțiunile individuale sunt motivate de tendințele individului de a urmări ceea ce e bine pentru dânsul și de

a evita răul, întrucât păgubește fericirea sa proprie, s'au ivit și teorii morale cari neagă existența unor principii morale valabile pentru toți oamenii. Normele sau legile, de orice natură ar fi (morale, religioase, juridice), și cari mențin ordinea socială, se întemeiază după această concepție pe o convenție (un contract) între indivizi pentru a evita lupte continue. Ele ar constitui deci în orice caz o constrângere a individului, care din natură e egoist și totdeauna dispus să calce aceste norme când e vorba de interesele sale proprii. Concepția opusă care vrea să dovedească cum că individul posedă și sentimente altruiste, sociale, nu poate înlătura totuș relativismul moral, dat fiind că, individul chiar posedând sentimente altruiste, nu se știe nici când cari sentimente vor învinge în fiecare caz concret.

Reprezentanții relativismului moral găsiră argumente pentru concepția lor și în observația că normele morale variază la diferitele popoare. Și mai ales în timpurile noi, după ce Europeanii au cunoscut marea mulțime de popoare și neamuri răspândite pe pământ, cu moravuri și obiceiuri atât de variate, și-a făcut drum opinia că morala se schimbă după climat și după caracterul rasei. S'a afirmat deci că fiecare popor își are *morala* sa.

Deslegarea acestei probleme, atât de importante pentru viața omenirii, a dat-o sociologia. Cercetarea raportului între individ și societate pe deoparte, și studiul istoric-comparativ al societăților omenești, pe de altă parte, a înlesnit deslegarea acestei probleme.

Mai întâiu s'a constatat că, oricât de variate și variabile ar fi *moravurile* în diferitele societăți omenești, există totuș norme cari se întemeiază pe natura specific umană și cari constituiesc condițiunea necesară pentru geneza oricărei societăți.

Raportul între părinți și copii și, mai ales, între mamă și copiii ei cari au încă nevoie de scut și pro-

tecție, dă naștere unei comunități, întemeiată pe norme izvorâte din însăși natura omenească, din sentimente altruiste sădite în sufletul omenesc, cum de altfel le găsim și la animale. Egoismul, instinctul de conservare proprie face loc, în aceste raporturi familiale, altruismului complet, desinteresării pentru binele propriu și grijei pentru binele semenului.

Egoismul se manifestă la individul uman *în afară de limitele grupului familial*, deci față de persoane *străine* și acest egoism devine cu atât mai pronunțat cu cât sentimentele altruiste înăuntrul grupului sunt mai dezvoltate și mai puternice.

Prin studiul sociologic al fenomenului moral, problema a dobândit altă înfățișare. Nu mai e vorba, dacă există o morală valabilă pentru toți oamenii, ci cari sunt condițiunile pentru lărgirea comunității morale peste limitele comunității morale originare, deci peste limitele familiei (a grupului familial).

Observarea normelor morale, adică respectul pentru viața, proprietatea etc. a aproapelui întâmpină cu atât mai puternice piedici cu cât legăturile familiale naturale slăbesc prin lărgirea grupului familial.

Pentru a învinge aceste piedici, normele pur morale (cari își găsesc sancțiunea numai în conștiința individuală prin repulsiunea naturală de a pricinui un rău părinților, copiilor și rudelor apropiate), nu au fost suficiente. Ele au fost complectate și susținute de norme religioase și de norme juridice.

Aceste din urmă însă variază după loc și timp în raportul lor reciproc și în raportul lor cu normele morale.

Prin urmare concepția relativă a confundat aceste raporturi cu morala însăși, atribuind diferitele moravuri existenței unor principii morale variabile după loc și timp.

Dar, moravurile și obiceiurile sunt expresia concretă

a felului cum un grup social și-a creiat o ordine socială menită să asigure unitatea grupului care a depășit cadrul grupului familial propriu zis. Această organizație depinde însă, cum am văzut, de influența factorilor exteriori: climat, gen de viață, raporturi intercomunitare, etc.; prin urmare și normele cari s'au adăogat la normele morale vor varia după aceste nevoi de adaptare a grupului la condițiile de existență într'un mediu împrejmuitor concret.

Altfel se vor prezenta *normele sociale* (nescrise și scrise) în societățile Eschimoșilor, altfel în țările tropice; altfel vor fi ele la agricultori, altfel la nomazi; tot așa vom găsi alte norme într'un Stat, și alte norme într'o hordă de sălbateci.

Nu trebuie să confundăm deci *normele sociale* cu normele morale, ci dimpotrivă deslegarea problemei morale reclamă o deosebire cât se poate de precisă între diferitele norme sociale (morale, religioase, juridice, etc.). In societățile evoluat și diferențiate aceste norme sunt și ele diferențiate și ordinea socială e asigurată prin instituții și organe corespunzând diferitelor categorii de norme: familie, biserică, școală, justiție. In societățile primitive și sălbatice normele sociale încă nu sunt diferențiate. Astfel cele zece porunci cuprind și norme religioase și morale și juridice.

Pe lângă această distincțiune precisă între diferitele categorii de norme sociologia va avea de cercetat și raportul reciproc și influența reciprocă între diferitele categorii de norme: deci raportul între morală și religie, morală și drept, morală și economie, religie și drept, religie și economie, morală și politică, etc.

Abia din aceste studii, după metoda istorică și comparativă, se pot desprinde legile sociale statice și dinamice, întrucât ordinea socială e expresia normelor sociale valabile într'un moment dat, iar evoluția con-

sistă în desvoltarea, diferentierea și complicarea a-cestor norme.

Bibliografie. Gaston Richard, *L'evolution des moeurs*, Paris 1925
Lévy-Bruhl, *La morale et la Science des moeurs*, Paris 1903 (éd. 9-e 1927).
T. Brăileanu, *L'Etat et la Communauté morale* (în „Revue Internationale de Sociologie, 1931),

g) *Sociologia educației.*

Cea mai importantă activitate spirituală a vieții sociale este *educația*. Educația poate fi definită ca „*funcțiunea socială care, prin creierea de tipuri psihice individuale diferențiate, asigură coeziunea (unitatea) grupului social în spațiu și perpetuarea lui în timp*“.

Definiția educației pe care o dă Durkheim (în „*Education et Sociologie*, pag. 49) este: „*Educația este acțiunea exercitată prin generațiile adulte asupra celor ce nu sunt încă coapte pentru viața socială. Ea are ca obiect de a trezi și desvolta la copil un anumit număr de stări fizice, intelectuale și morale pe cari i le cere și societatea politică în totalitatea ei și mediul special pentru care copilul e destinat în mod osebit*“.

Durkheim consideră deci din capul locului educația ca fiind o funcție socială. Dar prin termenul de educație în înțelesul cel mai larg al cuvântului trebuie să înțelegem influența mediului împrejmuitor în totalitatea sa asupra omului, dela nașterea până la moartea lui. Tot astfel trebuie să avem în vedere că și la om, ca și la multe animale, *creșterea* copiilor reprezintă o funcție biologică. Această fază de dependență a vieții copiilor de îngrijirea părinților nu poate fi interpretată ca educație în înțeles social. Abia când adulții *intervin în mod conștient pentru formarea spiritului copilului putem vorbi de educație*.

Funcțiunea socială a educației presupune deci existența unor *educatori* cari au conștiința scopului educației și procedează în acțiunea lor cu mijloace adaptate scopului.

Din punct de vedere al evoluției umanității funcțiunea educației va apărea când familia depășește limitele grupului familial biologic, deci când funcțiunea biologică a părinților de a crește copiii se transformă în funcțiunea de a-i educa. Scopul educației urmărit de acești primi educatori este adaptarea copiilor la grupul social familial, atașarea lor la acel grup și după ce copiii devin maturi, deci independenți din punct de vedere biologic și în stare să întemeieze ei înșiși o familie în înțeles biologic.

Educația aceasta familială are scopul de a impune membrilor familiei, pentru toată activitatea lor, norme de conduită cari să facă posibilă o conviețuire și o cooperare (prin diviziunea muncii). Aceste norme înlătură conflictele, de orice natură, între membrii grupului. Sentimentele naturale de simpatie între părinți și copii și între frați, educația le întărește și adâncește. Superioritatea fizică a părinților devine superioritate intelectuală. Autoritatea și prestigiul *bătrânilor* se întemeiază pe *înțelepciunea lor*. Ei sunt venerați și după moartea lor și sfaturile și poruncile lor sunt păstrate prin tradiție ca norme de conduită pentru tot grupul.

„Educația, zice G. Richard, este transformarea unei funcțiuni curat fiziologice, procreația, într’o funcțiune socială și morală. Această transformare, care există în germene în toată seria animală, nu se lămurește și nu se desăvârșește decât în specia umană: ea devine aci condițiunea însăși a producției industriale, a coope-rației numită economică și care, cum arată cuvântul, e domestică la începuturile ei“.

Educația deci asigură perpetuarea grupului familial ca unitate în timp prin faptul că ea încadrează gene-

rațiile tinere în structura existentă a grupului, înlocuind generațiile cari dispar prin generațiile noi fără a schimba structura formei sociale. Dar educația este funcțiunea care îngăduie lărgirea grupului social și complicarea structurii, deci evoluarea grupului dela o formă simplă la una mai diferențiată.

Numai prin funcțiunea educației se explică diferențierea stărilor și claselor sociale, a profesiunilor, etc. Această funcțiune se instituționalizează și și dobândește organe speciale — educatorii de profesie, cu o pregătire specială pentru funcțiunea lor.

Platon, în Republica sa, arată importanța covârșitoare a educației pentru organizarea Statului, tot astfel Aristotel în Politica sa. În societățile civilizate de azi rolul important al școalei ca instituție socială e recunoscut de toți și organizarea cât mai bună a învățământului constituie grija de căpetenie a conducătorilor societății.

Sociologia a adus lumini noi în această problemă, arătând strânsa legătură între forma de organizare a diferitelor societăți și sistemul de educație. Ea a arătat că scopul principal al educației nu poate fi decât să-l facă pe copil un membru folositor al societății, deci să desvolte și să întărească natura socială a omului. Adaptându-l pe individ într'un mod cât se poate de perfect la mediul social în conformitate cu însușirile sale fizice și psihice individuale, educația creiază *personalitatea*, adică un om pe deplin conștient de scopurile pe cari le urmărește și stăpân pe mijloacele de acțiune.

Prin adaptarea la mediul social, care pentru om este mediul său natural, omul devine tot mai liber, deoarece observarea normelor sociale îi vor înlesni satisfacerea trebuințelor sale fără turburarea ordinii sociale. Dimpotrivă, chiar păstrarea acestei ordini el

o va recunoaște ca o condiție fundamentală pentru fericirea și bunăstarea sa proprie.

Principiul lui Socrate că omul *păcătuește numai din neștiință* își dobândește prin concepția sociologică în problema educației adevăratul său înțeles. Prin educație omul învață a cunoaște *valoarea adevărată a lucrurilor*, el poate distinge în deplină conștiință binele de rău, dependența fericirii proprii de fericirea celorlalți oameni cari trăesc cu el în aceeaș societate. A face bine înseamnă deci a se conforma normelor sociale cari asigură conviețuirea, cooperarea, ajutorul reciproc, fie că e vorba de familie sau de Stat, fie că e vorba de dobândirea de bunuri materiale sau spirituale.

Bibliografie. Emile *Durkheim*, *Education et Sociologie*, Paris 1922. id. *L'éducation morale*, Paris 1925. C. *Narby*, *Pedagogia socială și personalitatea*, București 1928.

III. CE ESTE SOCIETATEA ?

1. Definiția Societății.

Am dobândit până acuma toate elementele pentru a putea da o definiție a conceptului de societate.

Orice societate omenească e compusă din *indivizi*, din oameni. Ea este o asociere, o reunire de indivizi, întemeiată pe dispoziții, instincte, trebuințe ale indivizilor. Ceea ce caracterizează societatea însă, nu e reunirea cantitativă a unui număr de indivizi în spațiu, ci *relațiile psihice* ce se stabilesc între acești indivizi, coordonarea acțiunilor lor în așa fel încât, deși aceste activități individuale servesc în ultimul rând satisfacerii trebuințelor individuale, ele înfăptuesc prin înlănțuirea lor și raportul lor reciproc o unitate nouă: societatea.

Pentruca o asociere sau reunire de indivizi să devină societate, trebuie să existe o interdependență a părților (un consens, după termenul lui A. Comte), deci o *organizare* a părților. Dar această organizare poate avea două înțelesuri: ea poate fi naturală, spontană, întemeiată pe eterogeneitatea și interdependența naturală a elementelor (de ex. diferențierea în sexe și vârste, în stăpâni și supuși etc.), sau pe voința indivizilor (convenție, contract, statut).

Caracterul comun al tuturor *societăților* este interdependența elementelor (a părților constitutive), ceea ce ne înlesnește a **stabili**, pentru definiție, genul proxim al societății. Formele sau unitățile născute din ele-

mente eterogene, diferențiate și dependente de o altă în existența lor, pot fi prinse sub denumirea de „sistem“.

Sistemele însă, la rândul lor, pot fi împărțite în sisteme *mecanice*, cum e de ex. o mașină, și sisteme *organice* cum e de ex. o ființă vie, (un organism). Deosebirea între acestea este că sistemul *mecanic funcționează numai* prin influența unei forțe exterioare, pe când cele *organice* funcționează în temeiul unei forțe imanente (la organisme această forță se numește viață). Sistemele organice mai pot fi numite, după filozoful român Vasile Conta, și *forme evolutive*, întrucât ele se pot *desvolta*, adică pot crește și și pot complica structura printr'o diferențiere progresivă a elementelor, păstrându-și în acelaș timp individualitatea (unitatea). Aceste caractere convin însă noțiunii de sistem organic (sau organism) în general, fără deosebire dacă avem a face cu o ființă vie, individ, sau cu o societate de indivizi. Și chiar în cazul când ființa vie e considerată ca o societate de *celule*, există totuș o deosebire lămurită între celulele cari compun un organism viu și indivizii cari compun o societate.

Filozoful englez Herbert *Spencer*, numește societatea un supraorganism, adică un organism compus din organisme. El arată însă că între organismul individual și cel social, cu toate asemănările ce există între ele, există și o deosebire fundamentală: organismul individual are o conștiință proprie, pe când societatea n'are o conștiință a ei; celulele ființei vii sunt legate în mod indisolubil între ele și viața lor depinde în mod absolut de existența totalității, pe când indivizii cari compun o societate se mișcă liber în spațiu, au o viață proprie, chiar când se desprind de societatea căreia-i aparțin.

Ceea ce caracterizează sistemele organice este și tendința lor de a-și păstra independența: ele se mențin ca

unitate în temeiul organizării lor interne, al legilor sau normelor cari determină raporturile reciproce între părți. Ele sunt deci *autonome*.

Din cele expuse ar rezulta deci următoarea definiție a societății: *Societatea este un sistem autonom, evolutiv, compus din ființe vii cu conștiință proprie, cari, în baza diferențierii lor organice și psihice, înfăptuiesc consensul sau solidaritatea părților constitutive ale sistemului, garantând astfel unitatea sa în spațiu și perpetuarea lui în timp.*

2. Formele Societății.

Definiția societății, dată în capitolul precedent, se întemeiază pe studiul istoric și comparativ al societăților omenești.

Istoria, ca știință, nu se mulțumește să relateze numai faptele așa cum s'au petrecut, ci caută să explice evenimentele istorice, ca fenomene determinate în apariția lor de legile evoluției sociale. Istoria vorbește de ex. de geneza, dezvoltarea, înflorirea și declinul poporului roman, ca de viața unui tot organic, care a luat naștere dintr'un nucleu (germene), a crescut și, după atingerea maturității, a îmbătrânit.

Dar ne dăm seama că, deși întrebuițăm aceiași termeni pentru a descrie și lămuri faptele istorice ca și pentru descrierea vieții unui individ, totuși există o mare deosebire. Tinerețea, maturitatea și declinul unui popor nu se pot constata prin simptome *fiziologice*, perceptibile cu simțurile. Fenomenele acestea în domeniul social, sunt de natură spirituală. Noi putem desprinde simptomele unei vieți sociale viguroase, tinere, din starea instituțiilor sociale (organizarea familiară, organizarea bisericii, a școlii, etc.), din datele statistice asupra divorțurilor și crimelor, din produsele econo-

mice, din produsele activității artistice (literatură, arhitectură, sculptură, pictură, muzică).

Avem deci *documente*, accesibile percepției prin simțuri și având un înțeles social, prin cari putem constata starea actuală a unei societăți sau putem reconstitui trecutul ei. Activitatea (viața) societății se obiectivează în „lucruri“ (coduri de legi, opere de artă, produse economice, etc.). În baza acestor lucruri putem stabili o ierarhie a formelor sociale în spațiu (dela societățile simple, primitive până la societățile civilizate) și o evoluție a unei societăți în timp, dela un nucleu social până la marile imperii și marile națiuni cari stăpânesc pământul și din punct de vedere material (politic și economic) și din punct de vedere spiritual (prin religie, știință, artă).

Prin manifestările (activitățile) societății, obiectivate în lucruri, în monumente și documente, noi putem desprinde „forma societății, adică individualitatea ei în spațiu și timp. Acest lucru n'ar fi posibil dacă n'ar exista *mai multe forme sociale, având fiecare din ele caracterul ei individual, unic*. Deci orice formă socială își dobândește individualitatea prin izolarea de alte forme sociale *de acelaș fel*: Statul se naște și există în opoziție cu alte State, o comunitate religioasă tot așa, precum și o familie reprezintă o „formă socială“ izolându-se de alte familii.

În fața marei mulțimi și varietăți de forme sociale știința socială trebuie să năzuiască, după ce a stabilit care este caracterul comun al tuturor societăților concrete, deci după ce a aflat definiția conceptului de „societate“, să *clasifice*, după un criteriu științific, *diferitele categorii de forme sociale*, și, în urmă, să *arate și raporturile formelor sociale întreolaltă*.

Chiar din definiția „societății“ rezultă care este *forma generală* a societății. Anume: orice societate, ca sistem autonom evolutiv, trebuie să fie adaptată, pen-

tru a se naște și a exista, la mediul împrejmuitor; ceea ce înseamnă că ea trebuie să aibă toate instituțiile și organele necesare (deci și structura care corespunde acestor instituții), pentru a desfășura activitățile ce servesc pentru menținerea existenței grupului. Orice societate deci (fie familie, comunitate religioasă, etc.), trebuie să aibă funcțiunile de perpetuare (înlocuirea generațiilor vechi prin generații noi), de producere de bunuri economice, de producere de bunuri ideale (pentru înfăptuirea solidarității membrilor), de apărare împotriva dușmanilor interni și externi etc.

Dar, deși orice *societate* va avea toate aceste funcțiuni, totuș *formele* sociale se vor deosebi prin faptul că *fiecare din ele va avea o funcție a ei specială și preponderentă*, de care depind apoi și celelalte funcțiuni atât în felul lor de manifestare cât și cu privire la natura organelor cari servesc acestor funcțiuni.

Exemple ne vor lămurii. Familia de ex. e o societate; ea se menține ca unitate în timp prin procrearea și educația copiilor; ea are și funcții economice, întrucât părinții trebuie să procure hrană, îmbrăcăminte etc., pentru toți membrii familiei; ea trebuie să se apere, pentru a exista, împotriva oricărei încercări de a-i distruge unitatea, părinții vor fi șefii religioși, vor fi judecători etc. Dar ne dăm bine seama că în raport cu alte forme sociale funcțiunea fundamentală și predominantă a familiei este *procrearea și educația copiilor*. Când un grup familial se lărgeste, cuprinzând mai multe familii și când în acest grup diviziunea muncii economice se complică, sau când, în sfârșit, se naște Statul, care cuprinde în sine mai multe unități economice (gospodării, sate, orașe, etc.), atât activitatea economică cât și cea politică a familiei e redusă la un minimum, rămânându-i însă, în raport cu formele amintite, neștirbită funcțiunea procreării și educației.

Și în cazul Statului putem vorbi de o procreare și e-

ducație; el trebuie doar să-și mențină intacte instituțiile și organele sale; armata trebuie neîntrerupt completată, funcționarii bătrâni trebuie să fie înlocuiți prin generații noi; tot astfel Statul are de împlinit și funcții economice. Dar, nimene (afară doar de făuritorii de utopii) nu poate afirma că femeile stau în slujba Statului pentru a naște ostași și funcționari, sau că agricultorii stau *în serviciul* Statului, ci numai prin analogie cu familia și cu gospodăria se poate vorbi în acest mod. O reformă socială care ar preconiza astfel de concepții (transformarea Statului în familie sau într'o gospodărie unitară), s'ar izbi de rezistența formelor sociale cari au aceste funcții specifice. Platon, apoi socialiștii și comuniștii din toate timpurile vreau să demonstreze posibilitatea etatizării (sau socializării) familiei și a proprietății, dar realitatea a desmințit totdeauna aceste teorii. Aceste reforme s'ar putea înfăptui numai prin transformarea biologică a speciei umane, nicidecum însă prin influența educației. Educația poate complica structura societății, dar sub condiția de a se lăsa neatinsă baza biologică a societății și de a ținea seama de trebuințele și tendințele omului-animal. Orice depășire a limitelor impuse prin natura biologică a individului uman trebuie să producă o rupere a echilibrului social și o *regrupare socială* izvorită în mod spontan din condițiunile biologice.

Dar și Platon și toți utopiștii își întemeiază teoria lor pe observația că numai acele societăți sunt viabile și sunt în stare să înfăpuiască cel mai perfect echilibru în care a existat și există *tendința* de a se apropia de cea mai desăvârșită unitate socială, reprezentată prin grupul familial, care este totodată o gospodărie închisă și autarcă și o comunitate în care normele de conduită se întemeiază pe prescripții morale, religioase și juridice nediferențiate, și a căror observare e garantată

prin educație, deci prin *crearea* de tipuri psihice individuale adaptate în mod perfect mediului social.

Această apropiere însă de tipul perfect nu se poate înfăptui deodată, ci pe încetul și cu mari oscilații, întrucât din partea formelor sociale și din partea indivizilor (legați de aceste forme sociale: familie, gospodărie, națiune, etc.) se opune o rezistență cu atât mai puternică cu cât încercările de complicare a structurii sociale vor fi mai accentuate.

Istoria ne dă exemple numeroase de reforme sociale neizbutite, de revoluții, de prăbușiri de State, dar și de minunate înfăptuiri de forme sociale puternice și omogene, când condițiunile, externe și interne, au fost prielnice pentru o *desvoltare organică* a structurii societății.

În temeiul celor expuse formele sociale, clasificate după funcțiunea lor specifică, vor fi:

- a) familia;
- b) comunitatea economică;
- c) comunitatea politică.

Aceste forme pot *evolua*, adică ele pot *crește* complicându-și structura, și anume:

ad a) familia — clanul — ginta — tribul — națiunea — umanitatea;

ad b) gospodăria — satul — orașul — regiunea — provincia — statul — sistemul economic internațional;

ad c) casa — cetatea — statul național — statul teritorial — imperiul — imperiul colonial.

Principiile spirituale, din cari izvorăsc normele de conduită, cari îngăduesc trecerea dela o formă la alta, fără tulburarea echilibrului, sunt pentru grupul *a*: morala și religia; pentru grupul *b*: știința (tehnica); pentru grupul *c*: dreptul.

Dar, cum orice *societate* trebuie să posedă, pentru a exista, toate funcțiunile, forma generală a societății va evolua dela *societatea cea mai simplă* (reprezentată

printr'o familie, care din punct de vedere economic e o gospodărie, din punct de vedere politic e o cetate, și a cărei coeziune e asigurată prin norme morale, religioase și juridice), până la forma cea mai complexă care ar fi *umanitatea*, nu ca specie biologică, ci ca unitate socială.

Teoriile sociale cari nu țin seama de condițiile biologice și psihice ale evoluției sociale, pretind că formele superioare (evolute) se nasc prin contopirea formelor inferioare (primitive), deci prin disoluția acestora din urmă în momentul încadrării lor într'o formă superioară. Observația faptelor și experiența istorică ne arată însă că orice formă superioară se poate naște și dăinui numai prin respectarea individualității formelor inferioare, *lăsându-le neștirbită funcțiunea lor specifică* și reglementând raportul formelor inferioare față de cele superioare *prin norme*, menite să asigure echilibrul formei superioare.

Insfârșit problema se mai complică și prin faptul că formele sociale din categoriile a, b, c, nu coincid în felul că familiei i-ar corespunde gospodăria și casa, clanului, satul și cetatea, etc., nici în felul că prin trecerea dela o formă la alta s'ar înfăptui și o unificare spontană *a normelor* (morale, religioase, tehnice și juridice), ci: în cazul dintâiu istoria ne arată că societățile concrete au caracterul unei forme sociale născute din *interferența* formelor din categoriile a, b, c, cu năzuința de a ajunge la concidența lor.

În cazul al doilea putem constata tendința de a ajunge la această unificare, dar că în cele mai multe cazuri coeziunea formei superioare se întemeiază pe normele comune tuturor formelor inferioare, sau pe norme create de forme superioare și impuse celor inferioare; deci această solidaritate se va întemeia sau pe norme morale comune (moravuri și obiceiuri), sau pe norme religioase comune, sau pe norme juridice

comune, persistând însă tendința de a ajunge la o unificare cât mai perfectă a normelor de conduită.

Statele moderne sunt exemple tipice pentru societăți născute din interferența unor comunități de categoria a, b, și c, fără ca să se poată ajunge la coincidența lor, deși există tendința de unificare. Astfel Statele moderne cuprind mai multe națiuni, mai multe comunități religioase, mai multe unități economice, și chiar dreptul nu este unificat (în imperiile coloniale de ex.). Totuș coeziunea internă trebuie să se întemeieze pe anumite principii comune de organizare, și ea crește numai în măsura ce se înfăptuește o unificare a diferitelor norme cari asigură cooperarea între grupuri și indivizi.

Sociologii au năzuit să lămurească această problemă și prin ipoteza unei *conștiințe sociale colective*, care ar reprezenta principiul general de solidaritate internă a societății.

Lectură: Anexa I, 3 și 4.

Bibliografie. René Maunier, *Essais sur les groupements sociaux* Paris, Alcan 1929. Werner Sombart, *Die Grundformen des menschlichen Zusammenlebens* (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 64. Bd. 2. H. 1930),

3. Conștiința socială.

Sociologii, pentru a lămuri natura societății s'au servit și de analogia între societate și organismul viu. Asemănările cari s'au constatat sunt: 1) solidaritatea și interdependența părților, 2) diferențierea elementelor după funcțiunile lor înăuntrul societății, din care fapt rezultă o diviziune a muncii între elementele diferențiate, 3) ierarhizarea (stratificarea) elementelor după importanța funcțiunii lor pentru existența întregului.

În acest mod indivizii cari compun o societate au fost

comparați cu celulele cari formează o ființă vie, diferitele stări și clase sociale cu țesuturile anatomice ale corpului, iar instituțiile sociale cu organele lor au fost puse alături de membrele corpului cu organele lor specializate pentru anumite funcțiuni fiziologice.

În temeiul acestor asemănări unii sociologi au formulat apoi și ipoteza că, așa cum în ființele vii există o conștiință a întregului, așa și o societate trebuie să aibă o conștiință a ei.

Sunt însă și sociologi cari neagă din capul locului existența unei conștiințe colective, independentă de conștiințele indivizilor.

Am amintit că Herbert Spencer, după ce arată că între societate și organismul viu există o mare asemănare, susține totuși că deosebirea fundamentală între societate și organism stă tocmai în faptul că organismul are o conștiință, pe când societatea n'are o conștiință proprie.

Există și o concepție intermediară, care pornește dela constatarea că și la organisme vii *conștiința* apare numai pe o treaptă superioară a evoluției vieții. Prin urmare și conștiința socială (colectivă) nu poate apărea decât la societățile superioare (evolute).

Expunerea cea mai clară a acestei probleme ne-o dă filozoful român Vasile Conta, în modul următor:

„În cartea sa *Principles of Sociology*, Spencer face comparațiune numai între individul organic compus din celule de-o parte și societatea politică compusă din indivizi omenești de altă parte. El cel dintâiu dovedește foarte pe larg cu această ocaziune, că nașterea, creșterea, diferențierea organică și funcțională se fac în acelaș fel, atât la individul organic cât și la societatea politică; și că aproape toate organele și funcțiunile până la cele foarte amănunțite, câte se găsesc în individul cel mai dezvoltat de astăzi, în om, se găsesc și în societățile politice cele mai înaintate de astăzi... Cu

toate aceste asemănări Spencer constată că sunt și două deosebiri esențiale între individul organic și societatea politică:

Mai întâiu, zice el, celulele cari compun un individ organic sunt în contact imediat unele cu altele și nu se mișcă din locul lor; pe când indivizii organici cari compun o societate politică se află la distanțe mai depărtate și sunt liberi de a se mișca în toate părțile.

...a doua deosebire care ar fi o consecință a celei dintâiu este, după Spencer, că în individul organic superior diferențierea organică merge până la crearea unui organ central — creierul — care monopolizează simțirea și gândirea, lăsând fără simțire pe toate celulele celorlalte organe, pe când în societatea politică fiecare individ are simțire, gândire și conștiință; și apoi, fiecare individ, putând să-și schimbe pozițiunea, poate să ajungă a governa întreaga societate, lucru ce nu poate fi făcut în individul organic decât numai de o celulă nervoasă, născută nervoasă. Ca consecință practică a acestei deosebiri, Spencer zice că, pe când în individul organic toate celulele corpului au de scop să asigure prin munca lor conservarea și fericirea individului și în special a sistemului nervos care singur simte acea fericire; în societatea politică, dimpotrivă, fiecare individ simte fericirea și nefericirea și de aceea aici societatea are de scop conservarea și fericirea individului, fiindcă ea este făcută numai pentru folosul acestora. Așa dar, nu individul trebuie să fie sacrificat societății; ci societatea trebuie să fie organizată după cerințele particulare ale indivizilor“.

Conta arată, împotriva lui Spencer, că și fiecare celulă din individul organic are simțire proprie, întrucât ea reacționează față de înrâuririle exterioare și tinde a-și conserva existența proprie. „Tot ce se poate susține este că, pe când fiecare celulă ne-nervoasă din individul organic nu are decât simțirea trebuincioasă pro-

priei sale existențe, celula nervoasă mai are pe lângă această simțire și pe aceea care se referă la o parte sau la totalitatea individului organic. Apoi, acelaș lucru se observă și în societatea politică: pe când un simplu muncitor de pământ nu are în genere decât simțirea și judecata trebuincioasă propriei sale conservări, un om care ia parte la guvernarea statului politic mai are în genere pe lângă aceste și simțirea și judecata trebuincioasă conservării generale a societății. Cât despre superioritatea intelectuală a acestuia, ea poate să provie sau din naștere sau din deprindere... In contra asemănării ce susțin se va invoca poate faptul că între celulele nervoase și cele ne-nervoase din om este mult mai mare deosebire decât între oamenii conducători într'o societate politică. Inșă voiu întâmpina că, pe de o parte, cu cât oamenii sunt mai civilizați, cu atât se vede la dânșii o mai mare deosebire de aptitudini; și că, de altă parte, nimic nu ne autoriză a crede că societățile politice de astăzi au ajuns la acelaș grad de propășire la care au ajuns indivizii organici, pentru a trage concluziuni sigure din comparațiunea lor. Nu e cu neputință ca într'un viitor mai îndepărtat societățile politice să ajungă la acelaș grad de diferențiere organică la care au ajuns deja indivizii organici.

In contra asemănării ce susțin se va invoca poate faptul că individul omenesc are o conștiință unică și generală despre ființa sa, pe când societatea politică nu are una despre sine. Voiu observa însă că acest fapt, în cât privește societatea politică, nu e de loc sigur. Mai întâiu, după cum am spus mai sus, nu e sigur dacă societatea politică a ajuns deja la gradul de perfecțiune, așazicând, *nervoasă* la care a ajuns individul organic. Dar chiar presupunând că societatea politică a ajuns la acest grad, totuș prin analogie trebuie să credem că nu e cu puțință ca noi să știm pe cale directă, dacă ea are sau nu o conștiință unică și

generală. Și în adevăr, este de observat că, deși individul organic are o conștiință generală despre sine, această conștiință nu poate fi cuprinsă, cunoscută, de nici una din celulele individului nici chiar de o celulă nervoasă *singură*. Prin analogie, deci trebuie să credem că, dacă societatea are o conștiință, aceasta nu poate în *unitatea* sa să fie simțită, cunoscută subiectiv, de către mintea unui individ organic, fie acesta chiar guvernatorul suprem al societății... Dacă societatea va fi având o conștiință, aceasta nu ar putea fi decât o simțire generală a minților unei părți din indivizii diriguitori... Mintea fiecărui din acești diriguitori ar putea cuprinde numai un mic element din conștiința sau simțirea generală a societății; dar n'ar putea niciodată să cuprindă această simțire în întregul ei. Desigur că acest complex de simțiri particulare ale indivizilor diriguitori va avea o singură rezultată, care se va traduce prin oarecare efect general asupra întregii societăți. *Acest efect, și numai acest efect, ar putea fi perceput în întregime de mintea unui singur om. Și numai prin suirea dela acest efect la cauza lui, dacă și pe cât aceasta va fi cu puțință precum și prin ajutorul analogiei dintre individ și societate, va putea vreodată omul individual să capete vreo umbră de adevăr asupra conștiinței sociale.*

Pentru considerațiunile de mai sus, încheie Conta, nu cred întemeiată afirmațiunea lui Spencer când zice, că în privința minții și a conștiinței este o deosebire radicală între individ și societate. Cel mult chestiunea poate fi prezentată ca îndoioasă. Tot odată voiu aminti că pentru o dreaptă apreciere a acestei chestiuni, nu trebuie să se piardă niciodată din vedere că simțirea în genere ca și organul ei special (când este unul) evoluiază și trece prin multe forme și grade de diferențiere; și că prin urmare este și trebuie să fie o deose-

bire enormă între simțirile indivizilor organici de o parte și simțirile societății de altă parte“.

Sociologul francez Durkheim afirmă în mod hotărât existența unei conștiințe colective născută din contopirea și înlănțuirea conștiințelor individuale.

Intr'adevăr, societatea nici nu poate fi înțeleasă altfel decât ca o unitate spirituală, rezultată dintr'un acord de simțire și gândire între indivizi.

Se poate deci susține cu drept cuvânt că societatea are o conștiință proprie, iar problema este de a se arăta cum se formează această conștiință și cum se manifestează în diferitele forme sociale.

Condițiunea pentru formarea unei conștiințe sociale este graiul comun care înlesnește contactul conștiințelor individuale și legarea lor indisolubilă întreolaltă.

Cu cât activitățile spirituale ale societății sunt mai intense, cu atât mai puternic se încheagă conștiința socială. Națiunile civilizate sunt exemplele cele mai tipice pentru unități spirituale ajunse la un grad foarte înalt de coeziune. Ele sunt individualități indestructibile, ceea ce presupune că în ele activează un principiu spiritual, care garantează solidaritatea membrilor și legătura generațiilor ce se succed în timp.

O națiune e sensibilă față de influențele din afară, ea se organizează în mod rațional, ea cugetă deci și are conștiință de sine.

Istoria nu este, din acest punct de vedere, decât descrierea manifestărilor conștiințelor (a simțirii și gândirii) diferitelor națiuni.

În acest înțeles, putem vorbi de legi logice în istorie, de o logică socială etc.

Fără îndoială însă, că trebuie să ne dăm totdeauna seama de marea deosebire între conștiința individuală și conștiința socială, de deosebirea specifică între sistemul social și sistemul organic individual.

Bibliografie. Gerhard *Lehmann*, Das Kollektivbewusstsein, Berlin 1928. E. *Durkheim*, Sociologie et Philosophie, Paris 1924 (conține articolul „Représentations individuelles et Représentations collectives” apărut în 1898 în Revue de Métaphysique et de Morale).

4. Legea sociologică.

Scopul oricărei științe este de a *explica* fenomenele cari formează obiectul ei. A explica înseamnă însă a descoperi *cauza* care produce fenomenul. Știința presupune deci că niciun fenomen nu apare fără *cauză*, adică fără existența unor condițiuni, cari determină cu necesitate apariția fenomenului. Principiul cauzalității generale constituie temeiul tuturor științelor. Și sociologia trebuie să se întemeieze în cercetările ei pe acest principiu. Ea trebuie să năzuiască a descoperi *cauzele fenomenelor sociale*, deci a stabili condițiunile în cari fenomenele sociale apar cu necesitate.

Am amintit deja mai înainte, că „societatea” nu este un sistem mecanic sau fizic. Prin urmare fenomenele sociale, deși sunt fenomene naturale, nu vor fi determinate de legi mecanice sau fizice. Legile sociale se vor deosebi de legile mecanice și fizice, cum dealtminteri și legile biologice și cele psihologice se deosebesc de cele mecanice și fizice. În general vorbind, *legea sociologică va avea caracterul ei specific*.

Orice fenomen social stă sub imperiul unei concurențe foarte complexe de condițiuni, cari variază în intensitatea lor și în raportul lor întreolaltă.

Noi am văzut că asupra oricărei societăți influențează în orice moment toți factorii cari în ansamblul lor constituiesc mediul ambiant al societății. Ipoteza, dela care am pornit în analiza fenomenelor sociale a fost: dacă mediul ambiant nu s'ar schimba, dacă ar rămâne identic, atunci și societatea omenească ar rămâne neschimbată. Varietatea mediului, în spațiu și timp, ne permite

a desprinde prin metoda comparativă și istorică dependența unor anumite fenomene sociale de anumite aspecte ale mediului, adică de anumite constelațiuni ale factorilor cari constituiesc mediul ambiant.

Dacă vrem să explicăm d .ex. apariția fenomenului social: *familia patriarhală*, trebuie să ținem seama de toți factorii, cari au contribuit la nașterea sa: factorii geografici, economici, politici, morali, religioși, etc. Cum această familie se găsește, în forma ei clasică, la agricultori și păstori, factorii economici par a fi contribuit în primul rând la constituirea ei, dar nu mai puțin au influențat apoi credințele religioase și ideile morale.

Disoluția familiei patriarhale se explică prin ivirea *Statului*, a factorului politic și, în legătură cu organizația politică, prin slăbirea credințelor religioase și a moravurilor cari stăteau la baza solidarității familiale.

Dar, legea sociologică nu poate fi redusă la o formulă rigidă, cum e cazul legii mecanice. Constatând prin istorie sau observația faptelor că familia patriarhală se găsește la păstori și agricultori noi nu putem enunța legea: toți păstori și agricultorii trăesc în familii patriarhale, de unde ar mai rezulta că toți cei ce trăesc în familii patriarhale sunt agricultori sau păstori. Căci trebuie să ținem seama de faptul că genul de viață se poate schimba, forma familială rămânând aceeași, și că genul de viață poate rămânea același, pe când constituția familiei poate evolua. Astfel vom găsi la Evreii de astăzi o constituție a familiei care ar corespunde familiei de agricultori și păstori, deși de secole Evreii au trecut la alt gen de viață. Constituția familială s'a păstrat" însă sub puterea ideilor morale și religioase.

În stabilirea legilor sociale, trebuie să procedăm deci, în fiecare caz concret, cu cea mai mare precauțiune, cumpănind influența tuturor factorilor atât după intensitatea lor, cât și după raportul lor reciproc, care variază și el în cursul timpului.

Efectul influenței factorilor exteriori nu este comparabil cu un efect mecanic, care se poate măsura în mod exact după intensitatea acțiunii. El nu este previzibil, decât dacă se cunoaște pe cât se poate de exact „momentul istoric“ în care se produce acțiunea asupra unei anumite societăți. O secetă d. ex. urmată de lipsă de hrană, va avea alte efecte asupra unei societăți primitive, altele asupra unei societăți civilizate, a avut alte efecte în Evul mediu, și altele în antichitate sau în timpurile moderne; tot astfel ea se va manifesta în mod diferit la Englezi, Francezi, Români, Ruși, etc. Unele națiuni vor găsi repede mijloacele de a înfrunta primejdia foametei, altele vor suferi mari pagube materiale și morale. Apoi: aceleași națiuni pot avea într'un timp conducători luminați, desinteresati, energici, cari știu să dea activităților sociale o direcție bine determinată pentru înlăturarea primejdiilor ce amenință existența societății, în alte timpuri tot aceleași națiuni le vom găsi conduse de o „elită“ decadentă, lipsită de calitățile necesare pentru conducere. Decadența poate fi rezultatul unei degenerări biologice, sau al unei educații insuficiente, sau al unei selecționări a elitei făcută după principii greșite etc.

Aceste mari dificultăți cari se opun formulării exacte a „legii sociologice“, au avut pentru teoria socială diferite consecințe.

Unii sociologi, pentru a înlătura piedicile, au pus la baza teoriei lor o *lege generală*, care să îngăduie a explica toate fenomenele sociale. Astfel e „legea celor trei stadii“ a lui *A. Comte*, „legea evoluției“ a lui *Herbert Spencer*, „legea ondulațiunii universale“ a lui *Vasile Conta*, „legea ritmului“ a lui *Emile Lasbax*.

După concepția acestor autori întreg Universul, ca totalitate, e determinat de o singură *lege*, iar legile particulare derivă în mod direct din acea *lege generală*, așa cum legile fizice pot fi reduse la *legea gravitației*.

Formularea legii sociologice depinde deci, în acest caz de concepția *filozofică* a autorului despre structura Universului. Idealismul, materialismul, pozitivismul, empirismul, deci toate direcțiile filozofice au influențat asupra felului cum a fost concepută „legea sociologică“.

Această problemă a „legii sociologice“ implică și problema existenței „legii istorice“. Marele istoric român *A. D. Xenopol* a expus această problemă, ajungând la concluziunea că în istorie nu se poate vorbi de legi, ci numai de „serii“, întrucât evenimentele istorice nu se repetă, nu sunt „fenomene de repetiție“, cum sunt fenomenele fizice, ci „fenomene de succesiune“. Dar și aceste „serii“ ale lui *Xenopol* prezintă aspectul unor „regularități“ sau „uniformități“ pe care le putem desprinde din desfășurarea evenimentelor istorice.

Prin cercetarea sistematică (științifică) a realității sociale, se pot desprinde deci uniformități și regularități, cari prin verificare (aplicându-se metoda istorică-comparativă) își pot dobândi caracterul de legi, fie *statice*, adică privind raportul între părți constitutive ale societății, fie *dinamice*, privind anume schimbarea acestor raporturi sub influența unor forțe cari acționează asupra societății.

Legea statică fundamentală este cea a *inegalității indivizilor*, iar *legea dinamică* fundamentală este cea a *circulației elitelor*. Aceste două legi determină „*forma generală a societății*“, în structura și evoluția ei.

Toate legile sociale particulare, cari determină raportul între fenomenele sociale, derivă din cele două legi fundamentale.

Lectură: Anexa, I, 5.

Bibliografie. Gaston Richard, *La Sociologie Générale et les Lois Sociologiques*, Paris, 1912. W. M. Kozłowski, *Les lois sociologiques et les lois de la nature* (în „*Revue de l'Institut de Sociologie*“, 1925-26, Tome Ier).

5. Raportul dintre mediu, activitatea și ființa societății.

(„Forma generală a Societății“).

Noi am stabilit dela început că orice societate e compusă din elemente *eterogene*, adică din indivizi o-menești, având fiecare caracterul său, felul său de a gândi, de a simți, de a interpreta lumea. Dar acești indivizi formează clase sau categorii, a căror unitate se întemeiază pe caractere comune ale indivizilor, deosebite de caracterele celorlalți indivizi. Unele din aceste caractere comune au o mare importanță pentru înche-garea unei unități sociale, și, în interiorul ei, pentru struc-turarea acestei unități. Astfel de caractere comune sunt: sexul, vârsta, graiul, credințele religioase etc., dar și anumite însușiri morale și psihice: virtuțile și viciile, ambiția, inteligența, energia, etc.

Un număr de indivizi având unul sau mai multe ca-ractere comune pot fi numiți *egali* în temeiul acestor anumite caractere comune, dar aceiași indivizi pot fi nu-miți *inegali* considerându-se alte caractere prin cari se deosebesc. Astfel toți oamenii sunt *egali* în calitate de *oameni* și spre deosebire de animale; toți bărbații sunt *egali* față de *femei*, toți *bătrânii* egali față de *tineri*, toți *cetățenii* sunt egali față de *necetățeni*, (sclavi, stră-îni); toți Românii egali față de alte națiuni etc.

Dar aceiași indivizi pot fi egali dintr'un punct de vedere (cetățeni), inegali din alt punct de vedere (bo-găție, cunoștințe, inteligență etc.).

Considerând acțiunea mediului asupra societății, in-egalitatea aceasta a categoriilor de indivizi va apare ca o *stratificare* a acestor categorii în așa mod ca so-cietatea să poată reacționa față de mediu într'un mod care să-i permită existența și perpetuarea.

În fața acțiunii mediului se pune deci pentru so-cietate problema *conducerii* și a *cooperării*.

Dacă societatea umană ar fi asemănătoare unei societăți de animale, problema s'ar simplifica. Animalele reacționează față de mediu în baza instinctelor; fiecare individ acționează înăuntrul societății împins de instinctele sale specifice :de bărbat, femelă, muncitoare etc.

Societatea animală se adaptează în mod pasiv, cooperarea se înfăptuește în mod instinctiv. De aci rezultă că nu poate fi vorba de „conducere“ în înțelesul uman al cuvântului. Conducătorul, la oameni, are conștiința scopului și a mijloacelor; el „organizează“ cooperarea, el transformă prin organizație structura societății pentru a modifica mediul în conformitate cu trebuințele societății.

Dar, pe de altă parte, conducătorul sau conducătorii (elita) trebuie să aibă *însușiri* pentru conducere, el trebuie să se legitimizeze în fața condușilor prin posesiunea unor caractere recunoscute într'un moment dat (adică într'o anumită constelație a mediului) ca necesare pentru conducător.

Cum pentru oameni *inteligenta* e hotărîtoare pentru conducerea și organizarea socială, noi putem însemna „elita“, clasa conducătoare cu termenul general de „intelectuali“, deci indivizi cari „înțeleg“, „cunosc“ și scopul activității omenești și mijloacele necesare înfăptuirii scopului.

Cum factorii cari influențează asupra societății sunt foarte numeroși, și „intelectualii“ aceștia se vor diferenția în categorii, iar importanța fiecărei categorii pentru conducere va corespunde gradului de cunoaștere ce o au ei despre natura acelor factori a căror acțiune e hotărîtoare într'un moment dat pentru existența societății.

A doua problemă, care derivă nemijlocit din cea precedentă, este înlocuirea indivizilor conducători, deci problema circulației elitelor.

Redusă la formularea cea mai simplă problema aceasta ni se prezintă astfel:

Să ne imaginăm că există o serie de sisteme (forme) sociale A, B, C..., fiecare având o elită E_a , E_b , E_c ... Structura fiecărui sistem e determinată de o anumită categorie de forțe din mediul ambiant, deci P_a , P_b , P_c .

Presupunând că fiecare elită stă în fruntea unei mulțimi M , echilibrul sistemului ar fi asigurat prin circulația elitelor de jos în sus, adică prin selecționarea celor mai apti indivizi. *Tipul acestei circulații este succesiunea generațiilor în sistemul biologic* (forma socială reprezentată prin „familie“). Societățile animale, întemeiate pe diferențierea organică a indivizilor, au o singură circulație a elitelor, adică succesiunea generațiilor.

În societate omenească această identitate a sistemului biologic cu sistemele (formele) determinate de alte categorii de forțe nu se poate menține. Din această cauză echilibrul sistemelor sociale umane e instabil și supus unor mari oscilații când constelația forțelor externe se schimbă.

Pe lângă circulația elitelor de jos în sus, intervine și lupta înăuntrul elitei (diferențiată în categorii de „intelectuali“), adică schimbarea caracterului elitei după necesitățile de adaptare la mediul ambiant.

Să presupunem că într'un anumit moment am avea în mediul ambiant o constelație a forțelor în care forța P_a e cu mult superioară celorlalte forțe; în acest caz sistemul social va avea forma $\frac{E_a}{M}$. Dacă în constelația forțelor intervine o schimbare, și forța P_b de pildă dobândește o importanță covârșitoare, forma $\frac{E_a}{M}$ va trece în forma $\frac{E_b}{M}$. Pentru ca astfel de trans-

formări să poată avea loc, noi trebuie să ne imaginăm

că sistemul social dat e compus dintr'o elită Ea, și dintr'o mulțime diferențiată; structura aceasta mai complexă a sistemului social va fi deci:

$$\begin{array}{c} \text{Ea} \\ \hline \text{Ma} + \frac{\text{Ee}}{\text{Mb}} + \frac{\text{Ec}}{\text{Mc}} \dots \end{array}$$

Dar trebuie să ne dăm seama că toate categoriile de forțe acționează asupra societății în mod simultan și că numai raportul lor întreolaltă se schimbă. Această schimbare după loc și timp ne-a înlesnit desprinderea

teoretică a „sistemelor (formelor) pure“ $\frac{\text{Ea}}{\text{Ma}} \frac{\text{Eb}}{\text{Mb}}$

Subordonarea elitelor Eb, Ec... în cazul de mai sus e numai „relativă“ și rezultă din raportul sistemului social cu mediul, nu reprezintă deci o inferioritate „absolută“ sau „morală“.

Prin urmare nu există un „drept“ al unei anumite elite să guverneze, de pildă a filozofilor cum își imagina Platon, și nu există o formă „perfectă“ și o ierarhie rigidă. Pe de altă parte însă, adaptarea sistemului social la schimbările din mediul ambiant nu se face în mod spontan sau mecanic, adică în felul că în clipa ce forța Pa ar fi întrecută în intensitate de forța Pb, elita Eb ar ieși îndată la suprafață, iar Ea s'ar coborî în jos, Ci aceste înlocuiri au loc prin lupte îndelungate, deoarece „forma generală a societății“ nu e o sumă de sisteme compuse din elită, și mulțime, ci ea însăși are forma $\frac{\text{E}}{\text{M}}$, în care în E și M se desprind, supt presiunea mediului, procese sociale cari imprimă lui E și M un caracter anumit, corespunzător constelației forțelor externe.

În această formă generală circulația elitelor prezintă aspectul unui proces foarte complicat. Imaginându-ne de ex. că un individ năzuește să se ridice din mulțime

spre elită, noi, pentru a calcula șansele sale, trebuie să precizăm situația sa în raportul sistemelor. Dacă într'un moment dat constelația forțelor în mediul ambiant va fi $\frac{Pa}{Pb, Pc...}$, iar sistemul social.

$$\frac{Ea}{Ma + \frac{Eb}{Mb} + \frac{Ec}{Mc} \dots}$$

șansele unui individ care se află în Ma sunt bune; mai puțin bune în Eb , și reduse în Mb . Pe lângă asta, trebuie să considerăm și *tendențele de transformare*. Se poate ca forța Pa să fie în creștere (sau în descreștere) pe când, în acelaș timp, forța Pb e în descreștere (sau creștere). În aceste cazuri și șansele pentru a intra în elită scad (sau cresc) pentru individul aflat în Eb sau Mb .

Un exemplu: Ascensiunea burgheziei (a elitei economice) este un efect al echilibrului între Statele europene, al încetării războiului permanent. Când însă presiunea mediului politic devine puternică și se apropie războiul, elita politică-militară iese la suprafață.

Ferindu-ne de o aplicare abuzivă mecanicistă a acestor formule, vom putea da o explicație destul de exactă a diferitelor procese sociale cari, în ansamblul lor, constituiesc *evoluția formei sociale*.

Prin aceste formule putem lămuri înainte de toate problema *constituției* formelor sociale și *schimbarea formelor de guvernământ în Stat*.

Orice „formulă socială“, familie, gintă, trib, Stat etc., are o constituție „oligarhică“ — o minoritate organizată și capabilă de conducere guvernează. În acelaș timp însă indivizi aparținând mulțimii și având sau dobândindu-și aptitudini pentru guvernare tind a intra în elită, cum dealtminteri indivizi din elită cari se nasc fără aceste aptitudini sau le pierd în cursul vieții lor, vor cădea din elită în mulțime.

Unii sociologi au crezut că pot enunța ca o lege verificată prin istorie că orice elită se uzează în cursul vremii și e înlocuită prin altă elită ieșită din mulțime, înlocuire care se poate face în mod lent (asemănător celui prin care se înlocuiesc bătrânii prin generația tânără), sau prin revoluție.

Tot astfel s'a stabilit ca o lege că orice elită tinde a se închide, a-și păstra poziția dobândită, oprind sau îngreuind accesul indivizilor din mulțime (a oamenilor noi) la conducere. Tendința aceasta izvoarește din „egoismul familiilor“ cari formează elita. Aceste familii evită „amestecul“ cu mulțimea, ele se consideră și din punct de vedere biologic superioare (de sânge nobil). Chiar prin denumirea lor accentuează distanța de „poporul de jos“: aristocrați, optimați, nobili, patricieni etc. Domnitorii se consideră descendenți din zei sau semizei, sau pretind chiar a fi zei. Prin acest prestigiu al nașterii, prin bogăție, dar și prin aptitudini de guvernare dobândite printr'o educație corespunzătoare, elita caută a-și păstra conducerea. Dar s'a observat, ca o lege naturală, că puterea predispune spre abuz, că bogăția corupe prin lux și desfrâu, deci orice elită e amenințată de decădere. Iar cu cât se accentuează decăderea elitei, cu atâta se intensifică și curentele „revoluționare“, tendința indivizilor din mulțime, înzestrați cu însușiri de guvernare, de a pătrunde în elită, de a o răsturna, și de a o înlocui cu familiile lor.

Acapararea puterii nu este însă posibilă decât cu ajutorul mulțimii. Deci acei indivizi trebuie să apeleze la ajutorul mulțimei, ei se erijează în conducători ai mulțimii, în apărători ai drepturilor mulțimii împotriva „opresorilor“. Ei agită mulțimea cu formula „egalității, libertății și fraternității“, cu eterna formulă *democratică*, afirmând că poporul trebuie să se guverneze prin sine însuș. Luptele acestea, în cele mai multe cazuri, se termină cu compromisuri, cu admiterea demagogilor în

elită, fie individual, fie ca clasă, în unele cazuri însă lupta se sfârșește cu exterminarea vechei elite și înscăunarea demagogilor la guvernare. Astfel s'a întâmplat în revoluția franceză, astfel în revoluția rusească.

Pentru evitarea luptelor interne Statele civilizate au *reglementat circulația elitelor*, reducând sau înlăturând privilegiul nașterii, limitând influența prea mare a bogăției și condiționând intrarea în elită de o pregătire suficientă pentru guvernare. Ca principiu general s'a proclamat, pentru admiterea în elită „meritul personal“, selecționarea celor mai buni. Dar se poate constata, și e natural să fie așa, că pe lângă însușirile de caracter, pe lângă cunoștințele dobândite etc., nașterea și bogăția au un rol important pentru intrarea și rămânerea în elită, astfel că în condițiuni egale de pregătire și caracter, șansele unui „nobil“ sau ale unui „bogată“, de a intra în elită și de a ajunge la posturi conducătoare sunt mai bune, decât ale unui om sărac și din familie mai „modestă“.

La slăbirea unei elite contribuesc și certurile interne, izvorâte din lupta pentru stabilirea ierarhiei înăuntrul elitei. Și aci în diferitele timpuri s'au stabilit norme, prin acordarea de titluri, prin fixarea „carierii“ după vârstă etc.

Prin *constituție democratică*, în adevăratul înțeles al cuvântului, vom înțelege acea organizare socială în care circulația elitelor, selecțiunea celor mai buni pentru guvernare, se face pe cât se poate după *meritul personal*, în care deci nașterea și bogăția nu au decât un rol secundar. Raționalizarea selecțiunii elitei printr'o organizare cât mai bună a școlii, prin oprirea demagogiei, stăvilirea abuzurilor etc., constituie problema centrală a democrațiilor moderne.

Orice revoluție tinzând spre exterminarea unei elite e o mare primejdie pentru existența unui Stat. Pierderile de valori sunt incomparabil mai mari, decât folosul

ce poate rezulta prin astfel de zguduirii ale echilibrului societății. O elită puternică, solidară, bine instruită, având conștiința răspunderii pentru nobila ei menire de a conduce destinele unei națiuni, va ști totdeauna să evite revoluții catastrofale. Puterea și stabilitatea unei elite depinde în primul rând de educația tinerelor generații.

Elite bine organizate și conștiente de răspunderea lor, găsim în Anglia și în Japonia, iar Italia fascistă ne-a dat dovada de posibilitatea regenerării unei elite ajunse la marginea prăbușirii.

Lectură, Anexa, I, 6.

Bibliografie. *Vilfredo Pareto, Les systèmes socialistes, Tomes I-II, 2-e éd. Paris, Giard. 1926. — id. Traité de Sociologie générale, Vol. I-II, Lausanne-Paris, Payot, 1917, 1919. — G. Mosca, Elementi di scienza politica, 2. ed., Torino, Bocca, 1923. — Traian Brăileanu, Politică, Cernăuți, 1928.*

6. Unitățile sociale:

A. *Individ și societate.*

Auguste Comte spune într'un loc că individul este o abstracție și că numai societatea e realitate. Bineînțeles că această afirmație e exagerată, dar prin ea întemeietorul sociologiei a vroit să accentueze *punctul său de vedere împotriva teoriilor cari susțineau că individul e singura realitate și că societatea se constituie prin voința liberă a indivizilor.*

Problema raportului între individ și societate preocupă filozofia socială dela începuturile ei până azi.

Putem deosebi trei concepții și anume două concepții extreme, unilaterale, cea individualistă pe de o parte și cea organicistă pe de altă parte, iar categoria a treia e reprezentată prin teoriile cari încearcă o conciliere între cele două concepții opuse.

Direcția organicistă susține că individul se naște în societate și e determinat cu desăvârșire, în toate manifestările sale, de viața socială; această direcție poate fi numită și teoria determinismului social. Individualiștii susțin însă că fenomenele sociale nu se pot studia decât pornind dela studiul individului. Indivizii creiază prin voința lor, deci *printr'un contract*, tacit sau expres, societatea, întrucât ei recunosc că traiul în societate e mai folositor pentru fiecare din ei, decât o luptă continuă. *Contractul social* reprezintă pentru acești filozofi punctul de trecere dela *starea naturală* la starea civilă. În starea naturală omul se naște liber, fără obligații fixe față de semenii săi. El acționează în temeiul instinctelor și trebuințelor sale naturale. Unii susțin că omul natural e rău și egoist: „homo homini lupus“, și că în starea naturală domnea un războiu permanent între indivizi: „bellum omnium contra omnes“. Așa se exprimă filosoful englez Thomas *Hobbes* (1588-1679). Jean Jacques *Rousseau* (1712-1778) susține însă că omul în starea naturală era bun, și abia în societate a devenit rău și egoist.

Prin *contract*, deci prin voința tuturor, indivizii s'au înțeles să renunțe fiecare din ei la libertatea individuală nelimitată, pentru a înlesni traiul comun. Ei au instituit norme de conduită, au încredințat conducerea societății unui *suveran* și astfel au ajuns să poată trăi în liniște.

Fără îndoială că această teorie contractualistă se întemeiază pe date istorice. În adevăr, începuturile organizațiilor *politice* la Greci și Romani sunt caracterizate prin consultarea tuturor cetățenilor în materie de legiferare. Deci constituirea societății civile (politice) are la bază un contract, un consimțământ al cetățenilor. Considerându-se însă că organizația politică s'a născut sub presiunea mediului uman (a luptelor între comunități), opoziția între starea naturală și cea

civilă dispăre: societatea se lărgeste numai și se complică în structura ei, dar nu se transformă în mod *radical*, întrucât și în organizația familială și gentilică există norme și există o conducere; nicicând individul nu se naște și nu trăește izolat și în deplină libertate și în luptă continuă cu semenii săi. Normele cari stau la baza organizației politice reglementează raporturile între familiile și gintele intrate în cadrul Statului; ele restrâng libertatea (suveranitatea) șefilor de familii și ginți, supunându-i unei autorități alese de dânșii, constrânși fiind la această renunțare prin primejdiile exterioare. Dar din punct de vedere formal, juridic, putem vorbi de un contract sau de o convenție, întrucât organizarea Statului reclamă o legiferare conștientă, *rațională*. Aci ierarhia naturală (biologică), precum și ierarhia izvorită din educația morală și religioasă, care asigură coeziunea familiei și a ginte, nu mai putea rămâne neatinsă. Reunirea familiilor într'un Stat în scopul apărării, a reclamat o nouă ierarhizare, după alte criterii (vitejie, experiență în arta războiului, bogăție pentru a-și menține prestigiul și a-și procura arme, etc.).

Precum vedem nu putem vorbi în general, că societatea se întemeiază pe contract, sau că e un produs natural (fără intervenția voințelor individuale). Ci, anumite forme sociale se întemeiază pe o solidaritate spontană izvorită din diferențierea naturală, biologică a indivizilor, pe când la altele se accentuiază tot mai mult voințele individuale, deci *contractul*.

În acest fel caută să deslege această problemă și *Alfred Fouillée*, arătând că societatea este un *organism contractual*; la începuturile ei (în formele sale simple) ea este un organism natural (biologic), iar cu cât progresează, cu atât mai mult toate raporturile între indivizi sunt reglementate prin norme contractuale (prin liberul consimțământ al indivizilor).

Sociologul german *Ferdinand Tönnies* distinge două categorii de forme sociale, deosebite deolaltă tocmai prin faptul că în una domnește *voința totalității*, pe când în cealaltă *voințele individuale*. Formele cari aparțin categoriei dintâiu, Tönnies le numește *comunități*, iar pe cele din categoria a doua *societăți*. Un sat de ex. este o comunitate, deoarece viața socială se întemeiază pe credințe, tradiții, obiceiuri comune, iar individul trăește și se conduce după normele izvorite din voința grupului social. În orașele mari, unde avem o continuă fluctuație a populației (și nu ca la sate o succesiune organică, biologică a generațiilor), raporturile între indivizi trebuie să se întemeieze pe legi scrise și pe convenții între indivizi în conformitate cu aceste legi fixate pentru echilibrarea intereselor individuale.

Din cele expuse ar urma și consecința că în comunitate interesele individului sunt subordonate intereselor comunității: *comunitatea este scop, iar individul mijloc*. Cu cât însă ne apropiem de tipul „societății“ (în înțelesul lui Tönnies) cu atât mai mult *viața socială devine un mijloc pentru satisfacerea intereselor individuale*.

Dar, după cele expuse aici, nici o formă socială nu poate evolua, fără să respecte principiile de solidaritate ale formelor din cari se desvoltă. Deci normele juridice, contractuale, trebuie să se întemeieze pe normele morale și religioase; Statul nu se poate naște și nu poate dura dacă se desființează familia și comunitatea religioasă. Ceeace înseamnă că Statul trebuie să afle, pentru a deveni puternic, calea cea mai potrivită pentru a concilia interesele particulare ale cetățenilor (legați de familie și de biserică) cu interesele Statului.

Raportul între individ și societate depinde deci de natura formei sociale: altfel se prezintă acest raport

în familie, altfel în comunitatea religioasă, altfel în viața economică, altfel în viața politică. Și mai trebuie să considerăm că acest raport are aspecte diferite în diferitele faze de evoluție ale societății, dela forme simple spre forme tot mai complexe.

În general însă putem adopta ipoteza lui Fouillée, zicând că *societățile evoluează dela forma organică (în care individul e subordonat societății) spre forma contractuală (în care normele sociale se întemeiază pe libertatea voinței individuale).*

Bibliografie. — Franz Oppenheimer und Gottfried Salomon, Soziologische Lesestücke, III Bd.: Individuum und Gesellschaft, Karlsruhe 1936. Theodor Litt, Individuum und Gemeinschaft, 3 Aufl. Leipzig, Berlin 1926. H. Spencer, The Man versus the State, London 1884 (traducere română în ed. „Cultura Națională“).

B. F a m i l i a.

Teoriile individualiste sau contractualiste, cari susțin că societatea omenească se constituie prin libera voință a indivizilor, sunt desmințite de realitate, care ne arată că societatea omenească se naște și se menține prin legăturile de înrudire între membrii ei.

Există deci un grup social natural, întemeiat pe natura biologică a omului, și acest grup social originar, acest *nucleu social este familia.*

Emile Durkheim zice: „Bărbatul și femeia izolați unul de altul nu sunt decât părțile osebite ale aceluiaș tot concret pe care-l refac unindu-se“. Iar Aristotel, vorbind de geneza Statului, crede că e necesar să pornească dela examinarea părților ce alcătuiesc Statul.

„Mai întâi, zice el, este necesar ca cele ce nu pot viețui una fără alta, să se reunească ca pereche, bunăoară partea femeiască și partea bărbătească în vederea reproducerii, și aceasta nu din precugetare,

ci la om ca și la celelalte vietăți și plante există o dorință firească de a lăsa după ele o altă ființă asemănătoare lor“.

Filozoful *Gyau* vede și el în faptul diferențierii sexelor, condițiunea creiării familiei și a societății; dacă ne-am imagina, zice el, că la speciile animale și la om ar fi prevalat reproducerea asexuală, societatea cu greu ar fi existat, astfel că reproducerea sexuală (amfigonia) a avut ca prim efect de a produce un grup de organisme, de a creia familia și prin aceasta societatea.

Familia ca unitate socială este deci un fapt biologic, care nu are nevoie de explicație sociologică.

Ceea ce interesează sociologia și cere o explicație este variația structurii familiei în spațiu și timp. Ceea ce numim noi astăzi și în societatea noastră „familie“, se deosebește de familia la Greci și Romani și se deosebește de familiile primitivilor; tot astfel familia țărănească se deosebește în structura ei de o familie de orășeni, iar în orașe familia muncitorului se deosebește de familia burgheză.

Pentru a ajunge la o definiție a noțiunii de „familie“, noi trebuie să stabilim notele comune ale tuturor categoriilor de familii, eliminând notele ce le deosebesc.

„Familiile“ concrete se deosebesc deolaltă prin: 1) numărul membrilor lor, 2) diviziunea muncii între membri, 3) raporturile familiei cu alte forme sociale (clan, gintă, trib, Stat, națiune), 4) principiul care asigură coeziunea familiei (morală, religie, interese economice, politice, etc.), 5) modul de căsătorie (fie că prin căsătorie se întemeiază o familie nouă sau că cei căsătoriți rămân în aceeași familie), 6) raporturile între părinți și copii (filiațiunea).

Considerând toate aceste momente, sociologii au constatat că formele familiale variază din toate punctele de vedere, astfel că nici istoria, nici etnografia nu

poate preciza care este forma familială *specific umană*, ceea ce ne-ar permite o definiție a ceea ce este familia omenească în general.

Pentru a deslega această problemă, unii cercetători au încercat să dovedească cum că una din formele familiale cunoscute (de ex. *familia patriarhală*) este familia umană originară, din care au derivat apoi (subt presiunea mediului) celelalte forme familiale.

Cum însă în verificarea acestei ipoteze s'au ivit dificultăți și cum, pe de altă parte, în anumite obiceiuri și tradiții, s'au găsit indicii că familia patriarcală a fost precedată de altă formă de organizație, s'au formulat alte ipoteze. Astfel J. *Bachofen* a susținut că *patriacatul* a fost precedat de *matriarcat*. Tot *Bachofen* a susținut că oamenii primitivi trăiau în turme și că nu exista, înăuntrul acestui grup, o căsătorie, deci nu existau familii monogame izolate.

Filozoful german *Wilhelm Wundt* susține însă că familia monogamă este familia specific umană, iar celelalte forme (poliginia, poliandria și căsătoria pe grupuri) sunt forme derivate din familia monogamă prin influența condițiilor de traiu.

Horda sau turma se constituie, după părerea lui *Wundt*, abia din contactul între familiile monogame, întrucât înrudirea de sânge și graiul comun (care trezește și susține conștiința înrudirii de sânge) înlesnește și întărește legăturile între familii, și creiază societăți mai largi.

În adevăr, teoria lui *Wundt* ne pare bine întemeiată, atât din punct de vedere al faptelor istorice, etnografice, cât și din punct de vedere psihologic.

Familia umană și forma ei de organizație nu poate fi pusă alături de familiile animale, dependente în forma lor numai de tipul biologic animal. Pentru om familia reprezintă în primul rând o *comunitate*

morală, în care instinctul de procreație formează numai baza sau condițiunea biologică, pe când adevăratul scop al familiei umane este dezvoltarea sentimentelor sociale: de solidaritate, cooperare, etc.

Din aceste funcțiuni sociale ale familiei urmează apoi posibilitatea lărgirii grupului familial până la limitele posibilității de a păstra conștiința înrudirii familiilor. Aceste limite sunt fixate prin grupul familial cel mai larg, națiunea în care graiul comun constituie principalul mijloc de coeziune între familii și grupuri de familii (sate, orașe, provincii, etc.).

Bibliografie. N. Posada, *Théories modernes sur les origines de la famille, de la société et de l'État*, Paris 1896. Ernst Grosse, *Die Formen der Familie und die Formen der Wirtschaft*, Freiburg i. B. und Leipzig, 1896. F. Müller Lyer, *Die Familie*, München 1921, Richard Thurnwald, *Werden, Wandel und Gestaltung von Familie, Verwandtschaft und Bündnen im Lichte der Völkerforschung*, Berlin u. Leipzig, 1932.

C. Națiunea. Societatea Națiunilor.

Umanitatea.

Națiunea poate fi deci definită ca un grup familial ajuns la limitele de lărgire posibilă.

Națiunea nu se poate forma numai prin simpla înmulțire cantitativă a unui grup familial, sau prin roirea de familii dintr'o familie originară și răspândirea lor pe un teritoriu mai vast.

Fără îndoială că formarea unei națiuni nu se întemeiază pe un singur factor de ex. originea biologică comună (comunitatea de rasă), sau vecinătatea în spațiu, sau organizația politică, sau graiul comun, etc. Ci, *toți factorii cari determină solidaritatea unui grup social contribuesc la formarea națiunii.*

Și nu numai atât: în clipa ce se trezește conștiința

națională, grupul își creiază principii și norme cari să consolideze unitatea națională.

Din punct de vedere istoric, *graiul comun* a fost cel mai hotărîtor factor pentru creierea națiunilor. În cele mai multe cazuri *graiul comun* a fost și semnul obârșiei comune. Dar în alte cazuri, *graiul comun* a împins la construcția unei obârșii comune. La Greci de ex. avem o coincidență a *graiului comun* și a obârșiei comune. La națiunile latine născute în cuprinsul imperiului roman, obârșia comună (înrudirea) a fost construită în baza *graiului comun*. Sunt iarăș națiuni la cari s'a păstrat sentimentul de solidaritate în temeiul religiei, și abia în urmă s'a ivit tendința de a reînvia *graiul național* (Evreii). În imperiul turc, „națiunea turcească“ cuprindea elemente etnice foarte diferite (Sârbi, Armeni, Albanezi, etc.), dar această națiune își întemeia solidaritatea pe religia comună.

Unele deosebiri împiedică formarea unei națiuni unitare. Așa de o pildă Negrii din Statele Unite nu sunt considerați ca aparținând *națiunii* care stăpânește teritoriul Statelor Unite. Evreii din Germania, deși ei se consideră Germani de religie mozaică, nu sunt priviți de Germani ca aparținând *națiunii* germane, deși între protestanți și catolici nu există separațiune națională, și nici originea etnică slavă a unei părți a populației Prusiei nu o separă de *națiunea* germană.

Pe lângă condițiunile naturale (originea comună, *graiul comun*, vecinătatea teritorială) trebuie să existe și condiții istorice și ideologice pentru ca o națiune să-și dobândească conștiința existenței sale ca unitate socială separată de alte unități de acelaș fel.

Această tensiune între grupuri, antagonismele de tot felul (economice mai ales) au apropiat grupurile înrudite, împingându-le la alianțe și apoi la organizații politice permanente pentru apărarea intereselor comune

împotriva unor dușmani de altă origină, de altă limbă, de altă religie, etc.

Astfel conștiința națională la Greci s'a trezit mai ales în luptele lor cu Perșii, conștiința națională la Români în luptele cu Turcii, Tătarii, Maghiarii și Polonii.

Dar nu totdeauna organizarea politică a înfăptuit unitatea națională. Grecii din antichitate n'au reușit să întemeieze un stat național, deși în imperiul roman națiunea lor s'a menținut ca unitate în temelul culturii grecești unitare (literatură, știință, arte), iar multe State depășesc limitele unei națiuni, încadrând în hotarele lor un număr de națiuni (imperiul britanic).

În secolul al XIX termenul de „națiune a dobândit și un înțeles *politic* mai lămurit. Avându-se în vedere limba unei populații și produsele ei spirituale (literatură, artele, științele, tehnica, deci în general gradul de civilizație), precum și evoluția istorică, s'au considerat națiuni acele unități cari au ajuns la o deplină maturitate *atât culturală cât și politică*.

Caracterul acesta politic al națiunii a fost considerat și la noua delimitare a hotarelor Statelor europene după războiul mondial. Reconstituirea Poloniei și înființarea unui nou Stat al Ceho-Slovacilor s'a decretat în baza principiului că fiecare *națiune* are dreptul de a trăi liberă și independentă pe teritoriul ocupat de cei ce vorbesc aceeaș limbă. În baza aceluiaș principiu politic, s'a hotărât creierea unui Stat evreesc, pentru ca Evreii să devină o *națiune*, în înțeles politic.

Enunțarea acestui principiu la elaborarea noii rândueli politice în Europa a avut însă și alt scop: evitarea războaelor. Dat fiind că războaiele în Europa s'au purtat mai ales pentru ca unele națiuni mai puternice să subjuge și să exploateze pe cele slabe, s'a crezut că războaiele se pot evita, stabilindu-se prin-

cipiul național pentru constituirea Statelor, și încercându-se de a reglementa raporturile între aceste *națiuni libere* prin norme juridice, *internaționale*.

În acest scop s'a înființat un organ central numit „Societatea Națiunilor“, care funcționează în temeiul unui Statut, adoptat de reprezentanții Națiunilor libere (adică constituite în State), cari au intrat în această *Societate*.

Așa deci cum pe vremuri familiile s'au unit în sate, satele într'un Stat-cetate, iar apoi aceste unități au format State teritoriale, așa s'a încercat acumă încheierea *unei unități* care să cuprindă toate națiunile civilizate.

Constituirea Societății Națiunilor ar însemna și un pas spre realizarea unui ideal mai îndepărtat, care ar fi prinderea întregii omeniri într'o unitate morală, politică și economică.

Căci așa cum specia umană reprezintă o unitate din punct de vedere biologic deși e fărâmițată în varietăți, tot astfel și din punct de vedere spiritual omenirea se manifestează tot mai mult ca unitate cu toată varietatea culturilor naționale. Prin schimbul de bunuri materiale și ideale se înfăptuiește o apropiere tot mai mare între grupurile omenești și se naște o *civilizație umană*.

Năzuințele claselor conducătoare ale societăților civilizate urmăresc intensificarea acestui schimb, cunoașterea trecutului popoarelor, înțelegerea și prețuirea produselor spirituale ale tuturor popoarelor, și, însfârșit, înlăturarea conflictelor armate, pentru a evita vărsări de sânge și distrugerea de bunuri, cari pot folosi întregii omeniri.

Dar înfăptuirea acestui ideal ar reclama transformarea *Statelor* în comunități pacifice, cari nu mai au nevoie de *armată* pentru apărarea hotarelor.

Cheia deci pentru rezolvirea acestei probleme trebuie

căutată în organizarea politică, deci în unitatea socială numită *Stat*.

Bibliografie. D. *Gusti*, Problema națiunii (Arhiva pentru știința și reforma socială, An. I. 1919 No. 2 — 3, pag 547 — 577. Jahrbuch für Soziologie, I. Ergänzungsbd. : Nation und Nationalität, Karlsruhe 1927. N. *Dașcovici*, Principiul naționalităților și Societatea Națiunilor București 1922.

D. S t a t u l.

Vorbind, mai înainte, de influența mediului uman, politic sau istoric, precum și de activitatea juridică și politică a societății am lămurit întrucâtva noțiunea „Statului“. Acest concept se desprinde însă cu toată preciziunea punându-l în raport cu conceptul „națiunii“, și urmărind acest raport în cursul evoluției istorice.

Noi am constatat că orice grup social are tendința să-și menție unitatea sau individualitatea față de alte grupuri de acelaș gen. In acest fel o familie se desprinde ca unitate față de alte familii „străine“, tot astfel ginta, tribul, — și în sfârșit *Statul* se consolidează ca unitate izolându-se de alte State.

Dar unitățile mai largi nu s'ar putea constitui, dacă izolarea între unitățile inferioare ar fi absolută, deci dacă aceste unități inferioare ar prezenta fiecare pentru sine un sistem social autonom, cu o structură desăvârșită și în stare să îndeplinească toate funcțiunile necesare pentru păstrarea autonomiei.

Pe de altă parte, între unitățile inferioare există puncte de atingere, cari slăbesc antagonismul lor întreolaltă și le împing a se constitui într'o unitate superioară *atunci când se găsesc în fața unor unități sociale cu cari nu au puncte de atingere*. Astfel, familii de aceeaș rasă și cari vorbesc aceeaș limbă și locuesc pe acelaș teritoriu se vor împreuna într'o gintă,

pentru a se izola de grupuri familiale „străine“, cum și grupurile gentilice se vor constitui ca unități (triburi) pentru a se izola de alte triburi, etc.

Unitatea socială în care se accentuează în gradul cel mai înalt această tendință de izolare față de alte grupuri sociale este Statul.

Dar chiar din cele spuse putem înțelege că felul de constituire a Statului, atât în ce privește structura cât și întinderea sa, precum și intensitatea antagonismului față de alte State, va depinde de constelația concretă (istorică) în care se elaborează organizația *politică* a societății. Cu cât deosebirile de diferite feluri (rasă, gen de viață, limbă, religie, etc.) între grupurile sociale cari vin în contact vor fi mai adânci cu atât mai puternic se va accentua tendința de izolare și separare reciprocă între grupurile deosebite, și de apropiere între grupurile asemănătoare. Când deosebiri adânci nu vor exista, substratul uman se va fărâmița în unități mici, ajungând până la limita fărâmițării în familii izolate. Iar limita extremă de consolidare a unităților superioare a fost atinsă în timpurile noastre prin constituirea Statelor naționale.

Nu este exclus însă că în direcția aceasta să se desprindă tendința de organizare politică a *raselor*, când antagonismul între rasele albă, galbenă și neagră se va manifesta cu mai mare putere.

Toată evoluția istorică a statelor, începând cu timpurile protoistorice, e caracterizată prin această tendință a înjghebării de organizații politice tot mai largi în baza înrudirii unităților inferioare și a antagonismului între grupuri de unități între cari există deosebiri profunde.

Punctul de plecare pentru ivirea unei organizații politice nu poate fi deci națiunea, întrucât la începuturile istorice nici nu se poate vorbi de existența de națiuni în înțelesul nostru. Ci existau grupuri sociale

familiale, răspândite în regiuni cari ofereau condițiuni prielnice de traiu. Prin înăsprirea acestor condițiuni s'au ivit lupte între grupurile sociale, cari au fost împinse în acest fel de a se organiza pentru apărare și atac, de a forma deci *State*. *Statul este prin urmare, la începuturile sale, o unitate inferioară națiunii*. Înăuntrul grupului care mai târziu își dobândește numele de națiune, se formează *State*, adică sisteme sociale autonome, cari se izolează de celelalte grupuri sociale. Așa s'a întâmplat în Egipt, în Grecia, în Italia, în țările românești, deci pretutundeni unde s'au ivit organizații politice. Dar când aceste *State*, pe cari le putem numi *intranacionale*, au fost amenințate de popoare de cari se deosebiau mai mult decât ele întreolaltă, deci de *străini*, atunci se deșteptă sentimentul de solidaritate al celor de acelaș neam, împotriva *dușmanului comun*. Așa se consolidează *Statul egiptean* în lupta cu nomazii deșerturilor, așa se unirează Grecii în fața primejdiei persane.

Pe de altă parte însă un *Stat* poate cuprinde, prin cucerire, un număr mare de națiuni. Condiția însă ca un astfel de *Stat* să existe, este ca națiunea care a dat naștere *Statului* să-și poată păstra dominațiunea asupra celorlalte nații supuse, fie prin asimilarea lor (cum a fost cazul imperiului roman), fie prin constrângere (Austria, imperiile coloniale de azi). Astfel de *State eterogene* se desfac câteodată foarte lesne (exemplu: imperiul lui Alexandru cel Mare), câteodată se ajunge la concilierea conflictelor prin crearea unui *Stat federativ* (Statele Unite, Elveția). Cele mai puternice și rezistente *State* sunt cele naționale omogene. Exemplul cel mai tipic al unui *Stat național omogen* este Japonia (pe la sfârșitul anului 1918 erau în toată Japonia numai 20.000 străini la cam 55 milioane locuitori fără colonii).

Puterea unui *Stat* nu depinde însă în mod exclusiv

de omogeneitatea populației. Astfel China de pildă, deși mai omogenă decât Marea Britanie, nu este totuși mai puternică. Trebuie să considerăm pe lângă acest factor, și toate celelalte momente cari determină puterea Statului: organizarea și înzestrarea tehnică a armatei, administrația, sentimentele patriotice și religioase ale locuitorilor, gradul de cultură a masselor, căile de comunicație, bogățiile economice ale țării etc.

Și cum superioritatea sau inferioritatea unui Stat nu poate fi măsurată decât prin comparație cu alte State într'un moment dat, orice judecată asupra puterii unui Stat, pentru a fi justă, trebuie să se întemeieze pe un studiu amănunțit al condițiunilor concrete în care se află acel Stat, și a condițiunilor în cari se găsesc Statele celelalte.

Pentru aplicațiunile practice în domeniul politic și cel social în general se cere deci mai întâiu o cunoaștere cât se poate de complectă și adâncită a societății în care vrem să aplicăm cunoștințele noastre teoretice. Tineretul care se pregătește pentru funcții de Stat, trebuie să cunoască în primul rând țara și neamul pentru a-și putea împlini misiunea.

Lectură: Anexă, I, 7.

IV CUNOAȘTEREA SOCIOLOGICĂ A ȚĂRII ȘI A NEAMULUI PRIN METODĂ MONOGRAFICĂ.

1. Considerațiuni generale.

Cunoștințe despre țara noastră și neamul nostru ne dobândim prin studiul *istoriei patriei*, al geografiei (fizice, politice și economice), și al instituțiilor (instrucția civică, dreptul constituțional, economia politică).

Dar toate aceste științe consideră numai anumite aspecte ale vieții sociale și numai dintr'un anumit punct de vedere.

Sociologia caută să îmbrățișeze toate laturile vieții sociale, astfel că numai *cunoașterea sociologică* a țării și neamului ne poate da o înțelegere deplină a tuturor problemelor sociale și ne poate da îndrumări pentru aplicațiuni practice de *reformă socială*.

Cunoașterea sociologică trebuie să cuprindă atât cunoașterea faptelor, trecute și actuale, printr' o observație și *descriere* cât se poate de exactă a lor, cât și *explicarea* faptelor, adică o cunoaștere a cauzelor cari au produs fenomenele.

Metoda care întrunește toate condițiile pentru a ajunge la cunoașterea sociologică a unei societăți concrete este *metoda monografică*.

Această metodă a fost preconizată și aplicată în mod sistematic mai întâiu de inginerul francez Fre-

deric Le Play (1806—1882). El susține că, pentru a cunoaște legile cari determină transformările sociale, cercetarea trebuie să înceapă cu unitatea socială cea mai simplă și ireductibilă. Această unitate este, după Le Play, familia, care este așa zicând *celula* societăților omenești. Iar dat fiind că tipul cel mai general și frecvent al familiei este familia muncitorească, cercetarea se va concentra în primul rând asupra familiilor muncitorilor, din diferite țări. Mijlocul de a determina caracterul familiei este stabilirea bugetului familial. În veniturile și cheltuielile familiei, specificate după felul lor, se va oglindi structura familiei și de aci se vor putea trage concluzii sigure cu privire la structura societății în general.

Urmașii lui Le Play, ținând seamă de faptul că metoda sa era insuficientă pentru explicarea fenomenelor sociale mai complexe, au năzuit să o perfecționeze. În acest fel *Henri de Tourville* a stabilit, ca instrument de observație metodică, *Nomenclatura socială*, adică o listă a faptelor de observat, rânduite în ordinea în care ele se influențează de obicei.

Cercetarea familiei muncitorești rămâne ca punct de plecare, dar se vor considera și celelalte tipuri de familie (burgheză, de funcționari, de moșieri etc.) se va stabili deci o ierarhie a familiilor, considerându-se influențarea lor reciprocă și rolul lor în unitățile sociale mai complexe (satul, orașul, regiunea, provincia, Statul).

Între discipolii și continuatorii lui Le Play amintim încă pe *Edmond Demolins*, întemeietorul revistei „*La Science sociale*“, și apoi pe *Paul Bureau*, care a căutat să completeze *nomenclatura* lui H. de Tourville, adică „chestionarul sociologic menit să orienteze reflexiunea și cercetările celui ce studiază faptele sociale, dându-i o idee precisă a totalității complexe a structurii unei societăți“.

Metoda monografică a fost aplicată în măsură largă și în Statele Unite. Aci cercetările monografice au fost organizate în mod sistematic, pentru a dobândi o cunoaștere cât se poate de exactă a vieții sociale. În Statele Unite a luat ființă *sociologia rurală*, adică cercetarea sistematică a vieții satelor, în comparație și opoziție cu viața orașelor. Dar și în alte țări (Anglia, Franța, etc.), interesul pentru sociologia rurală s'a răspândit repede.

La noi, Seminarul de sociologie de la Universitatea din București a făcut cercetări pe teren, adunând material care a fost utilizat în parte pentru lucrări apărute în revista „Arhiva pentru știința și reforma socială” din București.

Bibliografie. *Paul Roux*, Précis de Science Sociale. Méthodes et Enquêtes. Paris, Giard et Brière, 1914. *Leopold v. Wiese*, Das Dorf als soziales Gebilde, München, Duncker u. Humboldt, 1928. Arhiva pentru știința și reforma socială (Director Dim. Gusti), An. X, No. 1 — 4, 1932, *Traian Herseni*, Teoria monografiei sociologice. Cu un studiu introductiv de D. Gusti: Sociologia monografică, știință a realității sociale, București, (s. a.) *H. H. Stahl*. Tehnica Monografiei sociologice, București, (s. a.) *Gaston Richard*, Cum s'ar putea înlocui dovada experimentală în Sociologie? (în revista „Insemnări Sociologice”, Dir. Traian Brăileanu. An. I, No. 2.

2. Scopul și importanța monografiilor sociale.

Ca și în celelalte științe, observația directă a faptelor este și în sociologie întâia condiție pentru a ajunge la o cunoaștere științifică a fenomenelor. Spiritul nostru înregistrând unele fapte formulează, în baza acestor observații, anumite ipoteze. Dar aceste ipoteze trebuiesc verificate neîntrerupt prin noi observații sistematice. În științele naturale, în primul rând în cele fizico-chimice, această verificare se face în laborator, în științele sociale verificarea ipotezelor nu se

poate face decât prin observația atentă și sistematică a *unităților sociale*, sau a *comportamentului indivizilor în relațiile lor sociale înăuntrul unei unități sociale*.

În trecut observatorii vieții sociale procedau în mod nesistematic, mai ales cu privire la delimitarea unităților sociale. De obicei unitatea socială care interesa era *rasa și națiunea*. În acest fel s'a născut *psihologia popoarelor*, apoi studiile de *etnologie și folclor*. Abia școala sociologică a lui Le Play a arătat că *alegerea* unității sociale are o importanță fundamentală pentru cercetările sociologice. Ca regulă generală trebuie să stabilim că cercetarea trebuie să pornească dela simplu la complex, deci dela unități cari sunt accesibile observației directe, la unități mai complexe, cari, pentru a fi analizate și comparate, reclamă deja o cunoaștere exactă a elementelor din care se compun.

Pentru a studia o rasă, un popor, o națiune, noi trebuie să începem cu studiul familiilor, satelor, orașelor, regiunilor, provinciilor acelei rase, aceluia popor sau acelei națiuni, considerând relațiile interindividuale înăuntrul diferitelor familii, relațiile între familii, stratificarea socială (clasele sociale) etc., năzuind a descoperi factorii cari determină aceste relații: factorii geografici, economici, psihici, etc.

Astfel de cercetări pot avea un scop pur teoretic, dar și un scop practic. Anume: noi putem urmări prin cercetările noastre sau numai verificarea unor ipoteze sociologice (de ex. a ipotezei că mentalitatea *primitivilor este prelogică*), sau noi vrem să ne dobândim o cunoaștere exactă a unei societăți concrete pentru a ști cari reforme sociale sunt necesare pentru prosperarea acelei societăți. Astfel o reformă agrară sau măsuri de igienă socială (înființarea de spitale sau dispensarii etc.) reclamă un studiu amănunțit al unităților sociale și al relațiilor lor întreolaltă.

Adevărat este că teoria și practica se completează

și ajută reciproc. Totuș când urmărim un scop pur teoretic, alegerea unităților sociale se face după alte criterii, decât când urmărim un scop practic, de reformă socială.

Studiul popoarelor primitive poate fi întreprins de ex. pentru a găsi cele mai potrivite măsuri de *administrație colonială*, dar el poate fi făcut și cu scopul teoretic, pentru a compara structura societății primitive cu cea a societății civilizate și pentru a descoperi cauzele deosebiriilor între aceste tipuri sociale.

Dar trebuie să notăm dela început că orice cercetare sociologică, chiar când e făcută în vederea unei reforme sociale, trebuie să îndeplinească condițiile unei cercetări științifice și obiective. Numai rezultatele obținute prin aplicarea unei metode riguros științifice și obiective, pot forma baza solidă pentru măsuri de reformă socială.

Progresul societății, în care trăim, depinde deci de acțiunea conștientă a oamenilor conducători în temeiul rezultatelor dobândite prin cercetările sociologice făcute asupra societății. Aceste cercetări trebuie să pornească dela unitățile sociale cele mai simple, cuprinzând apoi unități tot mai largi, în ultimul rând unitatea cea mai largă și care le cuprinde pe toate, adică *Statul*.

Din punct de vedere metodic, unitatea cea mai potrivită pentru alcătuirea de monografii sociale este *satul*. În sat viața socială este cu mult mai stabilă și omogenă, decât la orașe. Viața familială și interfamilială se poate studia cu mult mai lesne, întrucât familiile reprezintă aproape acelaș tip.

Cu toate acestea, studiul sociologic al unui sat, reclamă, pentru a corespunde tuturor condițiilor unei cercetări științifice, o școlire specială. Adunarea și clasificarea faptelor, sistematizarea și sintetizarea observațiilor trebuie să se întemeieze pe un plan bine chibzuit de înainte.

3. Instrumentul pentru alcătuirea de monografii.

Cercetarea monografică presupune cunoștințe teoretice, dobândite prin studiul sociologiei generale. Acest studiu ne-a arătat în ordine sistematică factorii de cari depinde structura și evoluția unei societăți, precum și activitățile sociale.

Se va stabili și descrie deci mai întâiu *mediul natural* în care e situată unitatea socială și posibilitățile pe cari le oferă natura pentru existența grupului social. Condițiunile geografice (solul și subsolul, apele, climatul, flora și fauna) au o influență câteodată covârșitoare asupra structurii societății. Analiza mediului ne va înlesni să stabilim în ce direcție a trebuit să se îndrepte activitatea societății pentru a-și asigura existența și prosperarea.

În al doilea rând cercetarea va năzui să determine *caracterul biologic al grupului* (rasa, densitatea, natalitatea și mortalitatea, condițiunile igienice etc.).

Cercetarea va trece apoi la determinarea *caracterului social* al grupului ca *unitate în timp*. E doar cert că viața socială nu poate fi înțeleasă decât ca o succesiune de fenomene în care fenomenele precedente condiționează apariția și natura fenomenelor ce urmează. Grupul social trebuie situat deci în cadrul său istoric, care cuprinde originile grupului, *evoluția sau istoria sa* (evenimente înăuntrul grupului precum și evenimente în relațiile grupului cu alte grupuri sociale).

Cum orice manifestare socială este de natură psihică, structura sufletească a indivizilor cari compun grupul trebuie analizată pentru a înțelege comportamentul social al lor. Sentimentele superioare (estetice, religioase, morale, patriotice, de solidaritate etc.), apoi manifestările intelectului și voinței se vor studia în produsele de artă, în felul cum se comportă indivizii față de biserică, în atitudinea lor față de semenii lor

(criminalitate, solidaritate, ajutor reciproc, etc.). În sfârșit se vor studia tradițiile, obiceiurile, superstițiile etc., fenomene cari formează obiectul special al *folklorului*.

În sfârșit se vor studia activitățile sociale, în domeniul economic, juridic, politic și spiritual.

Fără îndoială că alcătuirea unei monografii sociologice a unei unități sociale mai mari, de ex. a unui sat sau a unui oraș, nu poate fi făcută dintr'odată și de un singur om. Munca trebuie organizată după un plan bine stabilit și repartizată pe specialități (geografi, antropologi, medici, economiști, etc.). Sociologului îi va rămânea, pe lângă organizarea muncii și coordonarea activității specialiștilor, mai ales sintetizarea rezultatelor și *explicarea* fenomenelor.

Studiul la fața locului trebuie completat și pregătit prin adunarea unor date pe cari le putem afla dela autorități, și dela localnici pe cari am reușit să-i interesăm pentru alcătuirea monografiei. Pregătirea anchetei monografice se poate face și prin trimiterea unui chestionar (vezi formularul din „Anexă“ II) la diferiți oameni conducători (preoți, învățători, primari, etc.), iar răspunsurile primite se verifică și completează la fața locului.

V. MIJLOACE DE ÎNĂLȚARE BIOLOGICĂ ȘI CULTURALĂ A PATRIEI.

Cunoscând condițiunile în cari o societate omenească se poate desvolta și prospera, studiul unei societăți concrete, prin metoda monografică, ne arată prin cari mijloace se pot creia condițiuni prielnice pentru a spori puterea acelei societăți. Cercetarea monografică ne arată dacă mediul biologic, geografic, economic, moral, politic, etc. asigură pe deplin existența și perpetuarea grupului social, sau dacă nu cumva se găsesc germeni de disoluție, de degenerare și decădere cari amenință existența societății.

În lupta pentru existență ce se dă între grupurile sociale omenești, în ziua de azi între națiunile organizate în State, superioritatea unei societăți depinde de mulți factori. Factorii principali sunt: *puterea fizică și inteligența*.

O națiune e puternică, dacă populația e sănătoasă și nu e atinsă de germeni de degenerare fizică, de boale cari primejduesc perpetuarea ei biologică. Statele civilizate au organizat servicii menite să apere populația de boale fizice, scăzând mortalitatea și împiedicând răspândirea de epidemii etc. Spitale, dispensarii etc. se înființează și se întrețin pretutindeni; cercetările în domeniul medicinei umane sunt sprijinite de Stat și medicii își exercitează profesiunea în orașe și sate.

Cu toate acestea mai dăinuește primejdia degene-

rării fizice a populației pe de o parte din cauza unor viciuri răspândite (alcoolismul), pe de altă parte din cauza sărăciei (tuberculoza).

Dacă *arta medicală*, susținută de serviciile sanitare publice caută să combată aceste rele în mod direct (monopolul băuturilor alcoolice, creierea de spitale, ambulatorii, dispensarii, etc.), *arta socială* va năzui să combată aceste rele prin mijloace indirecte. Trebuie să ne dăm seama că aceste rele *sunt consecințele unei educații intelectuale și morale greșite sau insuficiente*.

Familia, biserica și școala sunt instituțiile cari, dacă își împlinesc menirea, pot asigura, printr'o educație bună, sănătatea fizică și morală a populației. Dacă părinții au conștiința datoriei lor față de viitorul copiilor, ei vor griji de sănătatea lor trupească și de curățenia lor sufletească, năzuind a crește copii *viguroși și virtuoși*. Devotamentul și grija părintească izvorită numai din instinct nu ajunge în societățile complexe pentru a asigura viitorul generațiilor tinere. Creșterea și educația copiilor reclamă cunoștințe de igienă pentru a evita mortalitatea copiilor mici, și mai presus de toate le impune părinților datoria de a griji de sănătatea lor proprie și de a da copiilor pildă de virtute și bună purtare.

Biserica și școala trebuie să complecteze opera părinților, dând copiilor pe deoparte cunoștințele necesare pentru a le înlesni traiul din punct de vedere economic, iar pe de altă parte întărind în ei dragostea pentru *bine, frumos și adevăr*. Toate sentimentele înalte: altruismul, iubirea de patrie și neam, credința în Dumnezeu, străduința de a creia prin muncă continuă valori sociale, trebuiesc trezite și dezvoltate în sufletul generațiilor tinere.

Această educație a tineretului prin familie, biserică și școală trebuie susținută și prin mijloace menite să răspândească cunoștințe și să desvolte sentimente mo-

rale. Mai ales la sate, unde ignoranța, superstițiile și relele obiceiuri ale părinților zădărnicesc adeseori opera bisericii și a școlii, e nevoie de o intensă *propagandă culturală*. Inființarea de biblioteci publice cu cărți selecționate, de case de sfat și de citire, organizarea unui teatru popular, prezentarea de filme culturale, introducerea aparatelor de radio, în sfârșit întrebuințarea tuturor mijloacelor de a lărgi cunoștințele și de a țrezi gustul pentru *distracții mai nobile, educative*, va contribui la ridicarea culturală a satelor.

Intelectualii, reprezentând clasa conducătoare a națiunii, au datoria să se intereseze de această propagandă culturală și să sprijinească activitatea desfășurată de diferite societăți culturale („Astra“ din Ardeal, „Societatea pentru cultură“ din Bucovina etc.), pentru a răspândi cultură în păturile largi ale populației sătești.

În toate țările civilizate tineretul universitar în primul rând a înțeles că numai prin cunoașterea temeinică a problemelor sociale și prin participarea activă la operele de reformă socială, se va putea pregăti în mod temeinic pentru conducerea masselor populare. O colaborare a tuturor claselor sociale e necesară pentru progresul unei națiuni, iar această colaborare nu se poate îmfăptui decât prin răspândirea cât mai largă a culturii.

Din aceste năzuințe s'au născut în multe țări instituții menite să completeze instrucția și educația claselor de jos. Faptul că în statele moderne toți cetățenii au drepturi politice egale și iau, prin votul universal, parte directă la conducerea Statului, a impus și o grijă deosebită pentru educația cetățenească. Dar pe când la orașe răspândirea de cunoștințe și întemeierea de institute de cultură nu întâmpină dificultăți prea mari, răspândirea culturii la sate este cu mult mai anevoioasă.

În mod fericit a fost deslegată această problemă mai întâiu în Danemarca, unde a luat naștere „Universitatea țărănească“, prin inițiativa unui mare patriot danez *Frederik Grundtvig* (1783—1871). Exemplul Danemarcei, unde în cursul vremii s'au întemeiat un mare număr de Universități țărănești (astăzi cam 80), a fost urmat și de alte țări (Suedia, Norvegia, apoi Germania), și pretutindeni aceste școli au dat cele mai bune rezultate.

La noi în țară, unde țaranii formează marea majoritate a națiunii, orașele fiind în cea mai mare parte locuite de străini, înființarea de Universități țărănești nu trebuie să întârzie. În această instituție năzuințele de a da națiunii noastre toate mijloacele raționale pentru dobândirea unui loc de frunte între națiunile civilizate, ar găsi cel mai puternic sprijin.

Bibliografie. *L.v. Wiëse, Soziologie des Volksbildungswesens, Köln 1921* (cuprinzând 50 de studii de diferiți autori asupra problemei culturii masselor).

A N E X Ă

I. TEXTE ALESE.

1. Ce este un fapt social.

(Emil *Durkheim*, *Sociologia. Regulele metodei sociologice*
Trad de C. Sudețeanu. București 1924. pg. 47-48).

Înainte de a căuta care este metoda potrivită în studiul faptelor sociale, e bine să știm care sunt faptele numite astfel.

Chestiunea este cu atât mai necesară, cu cât se întrebuințează această denumire fără multă precizie. Ea slujește obișnuit spre a arăta aproape toate fenomenele ce se petrec înăuntrul societății; numai ca ele să prezinte oricât de puțin, cu oarecare generalitate, vreun interes social. Dar în chipul acesta nu există, așa zicând, evenimente omenești care să nu se poată chema sociale. Fiecare individ bea, doarme, mănâncă, judecă și societatea are tot interesul ca aceste funcțiuni să se exercite regulat. Dacă deci aceste fapte ar fi sociale, sociologia n'ar avea obiectul ei propriu și domeniul său s'ar confunda cu acela al biologiei și al psihologiei.

Însă, de fapt, există în orice societate un grup determinat de fenomene care se deosebesc prin caractere anumite de cele studiate de alte științe ale naturii.

Când îmi îndeplinesc datoria mea de frate, de soț

sau de cetățean, când îndeplinesc obligațiile ce-am contractat, eu îmi fac datorii care sunt definite în afară de mine și de actele mele, în drept și în datine. Chiar atunci când ele sunt de acord cu sentimentele mele proprii și le simt realitatea în mine însumi, aceasta nu încetează de a fi obiectivă; căci nu sunt eu care le-am făcut, ci le-am primit prin educație. De câte ori, de altfel, se întâmplă că noi nu ne dăm seama cu deamănuntul de obligațiile ce avem și că, spre a le cunoaște, avem nevoie să consultăm Codul și pe interpreții săi autorizați! Tot așa cu credințele și practicile vieții sale religioase, credinciosul le-a găsit deagata la nașterea sa; dacă ele existau înaintea lui, înseamnă că ele existau în afară de el. Sistemul de semne de care mă slujesc în exprimarea gândirii mele, sistemul de monede ce întrebuițez ca să-mi plătesc datoriile, instrumentele de credit ce folosesc în relațiile mele comerciale, practicile urmate în meseria mea, etc., etc., funcționează independent de întrebuițarea ce le dau eu. Dacă s'ar lua pe rând toți membrii din care este compusă societatea, cele zise mai înainte vor putea fi repetate pentru fiecare din ei. Iată deci feluri de a lucra, de a gândi și de a simți care înfățișează această proprietate deosebită că ele există în afară de conștiințele individuale.

2. Deosebirea între societățile animale și cele umane.

(Henri Bergson, *Les deux sources de la morale et de la religion*, 6-e éd, Paris 1932 pag. 21—22).

...Inteligența și instinctul sunt forme de conștiință cari au trebuit să se interpenetreze în starea rudimentară și să se disocieze mărindu-se. Această desvoltare s'a înfăptuit pe cele două mari linii de evoluție a vieții animale, cu Antropodele și Vertebratele. La capătul

celelalte este instinctul Insectelor, și mai ales a Himenopterelor; la capătul celeilalte este inteligența umană. Instinctul și inteligența au ca obiect esențial de a utiliza instrumente: aci instrumente inventate, prin urmare variabile și neprevăzute; acolo organe date de natură, și prin urmare neschimbate. Instrumentul e de altminteri destinat pentru o muncă, și această muncă este cu atât mai rodnică cu cât e mai specializată, prin urmare mai divizată între muncitori cu însușiri diverse, care se întregesc întreolaltă. Viața socială este așa deci imanentă, ca un ideal nedeslușit, atât instinctului cât și inteligenței; acest ideal își găsește realizarea sa cea mai desăvârșită în stup sau furnicar pe de o parte, în societățile omenești pe de altă parte. Umană sau animală, o societate este o organizație; ea implică o coordonare și în general și o subordonare de elemente întreolaltă; ea oferă deci, fie numai *trăit* sau, ceva mai mult, *reprezentat*, un ansamblu de reguli sau de legi. Dar într'un stup sau într'un furnicar, individul e ținut de funcțiunea sa prin structura sa, și organizația e relativ invariabilă, pe când cetatea umană are o formă variabilă, deschisă pentru toate progresele. Rezultă de aci că în cele dintâiu, fiecare regulă e impusă de natură, ea este necesară; pe când în celelalte un singur lucru e natural, necesitatea unei reguli.

3. Diviziunea grupurilor sociale

(René Maunier, *Essais sur les groupements sociaux*, Paris 1929, pg. 13—20).

...Dacă cercetăm ceea ce face unitatea și durata unui grup uman; dacă observăm prin ce sunt legați întreolaltă oamenii acestui grup; dacă vrem să știm în virtutea cărui fapt ei rămân uniți, găsim că ei sunt

uniți sau prin *rudenie*, sau prin *localitate*, sau prin *activitate*. Aceste trei cuvinte trebuiesc definite.

Numesc *grupuri de rudenie*, în înțelesul cel mai larg al cuvântului, pe acele a căror întemeiere și al căror principiu de durată ține de *unitatea de sânge*, fie efectivă sau fictivă. Grupurile de rude sunt acele ai căror toți membri se pretind și se afirmă descendenți ai aceluiaș strămoș, fie că sunt în realitate sau nu. Și în cele mai multe cazuri e chiar de fapt așa, prin jocul uniunilor conjugale; dar chiar dacă n'ar fi deloc așa, credința în înrudire are acelaș efect, aceeaș tărie și aceeaș putere pentru a uni pe oameni ca și înrudirea reală și adevărată. Ordinea socială e în acest caz o ordine genealogică: obârșia fixează drepturile. Am numit în altă parte aceste grupuri *grupuri biologice*, deoarece se întemeiază pe un element comun tuturor membrilor lor, și care este sau care e crezut a fi un fapt natural. Ideea *reîncarnării* sufletelor strămoșilor, pe care o găsim în multe civilizații, este o afirmație de înrudire mistică. Astfel, în societățile numite barbare, triburile, clanurile, familiile, sunt grupuri cărora oamenii le aparțin prin faptul că se cred sau că se numesc rude. Aceste sunt grupuri naturale, sau cel puțin considerate ca atari. Dar sunt alte grupuri de aceeaș ordine, cari nu sunt în adevăr decât largiri sau amplificări ale grupului de rudenie (*parental*), cum a fost numit uneori. Astfel *grupurile de vârstă*, cari joacă un rol totdeauna însemnat în viața „primitivilor“, la cari considerația vechimii rânduește poate că, înainte de toate, drepturile, datoriile, funcțiunile. O generație sau clasă de vârstă este, pentru „primitivi“, o adevărată înrudire, și o adevărată frăție întemeiată pe un fapt natural. Bărbații aceleiași clase de vârstă își zic „frați“; ei se afirmă astfel a fi rude. Așa sunt mai ales *grupurile de sex*, despre cari știm cât sunt de separate și cât sunt de opuse la multe popoare chiar

foarte civilizate. Bărbații și femeile constituiesc, în aceste națiuni, două grupuri opuse, și drept vorbind două societăți ale căror credințe, obiceiuri și legi n'au uneori așa zicând nimic comun. Bărbații sunt frați, femeile sunt surori. Și aceste sunt grupuri sociale a căror diviziune și opoziție e întemeiată pe un fapt natural.

Dar un alt principiu intervine, care face să se nască alte grupuri cărora trebuie să li se dea alt nume: *grupuri de localitate*, deoarece temeiul lor nu mai este descendența, ci *reședința* sau locuința. Grupurile de localitate, sau *grupurile geografice*, sunt acele cărora oamenii le aparțin prin singurul și simplul fapt că sunt vecini; ei le aparțin prin *locuire*, și nu prin *jili-ațiune*. De aci încolo *jus soli* înlocuește pe *jus sanguinis*. Oamenii cari trăesc alături unul de altul, stabiliți în acelaș loc, năzuesc prin puterea timpului a închege între ei o societate: se țese încetul cu încetul dela unii la alții o legătură destul de strânsă pentru ca interesele comune să formeze sentimente comune. Ei sunt uniți prin țară, prin glie; intimitatea ce se naște între ei înfăptuește între dânșii societatea. Aceste sunt grupurile de *vecini*, nemaifiind grupuri de rude; unul e „aproapele“ celuilalt în adevăratul înțeles al cuvântului. Și chiar dacă sunt născuți din grupuri de rudenie, amintirea acestei origini s'a pierdut, și vecinătatea înfăptuește deacuma înainte legătura lor. Cu vremea între vecini se înfăptuește o adevărată comunitate, în așa fel că drepturile vecinului pot întrece sau cel puțin înlocui drepturile rudei¹⁾. Și se ajunge ca oamenii să fie desemnați, pentru a se fixa obligațiunile lor și drepturile lor, prin locul domiciliului lor... Aceste grupuri de localitate sunt, așa cum se exprimă vechiul drept

1) Astfel se face că vecinii pot fi chemați a înlocui rudele în consiliile de familie...

francez, *comunități de locuitori*; așa *satele*, și *burgurile* (*les bourg*); așa *cetățile* și *orașele*; așa *cartierele* și *parohiile*: toate aceste grupuri, cari au „spiritul“ lor, și cărora oamenii le aparțin prin singurul fapt că-și au domiciliul în circumscripția lor. Teritoriul sau pământul este deci, sau devine deci, un element constitutiv al grupului uman; trebuie ca acest pământ să-și aibă marginile sale, sau hotarele sale, cari închid și limitează. Și deaceea trebuie să considerăm ca grupuri locale și aceste societăți mai întinse cum sunt *provinciile*, *națiunile* și *Statele*, și cari totdeauna sunt definite printr'un spațiu mărginit. Oricât de bogate și subtile ar fi atributele cari definesc națiunea, atributul care trebuie pus pe primul plan și fără de care nu există bine zis o națiune, este teritoriul și este hotarul. Acest atribut simbolizează și personalizează națiunile. A trece o frontieră înseamnă a intra în altă lume; și doar prin mijlocul acelor hărți colorate prin cari geografii deosebesc domeniile naționale și imperiale, națiunile își înfățișează puterea lor, și imperiile își confirmă grandoarea lor.

Nici înrudirea, nici localitatea n'au rămas însă singurele principii pe cari se poate întemeia grupul uman. Din ce în ce mai mult, și mai ales în zilele noastre vedem, înmulțindu-se, grupuri uneori întrecând orice măsură și ai căror membri nu sunt nici rude nici vecini, și cărora oamenii nu le aparțin nici prin obârșie, nici prin locuire. Aceste grupuri nu sunt legate uneori nici chiar de o națiune; ele sunt universale sau internaționale, sau, pentru a vorbi jargonul nostru, „mondiale“. Membrii lor pot prea bine să nu se fi văzut nicicând, nici să vorbească aceeași limbă, nici să urmeze aceleași legi. Căci ei n'au nici chiar patrie. Așa erau multe ordine religioase; așa sunt multe sindicate profesionale, multe federațiuni și confederațiuni de „muncitori“. Ceea ce unește deci pe membrii lor între-

olaltă este *activitatea* identică sau asemănătoare. Aceste sunt grupuri compuse din oameni cari au, într'un înțeles foarte larg al cuvântului, aceeaș activitate, aceeaș ocupație sau preocupare, cari exercitează aceeaș funcție, cari urmează aceeaș idee sau cari au acelaș interes, simt aceeaș trebuință, aceeaș dorință, își dau în sfârșit aceeaș țintă. Le putem numi deci *grupuri de activitate*. De aci rezultă că în loc să fie impuse și obligate, cum sunt grupurile de rude și de vecini, aceste grupuri de activitate sunt foarte adeseori grupări libere, formate prin deliberare, și conduse prin convenție, în cari oamenii nu intră și nu rămân decât prin voința lor, fără nici o constrângere de a lua parte la ele. Așa sunt în cele mai multe cazuri grupurile de profesiune; așa sunt mai ales grupurile de sport, de joc și de artă; așa sunt chiar „cercurile mondene”. Aceste sunt, *latissimo sensu*, grupuri de *prieteni*, și nu de rude sau de vecini; deoarece cele mai multe dintre aceste grupuri sunt întemeiate și cărmuite prin consimțământ și prin liberă adeziune. Oamenii trebuie, în acest caz, să *vree* să fie la un loc, pe când dimpotrivă ei nu pot alege nici rudenia lor, nici chiar adeseori cetatea lor, nici naționalitatea lor. Ei pot alege în mod mai larg grupurile de activitate cărora vreau sau nu vreau să le aparție. În acest înțeles prietenia ne apare ca principiu al acestor grupuri.

Dar aceste grupuri de acțiune sau de funcțiune arată ele însele o diversitate aproape infinită; o viziune caleidoscopică sau cinematografică. Departe de a fi invenția celor moderni, cei vechi deja le-au cunoscut. Dar ținta, scopurile, motivele acestor societăți de activitate s'au schimbat. Putem rându-i în mod sumar aceste scopuri...

La cei vechi era în general cultul pentru care se întemeiau aceste societăți; astfel, la Greci, *eranele* și *heteriile*, sau la Romani acele *collegia tenuiorum*, con-

gregații de nevoiași cari adunau deja obolurile lor pentru a-și pregăti înmormântarea. Așa, mai târziu, ordinele religioase de toate regulele și de toate îmbrăcămintele. Așa frățiile și societățile secrete de toate riturile. Așa, în zilele noastre, asociațiile de cult. Și deja la cei vechi grupurile de activitate își luau ca obiect munca, sau protecția muncii, „studiul și apărarea intereselor profesionale“; astfel, la Greci și la Romani, colegiile de meșteșugari. Astfel, în Evul mediu apusean, corporațiunile sau corpurile de meseriași, „meșteșurile și jurandele“, cari astăzi încă sunt vii în Orientul apropiat sau depărtat. Astfel, mai târziu, grupurile de tovarăși (compagnons) și sindicatele de muncitori. Adeseori și *profitul* este ținta grupurilor de activitate. Și aci, trebuie să punem societățile de interes, întreprinderile de industrie și de trafic, societățile de cooperare, de asigurare și de credit: toată această lume de grupuri al căror scop și rațiune este de a urmări un câștig; „societăți cu scop lucrativ“, pentru a întrebuița un termen juridic. Mai rămâne *binefacerea*, pentru care se organizează atâtea societăți de „caritate“, sau de „mutualitate“, sau de „solidaritate“; atâtea instituții de asistență, atâtea oficii de binefacere și de filantropie, a căror activitate este, sau pretinde a fi altruistă, deoarece tind spre profitul și fericirea aproapelui. Rămâne în sfârșit *jocul* sau arta, care este adevăratul motiv al tuturor grupărilor cari n’au pe niciunul din obiectele precedente: societăți de plăcere, de petrecere, de distracție sau înfrumusețare; dela acele mărunte grupuri rustice cari sunt orfeon-urile, armoniile și orchestrele, până la imensele confederații universale, cari depășesc hotarele națiunilor, cum sunt marile societăți de sport; trecând prin cercurile și cluburile de tot felul, locale, provinciale, naționale și internaționale.

În acest fel omul modern, cu mult mai mult decât

omul din vechime, aparține unor numeroase grupuri, ale căror scopuri se amestecă adeseori. Dacă aparține unei familii, unui oraș, unei patrii, unei clase — și clasele unei societăți nu sunt nici ele în felul lor decât grupuri de *ocupație* și grupuri de *poziție*, unde sunt topite credințe, prejudecăți și interese și unde ocupația, tradiția și opinia fixează rangul — dacă deci aparține tuturor acestor grupuri, el aparține și altor grupuri unde a intrat din voie liberă și de unde ar putea ieși după plac. Și între toate aceste grupuri atât de diverse, există și subsistă o adevărată *continuitate*. Decând oamenii sunt în societate, fie pentru interes sau plăcere, ei au tendința, în mod mai mult sau mai puțin conștient, de a se crede rude și de a se trata ca rude. Atât de adevărat este că noțiunea de înrudire este ceea ce traduce cu cea mai mare intensitate ideea de societate. În corporațiunile timpurilor trecute, cei sindicați se numeau cu nume de rude; ei erau frați sau confrăți; și academiile au păstrat acest cuvânt din urmă. Cu mai mult drept era așa în toate ordinele religioase. Cavalerii își avură nașii lor de arme. Și în vechea Universitate franceză, recepția noului licențiat lua forma unui rit nupțial, în care el era escortat de *paranimfe*, așa ca un soț condus la altar; acesta era actul de „paranimfă“. Nimic nu face să se simtă mai bine cum ideea de înrudire, cu identitatea de corp și suflet ce o exprimă, este la baza oricărei legături sociale. Și prin asta se vede bine că un principiu comun însufletește orice asociație. Dacă înrudirea este prietenie, prietenia este la rândul ei înrudire.

4. Pământul și omul. Rasa și Națiunea.

(Vasile Pârvan. *Idei și forme istorice*, București, 1920. pg. 56-61).

Dar omul e inseparabil legat de pământ. Devenirea vieții omenești, oricât de intens spirituale, nu se pe-

trece în abstract. Uriașe forțe ale naturii intervin în ritmul spiritual uman, modificându-l în sensul acordării lui armonioase cu ritmul cosmic, ori în sensul încetinirii lui până la inerția morții. De sigur, precum protestează un mare cunoscător al sufletului elenic, nu pământul Greciei a creat marile genii ale secolului al V-lea: el n'are niciun merit în apariția lor. Dar cultura senină, armonioasă, ideală, elenică, nu se putea naște nici în cuptorul de bae al Etiopiei, nici în mocirlele înghețate ale Venzilor, nici în tundrele moarte ale Hyperboreilor. De sigur pământul nu poate crea, dar poate împiedica alcătuirea unei mari creații culturale. Dar mai mult chiar. Pământul poate avea rolul regulator în instinctele, aspirațiile, sentimentele generale, ale marilor masse populare ca și ale indivizilor. Căci pământul nu e ceva extrauman. El e, așa cum s'a înțeles naiv, dar exact, încă din copilăria omenirii, locuința dată de zei oamenilor spre liberă folosință. Și în stepa imensă sufletul omului nu se simte bine până nu-i găsește marginile, pe marea înșelătoare omul nu se oprește până nu-i află malurile, în văile strâmte ale munților ca și în văile largi ale fluviilor, omul nu se liniștește până nu le ocupă întregi. Iar asprimea vieții sărace de munte îl oțelește și îi dă tărie și statornicie în muncă, primejdiile vieții de mare îl fac visător, credincios în zeii cruzi ai furtunei și în cei blânzi ai salvării, iubitor de poezie și gânduri largi, ca de însăși lărgimea și frumusețea fără margini a mării. Odată stabilit acordul perfect între notele pământului și notele omului, de sigur, crearea vieții nouă, umane, față de viața cea veche a naturei, e fapta întregă a sufletului nostru luptător...

Și precum e legat de pământ, omul e legat de trup, de biologicul din el tot ceea ce s'a numit de contemporani idee și formă *națională* nu e altceva decât substratul de *specie* biologică, pe care grupele

de indivizi, organizate *conștient*, îl prelucrează ideologic, transformându-l într'o bază psihologică a sentimentului lor de solidaritate gregară în spațiu și timp. În adevăr devenirile naționale sunt, înainte de orice raționalizare a ideii naționale, deveniri organice, subconștiente. Există popoare deosebite după cum există specii animale deosebite și există națiuni deosebite precum există specii de animale domestice (culturale) deosebite de speciile înrudite sălbatece. Și dupăcum construcția țesăturii intime a unui arbore roditor face ca acelaș suc urcat pe aceeași tulpină în sus, acolo unde începe ramura nouă, altoită, să dea alte flori și alte roade, așa cutare popor-națiune produce alte idei, alte forme ale gândului, ca poporul-națiune imediat vecin în condiții de viață identice. Viața națională e o viață biologică, specializată până în amănuntele ei biopsihologice, prin cuceririle colective ale speciei umane, aplicate devenirilor popular-naționale. Ea e în funcție de idei sociale supraordonate: religioase (Semiți, Perși, Greci), politice (Mongoli, Romani), sociale (Negri americani), economice (Negri agricultori și Negri păstori, africani), etc. Ideea națională e o stare de conștiință despre o necesitate absolută, transcendentă, a vieții colective, necesitate imutabilă prin simpla voință a individului ori colectivității. Renegații naționali sunt o pildă psihologică caracteristică despre nevrosa de care se îmbolnăvește cel ce s'a smuls din realitatea biologică a speciei lui și caută exagerând până la monstruos legătura cu specia nouă din care, natural, nu face parte. Invers, marile mulțimi cari alcătuiesc azi națiunile nu sunt cu voință așa cum sunt, ci pentrucă au conștiința că nu pot fi altfel, că trebuie să fie așa cum au fost cei dinaintea lor. Națiunea în sine e o abstracție filosofică. Astăzi ea e o stare de conștiință etnografică, culturalizată. Dar e o stare de conștiință, rațională, a celor puțini, trecuți prin cul-

tură. Așa cum a fost națiunea „catolică“ ori cea „protestantă“. Crescută din ideile secolului al XVIII-lea, romantizată idealist în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ideea națională a fost adânc prelucrată pe baza doctrinei lui Schopenhauer despre viață și personalitate. Ceea ce e caracteristic azi, e că *nimeni nu poate defini națiunea ca realitate*. Și totuși, cu orice preț caută s'o proiecteze în spațiul și timpul uman ca *o realitate contemporană...*

Dar tocmai pentru că națiunea e o devenire spirituală abstractă, intens ideologică, iar nu cumva simpla realitate materială, biologică, evoluând ca speciile animale abia în imensitatea timpului, forța ideei naționale e uriașă în prelucrarea sufletului mulțumitor pe baza acelei solidarități subconștiente ori semiconștiente, fatale, de care am vorbit mai înainte. Ca ideea de Dumnezeu, ideea de Stat, etc., ideea națională poate face și desface vieți individuale și colective fără număr.

5. Legea sociologică.

A. D. Xenopol, *Ideile de legi și de prevedere, în „Analele Academiei Române“, Seria II.—Tom. XXXV, 1913, Memoriile Secției Istorice).*

Noțiunea de lege a luat naștere întâiu în sfera vieții sociale. Ea înseamnă la început îndatorirea oamenilor de a-și îndrepta purtarea lor după niște norme impuse, sau de religii și de concepțiile morale pe calea tradiției, sau de cele născute din ideile juridice și întrupate în obiceiuri, mai târziu în formule scrise. De aici provine, în limba română bunăoară, numele de lege aplicat religiei, ale cărei prescrieri sunt îndatoritoare. Și la alte popoare, deși în un înțeles nu așa de obștesc, se întrebuintează cuvântul de lege pentru religie.

Cu timpul omul a băgat de seamă, că și în natură

se petrec unele fapte în chip necesar, ca și când ar asculta și ele de o voință superioară ce se impune manifestării lor. După cum omul trebuie să asculte de porunca dumnezească și să se închine, astfel apa trebuie să asculte de aceea a gerului și să înghețe; aceeași regularitate în manifestarea puterilor naturii, care se vede la om în trebuința îndeplinirii îndatoririlor sale. La om abaterea dela această îndatorire se rezolvă în rău, aplicat de Dumnezeu sau de autoritate asupra lui; în natură sancțiunea este încă mai puternică, deoarece se îndeplinește dela sine și în chip fatal, rezolvându-se, în raport cu omul, tot în rele cari îi ating și-i rănesc viața. Bunăoară încarci un vas mai mult decum poate duce, și el se cufundă în mare împreună cu toate produsele muncii omenești adunate în el.

Această analogie între normele îndreptătoare ale vieții omenești și acele ce stăpânesc mersul naturii conduse la aplicarea ideii de lege și la îndeplinirea fenomenelor naturale, și de aceea găsim pe Platon și pe Lucretius vorbind în scrierile lor de *legile naturale* (*leges naturae*).

Științele naturale sau exacte, cari se dezvoltară tot mai mult dela Renaștere încoace, întăriră fără încetare ideea de lege în câmpul fenomenelor lor. Se restrânse ideea intervenirii ființei supreme în manifestările puterilor naturii; era minunilor încetă și ideea de lege neînduplecată se lăți neconținut, până cuprinse întregul orizont al cercetărilor științifice cu orbitoarea ei lumină.

Se stabili în curând o deosebire de principiu între sfera naturii și aceea a faptelor omenești. În cea dintâi domnea fatalitatea legilor ei; în cea de a doua se răsfăța jocul libertății conștiinței și a răspunderii morale. În cea dintâi fenomenele erau legate de manifestarea puterilor și îndeplinirea lor era necesară;

În cea de a doua, omul lucra pe propria-i răspundere, și îndeplinirea legii morale nu era constrângătoare, ci producătoare numai de muștrări sau pedepse. Aceste două sfere erau cu totul deosebite, și mințile celor mai adânci filosofi se chinuiau cu rezolvirea problemei libertății omenești, cea mai de seamă ce avea de deslegat.

Cu timpul se făcu însă o schimbare în concepțiile minții asupra fenomenelor pe cari ea le cerceta. Se ivi întrebarea dacă nu cumva, și în sfera faptelor omenești, domnește aceeași fatalitate ca în domeniul celor naturale, și ideea de lege fu înapoiată de științele naturale, așa cum ele o prelucraseră, cercetărilor îndreptate asupra evenimentelor ce se petrec în viața omenirii. Nu mai fu vorba de supunere la normele diriguitoare din propriul îndemn al sufletului, cu corecțiunea unei pedepse dumnezeiești, sau autoritare, în caz de încălcare, ci de mersul forțat al lucrurilor, care nu se poate îndeplini altfel decât cum se îndeplinește, și care face să nască pedepse în caz de împotrivire, din însăși firea lucrurilor, nu de la o putere din afară. Când se fac poame multe și prețul lor scade din cauza legii ofertei și a cererii, menținerea unui preț prea mare va avea de efect că proprietarul lor va rămâne cu ele nevândute. Această pagubă, acest rău, îl lovește, nu fiindcă Dumnezeu sau Statul l-a pedepsit, pentru neascultarea de o prescriere religioasă, penală sau civilă, ci din cauză că legea însăși a lucrurilor atrage după ea urmările cele rele pentru economia omenească. Când te sui pe o scară ale cărei spițe sunt prea slabe pentru susținerea greutateii corpului, vei cădea și te vei vătăma, vei suferi o durere, un rău ce nu-ți va fi împus de cineva pentru neascultare, ci va fi o urmare directă și neînălăturată a faptei tale ce nu a ținut seamă de legea rezistenței materialurilor.

Concepția veche a legilor sociale, din care s'a des-

voltat aceea a legilor naturale, făcea să atârne sancțiunea de o putere exterioară legii înseși.

Concepția nouă a legilor sociale, cea formată după analogia legilor naturale, implică sancțiunea ei în însuși jocul puterilor manifestate prin lege. La cele dintâiu se încăpea iertare, la cele de al doilea nu. La cele dintâiu se putea grada pedeapsa după chibzuința judecătorului, Dumnezeu sau Stat; cele de al doilea se îndeplinesc cu o precizie matematică, până la ultima limită. Când cazii și-ți frângi un picior, fractura va avea în tocmai întinderea ce trebuia să o dea înălțimea căderii, greutatea corpului, poziția de pe care ai căzut și modul cum căderea s'a făcut.

Dacă s'ar putea calcula toate aceste elemente, ai putea să-ți dai seama de vătămarea oaselor rupte până la cea din urmă margine a măsurii.

II.

Ideea de lege așa formulată se aplică ea oare cu cuvânt în sfera faptelor omenești?

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să cercetăm mai cu deamănuntul caracterul noțiunii de lege în sfera științelor naturale.

Legea nu poate apărea în fenomenele naturale decât acolo unde aceste fenomene se repetă, adică se reproduc neconținut în același mod *în părțile lor esențiale*. Dacă fenomenul înfățișează deosebiri, acestea nu trebuie să se arate decât în elementele lor de a doua mână. Așa bunăoară alternarea zilelor și a nopților este un fenomen de repetiție, cu toate că aspectul cerului, înălțimea temperaturii, lungimea respectivă a zilei și a nopții pot să se deosebească neconținut, așa că ar fi greu de găsit două zile și două nopți absolut identice. Nu aceste deosebiri secundare caracterizează

însă fenomenul, ci alternarea luminii cu umbra, product al învârtirii pământului în jurul său propriu.

Când fenomenul se repetă, mintea poate, după o lungă observație, să pătrundă modul cum această repetiție se petrece, *să descopere și să formuleze legea acelei repetiții*. Așa s'a înfiripat cu încetul civilizația omenească, omul înregistrând neconținut repetițiile fenomenelor naturii și căutând să tragă folos din această cunoștință.

Omul a înjghebat astfel cu încetul un mănunchiu de cunoștințe practice care l-a pus în putința de a se folosi de puterile naturale, al căror mod de manifestare el îl învățase. Așa a descoperit el focul, din frecarea a două bucăți de lemn; a descoperit fiertul apei și îmuicarea alimentelor prin fierturi; așa a învățat el a pune o greutate pe niște roți pentru a ușura strămutarea ei; a pune la unealta lui de cremene o coadă de lemn pentru a-i mări puterea de lovire, și așa mai departe. Toată civilizația omenească nu este decât o îngrămădire neconținută de cunoștințe de legi naturale, cu toate că nu formulate abstract, ci deprinse numai din practică și puse în slujba nevoilor omenești. Dela o vreme însă, această dobândire de cunoștințe nu mai fu lăsată numai cât îndeletnicirii practice, ci deveni obiectul cercetărilor teoretice, și atunci se născu știința care nu este decât un pas mai hotărîtor în stăpânirea naturii prin cunoașterea legilor ei, și anume nu numai a stăpânirii practice care grăbește și sporțește civilizația, ci și a celei teoretice (legile astronomice bunăoară) care, deși nu slujește la scopuri practice, mândrește și înalță pe om în proprii lui ochi, arătându-l ca stăpânul lucrurilor neatînse.

Legile naturale sunt toate fatale și necesare. Ele trebuie să se îndeplinească și nu pot fi împiedicate în realizarea lor, decât doar de lucrarea altor legi cari vin să le încrucișeze. Așa bunăoară apa fierbe la 100

grade; dacă mărim însă sau micșorăm presiunea atmosferică, putem întârzia sau grăbi punctul de fierbere, căci presiunea aerului are un efect asupra evaporării apei, care dă naștere fierberii. O bilă de biliard bătută înainte însă lovită așa ca să ia o mișcare de rotație inversă, se întoarce înapoi, când lovește bila asupra căreia este îndreptată. Aceeaș picătură de apă strălucește ca o boabă de rouă pe petalele unei flori, călătorește în noul din văzduh, hrănește apele izvoarelor din cari se nasc râurile, împinge din pământ plantele spre vegetație, se combină în materia alcătuitoare a corpurilor organice, mișcă mașinile, susține vasele plutitoare, fierbe alimentele, produce erupțiile vulcanice și se amestecă în puterea multor legi deosebite, în multe din fenomenele acestei lumi.

Deși toate legile trebuie să se îndeplinească, precizia cu care o fac variază după sfera de fenomene asupra cărora ele lucrează. Cele astronomice sunt supuse la lucrarea unor legi de o precizie cu atât mai minunată cu cât mărimea însăș a corpurilor și fenomenelor ce ele cuprind pare mai puțin în stare de a fi măsurată cu așa exactitate. Fenomenele fizice vin în al doilea rang cu privirea preciziei îndeplinirii lor și tot așa și cele chimice. Așa bunăoară legea compresibilității gazelor arată clătănări, când se apropie de punctul de lichefacție. Cele biologice și fiziologice, deși tot atât de neapărate, nu se mai pot măsura în precizie cu acelea din lumea neorganică. Așa bunăoară poți fi sigur că un animal nehrănit sau neadăpat va pieri. Cât timp însă va rezista el lipsei de nutriment, nu se poate spune. Din ghindă va răsări cu siguranță stejarul; care va fi însă înălțimea, bogăția frunzișului și cât va ținea traiul acestui arbore, nu se poate hotărî. Un cal trage de obicei 2000 de kilograme ca încărcătură. Ce efect va avea însă asupra puterii lui o schim-

bare a hranei lui, de ex. din ovăz în orz, nu se poate ști de mai înainte ș. a. m. d.

Această lipsă de precizie în câmpul materiei organice vine de acolo că corpurile acestei materii constituie individualități deosebite, cu centre de reacții vitale variabile și acest element individual, amestecându-se în jocul legilor, împiedică realizarea lor în aceeaș măsură.

III.

Dar oare toate fenomenele naturii sunt supuse la legi? Aici este greșeala celor mai mulți din filozofii și oamenii de știință de până acuma. Ei cred că în natură predomină pretutindeni fatalitatea legilor, principiu formulat în chip fals încă și astfel: că în natură predomină legea cauzalității, în opoziție cu aceea a libertății care ar predomină în faptele omenești.

Această opoziție între natură și om din punctul de vedere al legilor stăpânitoare ale fenomenelor acestor două mari sfere ale universului nu are nici un înțeles.

Sunt în natură un număr nesfârșit de fenomene a căror producere nu este supusă regularității legilor. Este clasa întregă a fenomenelor ce nu se repetă ci se succedă, fiind totdeauna nouă în producerea lor. Noi înțelegem prin succesiune nu reproducerea pur și simplu în cursul timpului a unor fenomene; căci și reproducerea are nevoie de timp pentru a se putea manifesta. Bunăoară zilele și nopțile sau revoluția pământului în jurul soarelui nu se pot petrece decât în timp.

Prin termenul de succesiune noi înțelegem acele fenomene cari se urmăresc în timp, fiind totdeauna deosebite unele de altele și deosebite în așa fel, ca elementele deosebitoare să alcătuiască esența lor, iar asemănările ce ar putea înjățișa să nu aibă însemnătate.

Ca fenomene de succesiune în natură noi aducem pe cele geologice, succesiunea straturilor ce alcătuiesc scoarța pământului; aceea a plantelor și a animalelor ce s'au dezvoltat unele din altele pe această scoarță, ca prefacerea lui *Elephas primigenius* în elefantul zilelor noastre, a animalului numit de paleontologi *Eohippus* în calul de astăzi, a reptilelor în pasări, a cuadrumanilor în oameni.

Toate aceste fenomene nu pot fi formulate în legi, pentru simplul motiv că ele nu s'au petrecut decât o singură dată pe pământ și nu se vor mai repeta în veci. Neexistând deci repetiție, nu pot exista norme după cari aceste fenomene să se reproducă, prin urmare nu pot exista nici legi de producere sau mai bine de reproducere a lor. *Formele succesive fiind fără încetare nouă, o lege a devenirii lor este un non sens, căci nu se poate formula o lege de producere a unor lucruri nouă, ci numai una a unor întâmplări vechi, cunoscute și cari se reproduc și se vor reproduce și în viitor.*

Fenomenele succesive adică istorice ale naturii nu sunt deci supuse nici unei legi și nu se poate deci susține principiul, că toate fenomenele naturii ar cădea sub puterea legilor. Numai acele fenomene naturale sunt stăpânite de legi, cari se repetă; cele ce se succed nu cad sub puterea lor.

În opoziție însă cu fenomenele naturii, cari ar fi totdeauna supuse acțiunii legilor, filozofii de până acum aduc faptele minții omenești, cari s'ar urma totdeauna, ar fi în o vecinică succesiune și asupra cărora legea cauzalității nu ar putea fi aplicată.

Și această opoziție este eronată. Sunt anume, și o mare mulțime, o clasă întreagă de fenomene mintale cari se repetă întocmai ca și clasa corespunzătoare de fenomene naturale, precum pe de altă parte mintea

înfățișează, ca și natura geologică, fenomene de succesiune.

Opoziția repețirii și a succesiunii nu cadrează cu sferile naturii și ale minții. În ambele aceste domenii se întâlnește și repețirea și succesiunea, și aceasta este deosebirea fundamentală în modul nostru de a concepe logic lucrurile și teoriile obișnuite trecute și contemporane.

Să cercetăm fenomenele de repețire ale minții omenești. Mai întâiu sunt toate operațiile logice cari sunt supuse *legilor logice*. Bunăoară acele cari determină modul cum se va trage concluzia din premise, acele cari proced la conversiunea judecăților, acele cari regulează raportul dintre sfera unor noțiuni și conținutul lor, și altele încă. Toate aceste fenomene mintale sunt tot atât de fatale și necesare ca și îndeplinirea rotației pământului în jurul lui însuș, sau aceea a lunii în jurul pământului. Când raționez: Toți oamenii sunt muritori: N. este om, — concluzia neapărată și care nu poate fi altfel, este că și N este muritor. Este apoi invederat că în noțiunea de animal sunt cuprinse mai multe lucruri decât în aceea de bou, sau când vrei să întorci propoziția: Oamenii sunt muritori, trebuie să zici: unii din muritori sunt oamenii.

Un om care nu s'ar supune legilor logice și nu ar voi să le recunoască, ar fi nebun, adică nu ar mai fi om, căci și-ar fi pierdut mintea, atributul suprem al omenirii. Aceste legi nu numai că sunt fatale și necesare; ele sunt și precise, și stăpânesc mintea în universalitatea ei, nedeosebindu-se de loc în aplicarea lor dela individ la individ. Ele seamănă cu legile astronomice din domeniul naturii.

Sub legile logice vin acele psihologice cari, cu toate că și ele au valoare pentru întreaga omenire, totuș nu mai sunt așa de riguroase ca cele logice, și lasă libertate și jocului individualității omenești. Așa

bunăoară legea formării noțiunilor, aceea a prefacerii actelor voluntare în acte instinctive, aceea a întăririi memoriei, acele ce prezidează la prefacerile limbilor, și altele multe, sunt toate fatale și necesare, dar variază în realizarea fenomenelor lor după formele individuale prin cari se îndeplinesc.

Tot așa și cu legile sociologice cari stăpânesc faptele de repetiție ce se petrec în sânul societăților. Așa aceea că orice guvern se roade și se slăbește prin mânuirea puterii, ceea ce în Statele absolute conduce cu timpul la revoluții, iar în cele constituționale la schimbarea regimului; că exercitarea oricărei libertăți tinde a depăși marginile permise și a degenera în licență, fiind deci de nevoie lângă fiecare libertate și măsuri răstrângătoare; că autoritățile sunt pururea îndemnate a depăși atribuțiile lor și a apăsa pe cei administrați, ceea ce aduce trebuința de a li se pune pururea o stavilă, cum este de nevoie a se stăvili și avântul abuziv al libertăților; că acțiunea oamenilor conducători asupra masselor se va micșora în proporție cu deștepțarea acestora; că propășirea popoarelor și a omeneirii se va îndeplini totdeauna de sus în jos, dela sferele mai înalte către straturile adânci, și așa mai departe cu nenumărate legi cari adesea sunt formulate ca principii de ocârmuire practice, urmând de a fi îmbrăcate în formule științifice și de a fi întemeiate pe calea rațională a cugetării sistematice.

Toate aceste fapte ale minții omenești sunt fapte de repetiție, cari se reproduc neconținut în orice stare a societății, dela cea mai barbară până la cea mai cultă. Aceste fapte de repetiție au indus pe oameni în eroare a proclama adeseori că sub soare nu se poate naște nimica nou, și de aci principiul cel absolut fals că *istoria se repetă neconținut*.

Roțile pe cari se învârt faptele omenești ca și cele

naturale sunt în adevăr aceleași; puterile ce împing faptele la lumina zilei sunt aceleași; raporturile între ele rămân iarăși identice și această identitate de construcție a naturii sau a societăților în fiecare moment ne înșală și ne face să credem că nimic nu se schimbă.

În adevăr legile astronomice, fizice, chimice și biologice au rămas pururea neschimbate. Totdeauna materiile mai grele din scoarța topită a pământului s'au depus mai la fund; totdeauna presiunea gazurilor sau a aburilor de apă au provocat ridicarea unor straturi și prin reperкусиunea mecanică prăbușirea altora; totdeauna scurgerile de șiroaie au produs roaderea malurilor; totdeauna organele întrebuințate s'au dezvoltat și au câștigat în putere, iar cele neîntrebuințate s'au cârcit; totdeauna plantele au absorbit acidul carbonic și au răsuflat oxigenul, pe când animalele au făcut tocmai a nu știrbi prețiosul element al atmosferei. Dar aceste învârtiri neconținute ale acelorași roate nu au împiedecat propășirea naturii materiale, nu au împiedecat deosebirile de stratificare a rocilor geologice, nu au împiedecat prefacerea formelor plantelor și ale animalelor ce au apărut dela un timp pe scoarța pământului răcorită.

Cu toată repetiția acelorași rotiri, nu se poate tăgădui mersul înainte și anume prin forme fără încetare nouă ale chipurilor naturii. *Repetiția se menține în sânul propășirii*, și trebuie totdeauna bine deosebit ceea ce rămâne identic de ceea ce se schimbă.

IV.

Tot așa și în societățile omenești. Și aici întâlnim legile logice, psihologice și sociologice cari nu se schimbă niciodată, dar trecând prin condiții pururi nouă pentru a da naștere la fapte, produc neconținute forme nouă. Rivalitatea între grupele omenești, triburi

sălbatică sau popoare civilizate, provenite din tendința de întindere care le asigură tot mai mult existența, vor produce războaie, cuceriri și stratificări de popoare, combinări de elemente chiar deosebite cari vor da naștere la neamuri nouă de oameni, la minți nouă cari vor desvolta tot altfel de produse intelectuale, îmbogățind tezaurul civilizației. Întrâuririle repetite la cari vor fi supuse popoarele vor preface, după legea psihologică cunoscută, apucăturile lor la început cugetate în de acele instinctive cari se vor stratifica în caracterul național al diverselor neamuri. Francezii vor ajunge un popor războinic, Spaniolii vor fi cu totul stăpâniți de ideea religioasă, Românii vor deveni nestatornici și schimbători, Grecii vor trăi numai pe seama antichității, Japonezii vor desvolta iubirea de țară până la un principiu aproape exclusiv de viață, și așa mai departe. Uneori însă, sub loviturile aspre ale ciocanului destinului, caracterul popoarelor se va schimba năprasnic, ca acel al poporului francez care a devenit din războinic atât de pașnic, iar acel al poporului german schimbat de odată din visător, poetic și filozof în unul practic și cu tendința de stăpânire — toate aceste schimbări uriașe datorite unui singur mare eveniment, războiul din 1871. În lăuntrul țărilor vedem revoluții, toate productul acelorași legi sociologice, căutarea unei stări mai bune chiar cu primejdia pieirii individului în favoarea întregului; ascultarea de conducători și sugestionarea din partea lor mai ales în sânul unor mulțimi cari au proprietatea de a însuti puterea sugestiei; depășirea măsurii trebuitoare și căderea prin reacție iarăș sub absolutism, în cazul când revoluția s'a petrecut numai în organismul intern al unui neam și nu a izbucnit contra unei stăpâniri străine; abuzurile repetate de toate guvernele ce sé succedeaă la cârma Statului și cari le aduc numai la cădere.

Dar pe toate aceste rotiri identice, date de lucrarea legilor psihologice și sociologice, se trăgănează mai repede sau mai încet, ca un balaur ce și-ar desfășura inelele lungului său corp, fazele propășirii cari fac ca poporul sau omenirea să meargă fără încetare înainte spre niște destine acoperite de pânza viitorului.

Și natura deci și omenirea înfățișează fenomene de repetiție și fenomene nouă, acele de succesiune. Deosebirea între natură și omenire în această privire este că cea dintâiu s'a dezvoltat în vremuri mai vechi, iar dela un timp... dezvoltarea formelor materiale s'a oprit, întâiu a celor neorganice, mai apoi și a celor organice, iar evoluția schimbătoare de forme și-a abătut puterea numai asupra minții omenești, producând, cum spune Edgard Quinet, anume forme nouă de civilizație, după cum producea altă dată roce sau forme de viață nouă. În adevăr, pământul s'a așezat și comoțiile lui, ca eruperi vulcanice sau cutremure de pământ, nu mai sunt producătoare de schimbări de condiții în scoarța pământului. Ele au căzut la rangul de simple fenomene de repetiție, iar viețuitoarele de pe dânsul nu se mai prefac în formele lor: speciile se pot stinge, cum s'a întâmplat cu Drontul, cum e amenințat Chitul, dar nu se mai prefac în altele nouă. Că speciile nu s'au mai schimbat de mai mult de 10.000 de ani, se vede pe monumentele cele primitive ale Egiptului, cari înfățișează câini, boi, cai în aceeași formă în care se văd și astăzi.

Trebue totdeauna bine deosebit în cercetări partea neschimbată, legile de producere ale fenomenelor astronomice — fizice, chimice și biologice pentru natură, logice, psihologice și sociologice pentru om — de curentul veșnic schimbător al evoluției adus prin elementele nouă asupra cărora aceste legi eterne lucrează. Numai așa se poate limpezi uriașa complexitate a fe-

nomenelor și mintea poate să-și dea seama de ele și să le înțeleagă rostul.

V.

Să trecem acum la ideea *prevederii* în materie atât fizică cât și socială.

Această chestie a fost implicit cuprinsă în expunerea de până acum și de aceea ne vom putea mărgini la mult mai puțin în a ei atingere.

Faptele de repetiție pot totdeauna să fie prevăzute, îndată ce s'a aflat formula legii repetiției lor. Precizia prevederii atârnă de sfera cărei faptele aparțin. Foarte riguroase pentru cele de caracter astronomic și logic, scade la acele culese din câmpul naturii fizice și chimice a corpurilor, și încă mai mult pentru cele biologice, psihologice și sociologice, aici din cauza reacției pe care formele individuale ale vieții le opun formulei legilor.

Cât despre faptele succesive, prevederea lor este absolut cu neputință, din pricină că aceste fapte fiind totdeauna nouă și unice, legea repetiției lor nu poate fi prinsă, ceea ce împiedică prevederea. A prevedea ceva nou și care nu s'a întâmplat încă, este un non sens și o contrazicere.

Legile sociologice învoesc cu toate aceste o prevedere cu totul obștească, dedusă din seriile istorice ce le-au dat naștere. Ele ne dau mijlocul de a *întrevedea* numai îndreptarea obștească în care se vor mișca evenimentele viitoare; dar ele nu pot niciodată să ne arate nici când, nici prin cari evenimente se va îndeplini, adică prin ce serie de evenimente se va introduce în aveau lucrurilor.

Legile de dezvoltare a faptelor culese de științele naturale nu ar fi putut nici ele ajunge, pe când se îndeplineau, la rezultate mai precise, iar acele cari chiar astăzi caută să stabilească mersul dezvoltărilor în fap-

tele materiale sunt în acelaș caz. De aceea legea care stabilește identitatea ontogeniei cu filogenia nu va putea sluji niciodată la prevederea formelor pe cari o ființă organică, vie le va dobândi prin creșterea ei. Legile de dezvoltare ale boalelor, din care mai multe sunt cunoscute, nu ne vor învoi a prevedea dacă ele vor conduce la tămăduire sau la moarte. Toate aceste serii de dezvoltare ale formelor materiale cari dau naștere legilor sociologice, obținute prin acelaș mijloc al generalizării seriilor, nu vor putea sluji decât *a întrevădea* direcția *obștească*, pe care urmarea faptelor va lua-o în viitor, și această perspectivă poate fi ea însăși șovăită în proiecția ei prin intervenirea hazardului.

6. Forma generală a societății. Sistemul social.

(*Vilfredo Pareto, Traité de Sociologie générale, 1919. § 2060-2067*).

Forma societății e determinată prin toate elementele cari acționează asupra ei; și în urmă, ea reacționează asupra elementelor. Prin urmare, se poate spune că se produce o determinare mutuală. Printre aceste elemente noi putem deosebi categoriile următoare: 1) solul, climatul, flora, fauna, condițiunile geologice, mineralogice etc.; 2) alte elemente exterioare unei societăți date, într'un timp dat; cu alte cuvinte, acțiunile altor societăți asupra acesteia, acțiuni cari sunt exterioare în spațiu, și consecințele stării anterioare a acestei societăți, consecințe cari sunt exterioare în timp;

3) elemente interioare, din cari cele mai principale sunt rasa, residuurile¹⁾ sau sentimentele ce le manifestează, tendințele, interesele, aptitudinea pentru raționament, pentru observație, starea de cunoștințe etc. Derivațiunile¹⁾ figurează și ele printre aceste elemente.

1) Acești termeni i-a creiat *Pareto*. „Residuurile“ sunt sentimentele și tendințele constante ale sufletului omenesc, derivațiunile sunt manifestările exterioare ale residuurilor manifestări cari îmbracă diferite forme. de ex. teoriile, justificările acțiunilor etc.

Elementele ce le-am amintit nu sunt independente; cele mai multe sunt dependente întreolaltă. Apoi, noi mai trebuie să considerăm ca elemente și forțele cari se opun disoluției, distrugerii societăților durabile. De aceea, când una din aceste societăți e constituită supt o anumită formă determinată prin celelalte elemente, ea reacționează la rândul ei asupra acestor elemente. Acestea, în acest înțeles, trebuie considerate deasemenea ca fiind într'o stare de mutuală dependență cu societatea despre care vorbim. Observăm ceva asemănător la organismele animalelor. De pildă: forma organelor determină genul de viață; dar acesta, la rândul său, acționează asupra organelor.

Pentru a determina cu desăvârșire forma socială, ar fi necesar mai întâiu să cunoaștem toate aceste nenumărate elemente, apoi să știm cum acționează ele, și asta supt formă cantitativă. Cu alte cuvinte, ar fi necesar de a însemna cu un indice fiecare element și efectul lui, și de a cunoaște dependența lor, în sfârșit, de a stabili toate condițiunile cari determină forma societății. Intrebuințându-se cantități, aceste condițiuni s'ar putea exprima prin ecuații. Aceste ar trebui să se găsească în număr egal celui al necunoscutelor, și le-ar determina în întregime.

Un studiu complet al formelor sociale ar trebui să considere cel puțin principalele elemente care le determină, neglijându-se numai acele a căror funcție poate fi considerată accesorie. Dar în timpul de față, asta nu e cu putință nici pentru formele sociale nici pentru formele animale sau vegetale. E, prin urmare, necesar să ne mărginim la un studiu care îmbrățișează numai o parte a obiectului. Din fericire pentru studiul nostru, mai multe elemente acționează asupra tendințelor și asupra sentimentelor oamenilor: deaceea, considerând reziduurile, noi vom ținea socoteală în mod indirect de aceste elemente.

Acțiunea primei categorii de elemente, arătată mai sus, adică a solului, climatului etc., este desigur foarte importantă. Pentru a arăta această importanță, ar ajunge de a compara civilizația popoarelor din regiunile tropicale cu cea a popoarelor din regiunile temperate. S'au făcut studii de acest fel, dar fără mare folos până în prezent. Noi nu vom studia aci nemijlocit acțiunea acestor elemente; dar vom ținea seama de ele în mod indirect, admițând ca date residuele, tendințele, interesele oamenilor supuși acțiunii acestor elemente.

Pentru a scădea încă dificultățile, vom mărgini expunerea noastră la popoarele Europei și ale basinului Mediteranei, în Asia și în Africa. Astfel, vom mai lăsa la o parte importante și insolubilele chestiuni privind rasele. În mod necesar trebuie să ținem seama de influența celorlalte popoare asupra uneia din ele, căci diferitele popoare ale regiunii considerate nu rămăseră nicicând izolate; dar puterea militară, politică, intelectuală, economică, etc., prin care se manifestează aceste acțiuni, depind de elemente de sentimente, de cunoștințe de interese; prin urmare, se vor putea regăsi, cel puțin în parte, cauzele puterii în aceste elemente.

În orice caz, fie că numărul elementelor ce-l considerăm este mic sau mare, noi presupunem că ele constituiesc un sistem, pe care-l vom numi *sistem social*, și noi ne propunem a-i studia natura și proprietățile.

Acest sistem își schimbă forma și caracterul cu timpul; și când noi numim *sistemul social*, noi înțelegem acest sistem considerat și într'un moment determinat și în transformările succesive ce le îndură într'un răstimp determinat. Tot așa, cum când vorbim de sistemul solar, înțelegem acest sistem considerat și într'un moment determinat, și în momentele succesive cari compun o întindere de timp, mică sau mare.

Bibliografie Cea mai bună culegere de texte în limba franceză este : *C. Bouglé et J. Raffault, Eléments de Sociologie. Textes choisis et ordonnés*, Paris, Félix Alcan, 1926. — În limba germană : *Franz Oppenheimer und Gottfried Salomon, Soziologische Lesestücke* (I. Bd. : Begriff der Gesellschaft in der allgemeinen Soziologie. II. Bd. : Begriff der Gesellschaft in der deutschen Sozialphilosophie. III. Bd. : Individuum und Gesellschaft. Editura : G. Braun, Karlsruhe.)

7. Statul și teritoriul.

(*Traian Brăileanu, Politica. Cernăuți, 1928. pg. 290-300.*)

Din înrâurirea factorilor geografici rezultă diferențierea în varietăți biologice (seminții) și în „genuri de viață“, din a căror întâlnire, ciocnire, stratificare și penetrație se naște forma politică, Statul.

Varietatea umană biologică, depedentă de factorii geografici și în opoziție cu alte varietăți, considerată din punct de vedere al caracterelor ei stabile (întrucât factorii geografici se transformă foarte încet), poate fi numită „por“, „ethnos“. Față de fluctuațiunile hotarelor Statelor, dependente de soarta „claselor politice“, substratul etnic este foarte stabil, reprezentând fondul pe care se grefează „istoria“ propriu zisă. În interiorul unei astfel de „unități etnice“ se formează clasa politică ca organ menit să asigure această unitate față de alte unități. Modul de formare a clasei politice, puterea ei, mijloacele ce-i stau la dispoziție pentru împlinirea funcțiunii ei, rezultă în mod direct sau indirect din „situația geografică“, care cuprinde în ea toate „posibilitățile istorice“. Dar să nu uităm cum că „cadrul geografic al Statului“ se naște din contactul și antagonismul comunităților. Acest contact abia și echilibrarea reciprocă a comunităților trage pe suprafața pământului frontiere politice, cari pot fi, dar nu trebuie să fie identice cu frontierele etnice. Răspândirea raselor și a varie-

tăților biologice sunt supuse altor legi. Aci joacă un mare rol adaptarea organismului individual la mediu (climatul în primul rând și, în dependență de el, hrana). Înăuntrul zonelor raselor, grupurile omenești sunt în vecinică schimbare și mișcare. În timpurile protoistorice Europa e străbătută de migrațiuni de grupuri etnice, desprinse prin roire din trunchiuri mai puternice și împingându-se unele pe altele în direcții dictate de configurația geografică.

Formarea de „State“ în peninsulele Europei poate fi atribuită reacțiunii „grupurilor ajunse la strâmtoare“ și nevoite a trece la viața sedentară și la organizarea exploatării sistematice a pământului ocupat.

Politica de cucerire a Romanilor în timpul istoric poate fi considerată ca revers al mișcării de migrațiune în timpurile pre- și protoistorice, ca trecere dela defensivă la ofensivă.

Cam în acelaș mod se petrec faptele și în peninsula balcanică.

Efectul acestei contraacțiuni dinspre sud spre nord este consolidarea de State la granițele lumii politice greco-romane. Regatul macedonean e un exemplu. Știm apoi că în Galia se frământă aluatul etnic pentru înjghebarea unei forme politice opuse Romanilor. Numai după grele lupte și multe peripeții politice Cesar ajunse să prefacă Galia în provincie Romană¹⁾. Stabilindu-se granița romană la Rin, iar pe de altă parte la Dunăre, dincolo de ea începe înfiriparea de organizații politice sub presiunea Romanilor de o parte și sub neîncetată presiune a popoarelor din nord-estul Europei. Unul din aceste State mărginașe a fost Dacia, organizată politicește de Burebista.

1) O expunere frumoasă a acestor lupte politice la G. Ferrero, *Grandeur et décadence de Rome*, II Jules César.

În admirabila sa lucrare „Getica“¹⁾, Vasile Pârvan arată împrejurările etnico-geografice din cari s'a născut acest Stat puternic.

Dar numai presiunea popoarelor n'ar putea explica formarea Statului dac, ci trebuie să fie dată posibilitatea de contraacțiune, de rezistență pornind dela un punct de sprijin, dela un nucleu, care are vremea și liniștea să se organizeze. Formarea unui Stat trebuie să pornească dela o cetate — artificială sau naturală. Înăuntrul acestei cetăți trebuie să se petreacă gestațiunea necesară diferențierii politice.

O astfel de cetate este teritoriul Daciei²⁾. În mișcările continue ale barbarilor cari se scurg spre apus și miază-zi, Dacia rămâne ca o insulă³⁾, ca o cetate întărită de ale cărei ziduri se sfarmă valurile, și care, la

1) București, Cultura Națională, 1926 (Memoriile secțiunii istorice a Academiei Române).

2) Brunhes și Vallaux (în *La Géographie de l' Histoire*, pag. 290) deosebesc două categorii de „cetăți naturale“: active și capabile de expansiune și pasive servind de refugiu celor slabi și de reculegere celor puternici, „Statul fortăreață“, prin caracterele sale naturale, e bun pentru atac ca și pentru apărare. Dar autorii accentuează că forma geografică nu prezintă decât posibilități și că, nu în formele geografice zace adevărata organizație a unui Stat“. „Această expresie de formă organică a Statelor înseamnă suprapunerea aproape exactă a frontierelor politice cu liniile de demarcație esențiale ale geografiei fizice. Toate Statele năzuiesc într'acolo, după Ratzel, în măsură ce progresa în vârstă; ceea ce înseamnă că ele caută toate hotare naturale“. Forma iregulară a vechei Austrii e mai organică decât forma în unghiuri drepte a tinerului Stat Kansas (Polit. Geogr. pag. 113). Dar ar fi de făcut multe rezerve asupra hotarelor naturale; și forma organică a vechei Austrii n'a împiedicat-o să cadă în bucăți“. (pag. 291, nota 2).

3) Acelaș fenomen îl constată G. Le Bon cu privire la Alsacia „Le flot des grandes invasions éprouva fort peu l'Alsace. S'écoulant soit par Bâle et Belfort, soit par la Belgique, pour éviter les obstacles géographiques, il la laissa presque intacte“ (Le Déséquilibre du Monde, pag. 54).

rândul ei, e în stare să-și lărgească teritoriul prin surplusul de forță acumulată în interior.

Poziția geografică a Daciei explică ritmul istoriei acestei provincii, în perioade de organizare și expansiune foarte asemănătoare.

Intâia perioadă istorică începe cu contactul Daciei cu regatul macedonean, care încearcă să stavilească la Dunăre incursiunile barbarilor.

Dar abia cucerirea Galiei de către Romani și împingerea hotarelor romane până la Dunăre pune problema Daciei în întreaga ei putere.

Mișcarea popoarelor barbare are două direcțiuni: spre apus și spre miază-zi. Dar chiar această bifurcație e determinată de linia Carpaților, fluxul migrațiilor izbindu-se de cotitura ce o face lanțul carpatic când se îndreaptă spre sud. Incercările de a reconstrui marile căi ale migrațiilor istorice ne arată că aceste căi lasă Dacia ca o insulă pe lângă care se preling curențele¹⁾. Câtă vreme aceste curențe se pot scurge nestăvilite spre apus și miază-zi, Dacia e scutită de atacuri și încercări de ocupație. Pe teritoriul ei locuiesc un număr de seminții independente, în ceartă câteodată, dar în general în conviețuire pacinică înlesnită prin înrudirea lor de sânge sau de idei, întrucât vecinătatea, prietenoasă sau dușmănoasă, stabilește multiple legături nivelând deosebiri și prinzând toate grupurile într'o unitate etnică întemeiată pe înrădăcinarea în acelaș pământ.

Când încep însă presiunea graniței romane, care stăvili scurgerea popoarelor barbare spre apus și mia-

1) Vezi: 1) Harta fig. 18, pag. 232/3, din Jean Brunhes et Camille Vallaux, *La Géographie de l'Histoire „Grandes voies des migrations historiques en Europe, d'après A.-C. Haddon“*; apoi 2) Hărțile anexate lucrării lui André Lefèvre, *Germaines et Slaves, Origines et Croyances*, Paris 1903.

ză-zi, Dacia se văzu pusă înaintea unei probleme politice: unitatea etnică trebui să treacă la cea politică.

Romanii, în năzuința de a-și apăra granița, își concentrară forțele la punctele cele mai primejdite de incursiunile barbarilor, deci spre Dunărea de jos pe de o parte și apoi spre granița Panoniei. Această contracțiune a Romanilor avu ca efect o încercuire a Daciei. Dar după metoda de atunci a Romanilor această încercuire se făcu prin întărituri dealungul graniței și prin încheierea de convenții cu barbarii stabiliți în jurul Daciei, pentru a-i lua în serviciul Romei pentru apărarea granițelor. Această încercuire fu însoțită însă și de infiltrațiune pacinică romană, prin explorarea Daciei de către comercianții romani. Cuceririle unui Stat imperialist sunt precedate totdeauna de infiltrațiunea comercială și „culturală“.

Aceste două momente hotărîtoare pentru soarta Daciei: încercuirea și infiltrațiunea, le arată și V. Pârvan spunând¹⁾:

„Dacia noastră nu ar fi putut să fie nici ea, pe vremea lui Traian, cucerită și apoi apărută, dacă Romanii nu s'ar fi făcut întâiu stăpâni deplini pe cele două cetăți mai mici, dar bine așezate în coastele ei: Dobrogea de-a dreapta și ținutul muntos din cotul Dunării ungurești, pe unde este astăzi cetatea Budei (la Budapesta), de-a stânga Daciei lui Traian. Tot așa Dacia noastră nu s'ar fi făcut așa de repede romană; numai într'o sută și cincizeci de ani, dacă nu ar fi fost cuprinsă de toate părțile de o lume puternică romană, vorbind bine latinește, cum în adevăr era lumea veche la Dunărea de mijloc și de jos pe vremea lui Traian“. „Războaiele împăratului Traian al Romanilor cu regele Decabal al Dacilor n'au fost începutul, ci încheierea întemeierii poporului nostru“.

1) Inceputurile Vieții Romane la gurile Dunării, București 1923, pag. 13—15.

Această combinație a acțiunii militare cu cea economică, rezultată din structura imperiului Roman, a desprins efecte foarte complexe în poporul dac. Cel mai important din punct de vedere politic a fost năzuința de a-și perfecționa organizația militară după tipul roman pentru a putea rezista primejdiei romane. Incheierea aceasta politică tot mai puternică a atras asupra Daciei forțele romane. După o lungă rezistență și multe peripecii, împăratul Traian zdrobi organizația militară și politică a Daciei și prefăcu Dacia în provincie romană. Infiltrațiunii și asimilării lente a Daciei, ca efect al încercuirii ei, se adăogă acuma năvala negustorilor și cămătarilor cari așteptau să exploateze noua provincie.

O mulțime mare de negustori și aventurieri trebuie să fi năvălit în noua provincie, înăbușind în scurtă vreme orice manifestație etnică băștinașă. Mai ales că Romanii nu aveau aci în fața lor pe Grecii civilizați, ci un popor tânăr. Și îndată ce organizația politică și militară a Dacilor fu zdrobită, Dacii dispărură din istorie, contribuind ca atâtea alte popoare la întărirea dominațiunii romane. Sub Hadrian, deci nu multă vreme după cucerirea Daciei, găsim o cohortă auxiliară dacică, „Cohors Aelia Dacicorum“, în Britania lucrând la ridicarea valurilor de apărare.

Dar presiunea hordelor barbare nu încetează după cucerirea Daciei și, în sfârșit, ele forțază porțile de intrare. Rezistența Romanilor la Dunăre încetează și Dacia devine iarăși insula pe lângă care se scurg învaziile spre Sud. Incetând presiunea directă a grupurilor străine, în mod logic organizația politică în interiorul Daciei slăbește și se destramă, dar substratul etnic rămâne același — de astă-dată latin.

Unitatea politică reapare când în sudul Dunării se accentuează contraacțiunea împotriva barbarilor. Imperiul bulgaro-român e un exemplu. Cu intrarea Turci-

lor în peninsula balcanică și ajungerea lor la Dunăre, începe iarăș consolidarea politică a Daciei, după ce prin închegări politice la apusul, nordul și răsăritul ei, se iviră și în interiorul Daciei organizații politice orientate spre acești vecini (Ungaria, Polonia, Slavii). Turcii urmară aceeaș tactică ca și Romanii, împingându-și forțele în direcția celei mai accentuate presiuni și încercuind Dacia dinspre Răsărit și Apus, stabilindu-se în Dobrogea și dealungul Nistrului, iar pe de altă parte ajungând până la Oradea-Mare și Budapesta (1545), unde rămân până la 1686. Mihaiu Viteazul tinde, ca pe vremuri Burebista și Decebal, dar în condițiuni politice schimbate, să unească Dacia. Turcii însă nu reușiră să cucerească și să colonizeze Dacia în felul Romanilor. Substratul etnic rămâne neschimbat, deși din punct de vedere militar și economic avem fenomene similare: recrutarea de tineri pentru armată și invazia mercatorilor greci (fanarioții), lăcustele flămânde moștenite de Turci dela imperiul bizantin.

Presiunea Turcilor spre nord contribuă însă la închegarea duor State, cel austriac și cel rus, iar din frământările politice în jurul „problemei orientale“ care angajează acuma și pe celelalte Mari Puteri, rezultă ca primă etapă Unirea Principatelor, și apoi, după destrămarea imperiului austriac, Unirea Daciei Romane. În aceste lupte în jurul Daciei, din presiunea Statelor vecine, austriac și rus, Dacia trebui să sufere, se'nțelege și infiltrațiuni etnice: Slavi, Germani și mai ales Evrei, mercatorii cari inundaseră Ungaria și partea de răsărit a Austriei și provinciile Rusiei vecine cu România. Acești Evrei luară locul Fanarioților și, azi, ei stau în România ca „muștele pe rana deschisă“, astfel că „problema evreească“ constituie una din cele mai importante probleme ale politice interne a Statului Român.

Ceea ce voim să arătăm în capitolul de față, prin-

tr'un exemplu concret, este că înrâurirea mediului geografic asupra formei politice se manifestează în mod indirect prin legătura strânsă ce se stabilește între cadrul geografic și substratul etnic, care, sub presiunea mediului politic, își primește apoi structura politică.

Dacia e un exemplu clasic pentru verificarea legii fundamentale a științei politice. Organizația politică a Daciei diferă de formarea Statelor mediterane, născute din cetăți și păstrând cetatea de origine ca centru de organizație. Viața politică greco-latină e întemeiată pe viața orășenească, iar șesul e o anexă a cetății în care își are sediul „clasa politică“. În Dacia, „clasa politică“ e formată din ostașii grupați în jurul Regelui, fără să se fixeze într'un anumit loc. „Capitala e acolo unde e regele. Toate cetățile de pe toate marile drumuri și de la toate hotarele sunt capitalele sale“¹⁾. Această lipsă a unui centru fix își are avantajele și desavantajele sale. Din punct de vedere strategic, militar, lipsa unui centru e un avantaj. Ea permite o independență mare a aparatului militar de loc și nu îngăduie stăpânirea Daciei dintr'un singur punct. Dacia n'are un punct de atracție pentru cuceritori, pe când ea e în stare să organizeze apărarea în orice parte primejduită.

Dacia este deci ca o ființă care poate fi tăiată în multe bucăți din cari fiecare se poate constitui într'o unitate viabilă, dar cari, îndată ce împrejurările îngăduie, se contopesc, iarăș într'o unitate superioară.

După sfărmașarea armatei lui Decebal, Dacia fu organizată după trebuințele și interesele clasei politice romane, care năzuia în primul rând să scutească granițele de invaziile barbare și n'avea nici interesul nici intenția să organizeze Dacia ca organism politic unitar cu un centru stabil de gravitație.

1) Vasile Pârvan, *Getica*, pg. 81.

Sfărmarea acestei organizații politice, croită pentru alte interese și care a schimbat caracterul etnic al Daciei, aruncă această provincie în „întuneric istoric“. Dar sub presiunea forțelor externe, a invaziilor barbare neîntrerupte, în Dacia se formară nuclee politice, organizații ostășești, fără centre fixe.

După plecarea legiunilor și autorităților romane din Dacia începură acele nesfârșite hărțueli la granițele, dar și înlăuntrul Daciei, cari ținură vie virtutea ostășească a populației de țărani și păstori, vecinic gata de a-și apăra moșia și de a ocupa pământ nou pentru agricultură și pășune.

Tipul locuitorilor Daciei e cu totul deosebit de cel al păstorilor nomazi cari pe vremuri băteau la porțile imperiului roman.

„Intr'o comunitate de vânători și păstori, zice Macaulay¹⁾, în mod necesar fiecare se preface lesne în ostaș. Ocupațiunile sale zilnice sunt pe deplin în concordanță cu îndatoririle impuse de războiu. Cât de îndepărtată ar fi ținta întreprinderii la care a fost trimis, hrana trebuincioasă el va putea-o purta ușor cu sine. Tot poporul e o singură armată, tot anul e un singur marș. Aceasta era starea societății care a înlesnit cuceririle grandioase ale unui Attila și Tamerlan.

Dar un popor care trăește din agricultură se găsește cu totul în altă situație. Țăranul e legat de pământul pe care-l muncește. O campanie lungă l-ar ruina. Totuș ocupațiunile sale sunt de așa fel că desvoltă trupul său la vigoarea indispensabilă soldatului pentru faptă și răbdare. Tot atât de puțin reclamă ele, cel puțin câtă vreme agricultura nu s'a ridicat la un sistem științific, neîntrerupta sa atențiune. În anumite răstim-

1) Macaulay's *Kritische und historische Aufsätze*, Leipzig, Reclam jun., 2. Bd. pg 16—17.

puri ale anului el e cu totul fără ocupație, și găsește, fără nici o daună pentru interesele sale, vremea necesară pentru o scurtă campanie. Astfel se adunau legiunile în primele războaie romane. Anotimpul în care prezența țăranului pentru ogoare nu era necesară ajungea pentru o năvălire scurtă sau pentru o luptă. Pentru a avea succese hotărâtoare, aceste întreprinderi erau prea adesea întrerupte, dar ele serveau pentru a întreține în popor un anumit grad de disciplină și vitejie, prin care i se asigura nu numai liniștea, dar și o vază temută. Arcașii și lansqueneti evului mediu, cari, cu un proviant pentru 14 zile pe spate, schimbau ogorul cu lagărul, erau trupe de acest fel“.

Intreg teritoriul Daciei, între Tisa, Dunăre, Mare și Nistru rămâne neîntrerupt locuit și apărat de o astfel de populație de țărani războinici.

Dar chiar ocupația vremelnică a unor părți ale Daciei de către barbarii veniți din toate părțile nu poate schimba caracterul unitar al acestui substrat etnic viguros.

Spencer zice într'un loc ¹⁾, după ce observă că părțile unui organism pot trăi, deși organismul e mort: „În acelaș mod se poate întâmpla o încetare a comerțului, a jocului mașineriei de guvernământ etc. cari constituiesc viața totală a unei națiuni, d. ex. prin invaziunea de popoare barbare, fără să înceteze din această cauză și activitățile tuturor elementelor sale. Unele clase ale acestora, mai ales cele mai răspândite, cari se dedică producțiunii de alimente, își pot continua încă lungă vreme viața, continuându-și mai departe ocupațiunea lor de mai înainte“. Viața națiunii românești se perpetuează deci după plecarea Romanilor și după invaziile barbare și „civilizate“ (Goți, Turci, Austrieci și Ruși) la sate, cari în anumite răstimpuri dau

1) P. S. II. § 219 din trad. germană).

și elementele pentru constituirea de armate și de domnii independente. Dar, în general, aceste sate se înmulțesc prin roire și se răspândesc pe întreg teritoriul Daciei în limitele trase de migrațiunile hoardelor barbare.

Astfel în Carpați există aglomerații de așezări delacari pornesc roiri pe ambele laturi ale munților, dar lipsește o centralizare, o conștiință care să dirijeze o acțiune a întregii națiuni cu o țintă determinată. Totul e o fluctuațiune dependentă de constelația forțelor externe, a popoarelor vecine. Orașele în cari se concentrase în Dacia Romană viața politică conștientă a provinciei și cari păstrau legătura cu centrul politic—Roma, dispăruseră și nici vremurile nici caracterul populației nu îngăduiră lungă vreme formarea de orașe noi. Orașele ar fi fost doar puncte de atracție pentru hoardele barbare.

Din aceste cauze Dacia rămâne o sumă de sate, așezări de păstori-agricultori, cari își întocmesc viața după cum le îngăduie pământul și vremea. Dar pentru conservarea unității etnice, care a rezistat tuturor fărâmițăriiilor politice, nu lipsește un centru — munții.

Acı avem acelaș fenomen, care a fost observat și aiurea. Brunhes (în „La Géographie humaine“, Paris 1912, pag. 597—600) zice: „Drumul și pasul lesnicios, sau mai bine zis pasul peste care trece un drum ușor stabilește legături strânse între două coaste ale unui masiv muntos; (foarte adeseori locuitorii văilor înalte comunică direct cu cei ai văilor înalte de pe laturile acelorași munți, pe când ei sunt separați de văile joase și de șes prin prăpăstii, defileuri, „strâmtori“, cari mai ales înainte de construcția de drumuri sau căi ferate în multe cazuri nu puteau fi trecute). Din aceste comunicații prin înaltele trecători alpine de acces foarte ușor, au rezultat fenomene umane manifestate în istoria politică. Ducatul de Savoia și-a în-

tins dominațiunea pe cele două laturi ale Alpilor și a cuprins lungă vreme Valais-ul de jos (Bas-Valais): un fapt care nu e decât expresia istorică a acestor înlesniri de circulație și a acestei frecventări tradiționale a celor două pasuri ale St. Bernardului mare și mic... Casa de Savoia n'a avut mare osteneală de a-și stabili dominațiunea pe cealaltă parte a Alpilor; în toate timpurile se poate zice, ea a trecut Alpii, ea era călare pe Alpi. Dacă întâmplările și întorsăturile politice ale perioadei contemporane, dacă prejudecățile de cari erau îmbibați creerii guvernanților și diplomaților și cari, în contrazicere cu realitățile geografice și faptele istorice ale trecutului, au făcut să se clădească un fel de dogmă de cancelarie asupra pretensei linii de despărțire de ape; dacă în sfârșit hotarele între State vecine taie în zilele noastre deacurmezișul cele două pasuri ale micului și marelui St. Bernard, lunga înrâurire exercitată prin atâtea secole de cei doi St.-Bernarzi persistă a se arăta printr'un fapt izbitor: toate văile cari înconjoară Mont-Blancul sunt franceze de limbă... Aici vedem un tot istoric și lingvistic care e în evidentă legătură cu acest ansamblu natural creat prin drumuri". Iar sub text Brunhes notează: „In lucrarea „Des conditions de la vie dans les hautes vallées alpestres à l'altitude de 800 metres“ (Bulletin géographique de Fontenay, janvier et août 1901), Paul Girardin a observat că grupurile politice s'au constituit în sensul comunicațiilor celor mai lesnicioase și al legăturilor naturale. Ori, fiecare din aceste văi alpestre e închisă sau zugrumată către șes, pe când ea se lărgește spre înălțime într'o serie de adâncături cari comunică cu văile de pe cealaltă parte prin trecători de pășuni cu lacuri. De aici între aceste văi de direcțiune opusă, dar apropiate prin muchea lor, legături neîntrerupte și o rețea de poteci. Din aceste legături au ieșit mici grupuri politice, pe o

coastă și pe cealaltă deodată. Tipul acestor grupuri călare pe culme, a fost, fără a vorbi de Casa de Savoia, republica Briançonnais-ului cuprinzând trei văi pe partea franceză și trei pe partea piemonteză... Chiar astăzi încă, în văile valdeze, se vorbește franțuzește. Ideea de a lua ca hotar linia despărțirii apelor „sau muchea apelor opuse“ datează din secolul al XVIII-lea“.

Munții noștri n'au fost deci numai adăpost în vreme de primejdie pentru populația dela șes, ci chiar centrul vieții etnice și politice. Munții au menținut legătura între populația latină din Dacia și cea dela sudul Dunării și au înlesnit răspândirea ei până în Moravia. Munții au înlesnit deci, pe lângă manifestarea acestor fenomene antropogeografice, și canalizarea curentelor de migrațiune desprinse de raporturile politice.

Știm anume că dealungul hotarelor imperiului roman sclavii rurali și țăranii iobagi treceau în număr mare la „barbari“. Cauza era apăsarea economică a claselor stăpânitoare și regimul fiscal. Astfel vedem că după războiul lui Marc Aurel cu Marcomanii, Iazygii sunt nevoiți a extrăda o sută de mii de astfel de transfugi. Acelaș fenomen trebuie să fi avut loc și înainte de cucerirea Daciei de către Romani și după retragerea administrației romane din Dacia. Barbarii nu dispuneau de o „administrație financiară“ atât de perfectă ca Romanii¹⁾.

„Nouile condiții de viață, zice D. Onciul²⁾, ale populațiunii liberate de jugul barbar (după risipirea Avarilor și până la invazia Ungurilor) au urmat să

1) Emigrările în America a Românilor și Slavilor din Ungaria de înainte de războiu au avut aceleași cauze, și regimul fiscal românesc de azi produce aceleași efecte.

2) In „Fazele dezvoltării istorice ale poporului și Statului Român“ Discurs rostit în Academia Română (Ședința solemnă dela 14 Mai 1919 Analele Ac. Rom. Seria II. Tom. XXXIX);

atrage, după toată probabilitatea și elementul român dela Sudul Dunării, pus în mișcare prin invaziunea slavo-bulgară și strâmtorat prin stăpânirea străină ca și prin traiul greu în munții ce i-au mai rămas singurul adăpost“.

Credem dimpotrivă că păturile de jos ale populației dela sudul Dunării au fost în alianță cu barbarii ajutând la prădarea orașelor și la luptele cu armatele imperiului roman și bizantin. Afirmă doar și d-l Iorga că „juzii și Voevozii români au îndeplinit sub Tătari chiar fapte războinice însemnate dincolo de Dunăre“, și cunoscut este că Turcii venind în peninsula balcanică au fost primiți cu simpatie de populația de jos. Afluența elementului roman în Dacia a trebuit să se accentueze deci tocmai când stăpânirea romană se întindea până la Dunăre, deci, în cazul nostru, după zdrobirea vremelnică a stăpânirii Bulgarilor de către Bizantini.

Acest exemplu al Daciei e credem suficient pentru scopurile noastre, pentru a arăta înrâurirea mediului geografic asupra formei politice.

Fixăm rezultatul: mediul geografic înrâurește prin intermediul substratului etnic asupra formei politice. Cadrele geografice determină formarea de „unități etnice“ și schițează liniile de contact între diferitele grupuri etnice. Din acest contact se nasc formele politice, pentru cari cadrul geografic reprezintă un punct de sprijin, fără ca evoluția lor să fie determinată în mod direct de el. În limitele posibilităților geografice se pot ivi în orice loc organizații politice. Formele concrete cari s'au ivit au rezultat din jocul forțelor politice, din lupta între grupurile sociale omenești. Aci au hotărât factorii psihici în primul rând, utilizarea conștientă a tuturor mijloacelor pentru înstituirea, menținerea și întărirea unei dominațiuni.

II. CHESTIONAR DE ANCHETĂ SOCIALĂ

(din Paul Roux, *Précis de Science sociale. Méthode et Enquêtes*. Paris 1914, pg. 253—262.— Acest chestionar, elaborat de Maurice Bures și Ph. Robert. a fost experimentat cu succes în anchetele monografice).

1. Regiunea de care depinde comuna D-v. poartă un nume special?

2. Cari sunt celelalte regiuni cari o înconjoară?

3. Cari sunt caracterele comunei D-voastre din punct de vedere:

Subsol;

Relieful solului;

Solul;

Climatul;

Influențe atmosferice sau altele;

Anotimpurile;

Regimul apelor;

Producțiuni spontane ale regnului animal sau vegetal.

Intrucât aceste diverse fenomene vă par a influența munca agricolă, maritimă, comercială sau industrială în comuna D-voastre?

4. Cari sunt caracterele generale ale muncii agricole în comuna D-voastre? De care ramură se leagă aceste caractere?

a) Artă pastorală pură (păstorit);

b) Culturi propriu zise;

c) Exploatări forestiere;

d) Adunare de fructe sălbatice sau de alte produse naturale ale solului sau ale apelor (pescuit).

5. Există și exploatări miniere sau industriale și care este importanța lor?

6. Care sunt în comuna D-voastre culturile principale și culturile accesorii?

7. Care este modul obicinuit de exploatare a terenurilor?

A. Valorificare directă? — adică exploatare de către proprietari înșiși, ajutați de familia lor, de servitori, sau de lucrători cu ziua.

B. Fermaj? — În acest caz de unde vin fermierii? Sunt ei originari din țară, sau vin dintr'o regiune vecină? — Sunt ei, în acelaș timp, proprietari ai unui alt domeniu pe care-l arendează la rândul lor?

C. Arenda. Aceleași chestiuni ca și la Fermaj.

În cele trei cazuri, dacă e nevoie de a întrebuița muncitori străini de familie, veți arăta care este situația acestor salariați.

De unde vin ei?

Cum și cât sunt plătiți?

Fac ei economii?

Ce devin ei în urmă?

8. Aceste diferite feluri de exploatare există în acelaș timp în comuna D-voastre, și, în acest caz care este modul dominant de exploatare?

A fost totdeauna așa? sau, dacă nu, de când?

Căror cauze puteți atribui această întâietate?

9. Care este întinderea cea mai frecventă a exploatării?

Incepând dela care întindere familia se poate susține singură prin munca agricolă?

10. La cări munci accesorii se îndreaptă aceia cari nu posedă o întindere suficientă pentru a da familiei mijloacele necesare de subsistență?

Se ocupă ei ca muncitori cu ziua la proprietari vecini cari au exploatări mai importante?

Se ocupă cu mici lucrări de extracție sau fabricație? (extracție de piatră sau nisip, mică fabricație de obiecte de lemn, etc.).

11. Cari sunt culturile cari dau un produs de vânzare? Se vor deosebi, dacă se poate, de cele ce dau mai ales produse consumate în natură de familie sau de vite.

Se va arăta importanța acestor produse de vânzare, cauzele cari au împins la dezvoltarea lor. Țara de exportare, etc.?

12. Cari sunt, după părerea D-voastre, condițiunile:

- a) Ale subsolului;
- b) Ale solului;
- c) Ale climatului;
- d) Ale situației geografice

cari înlesnesc dezvoltarea acestor culturi făcute în vederea vânzării produselor?

13. Cari sunt mijloacele de transport și de comunicație de cari dispune comuna D-voastre:

- a) Mare;
- b) Fluvii sau râuri;
- c) Canaluri;
- d) Drumuri;
- e) Căi ferate, etc.

Sunt ele, în ce privește cele trei din urmă, de creație recentă sau veche?

Care a fost și care este încă astăzi influența lor asupra dezvoltării economice a regiunii D-voastre?

Intrucât au putut influența ele comerțul principal al regiunii D-voastre?

Fie comerț de produse agricole;

Fie comerț de produse manufacturate, import sau export.

Au avut aceste mijloace, după părerea D-voastre,

legând comuna D-voastre în mod mai direct cu alte regiuni, o influență din punct de vedere economic, intelectual și moral, și care a fost natura acestei influențe?

14. Există multe familii cu numeroși copii în țara D-voastre?

Care este numărul cel mai obișnuit al copiilor? (veți consulta în această privință la primăria comunei D-v. recensământul periodic).

Natalitatea a crescut sau a scăzut în comuna D-v.?

Cari sunt cauzele după părerea D-voastre?

Se pot observa deosebiri în numărul copiilor după condiția și clasa socială a părinților? (De pildă, între proprietari și fermieri sau arendași).

15. Se întâmplă adeseori ca împreună cu tatăl și mama să trăiască și copiii căsătoriți? Frați sau surori căsătoriți sau necăsătoriți, unchi sau mătuși trăind la un loc în aceeaș casă?

16. Cari sunt raporturile obișnuite între părinți și copii?

a) Autoritatea paternă se exercită și este respectată?

b) Până la care vârstă rămân copiii la domiciliul părinților?

c) Stau ei cu sau fără salariu?

d) Când se separă de părinți ce fac ei? Varsă ei salariul părinților în total sau în parte, și până la care vârstă?

Se stabilesc ei în țară și cum?

Caută ei să devină funcționari și ce fel?

Primesc ei prin anticipație o parte a moștenirii?

Dimpotrivă, emigrează ei? — Încotro și în care profesii? — Reușesc ei în general? — Se întorc ei apoi în țară? — Ce fac ei aci? — Care este influența lor?

17. Luând ca exemplu o familie de proprietari, fer-

mieri sau arendași mijlocii din comuna D-voastre, ați putea compune un tablou al compoziției actuale a familiei:

Tată, mamă, copii, ocupația lor actuală și gradul lor de prosperitate aparent.

Apoi, urcând în trecut, dați unele detalii asupra părinților tatălui și mamei, cari compun familia studiată:

Care era profesiunea lor?

Avut-au mulți copii?

Ce fac ceilalți copii?

Ce au devenit aceste rude — cum trăesc în ziua de azi?

În sfârșit, revenind la familie însăși, arătați ce fac sau vreau să facă copiii? — În care profesiune doresc să se stabilească etc....

N. B. — Pentru ca acest mic tablou să prezinte tot interesul său, e indispensabil de a alege o familie mijlocie, reprezentând chiar ansamblul familiilor din acele locuri, și o familie ai cărei copii sunt în vârsta de a se stabili.

Tot grupând aceste date pe cât se poate în jurul familiei, arătați în mod sumar cum rezolvă ea principalele dificultăți cari se prezintă în cursul vieții și cari, în general, aduc o turburare în viața normală a unei familii de muncitori:

Nașteri;

Instrucție;

Accidente sau boale;

Nenorociri;

Șomaj;

Purtare rea a unui membru al familiei;

Decese;

Serviciu public (în primul rând militar).

18. Cum se face, în general, împărțirea bunurilor în comuna D-voastre?

Se face în mod egal între toți copiii, sau este unul

din ei avantajat? În acest caz, cu cât ($1/4$, $1/3$, $1/2$)?

Nu se obișnuiește, pentru a disimula în parte avantajul făcut unuia dintre copii, de a prețui subț valoare reală, bunurile ce i se dau?

Bunurile imobiliare sunt lăsate unuia dintre copii cu sarcina de a răscumpăra *părțile* celorlalți moștenitori, și asta pentru a împiedica fărâmițarea moștenirilor?

Copiii socotesc cu averea părinților pentru a se stabili?

19. Prezintă căsătoria note particulare?

A) Se face ea târziu, sau, dimpotrivă, potrivit în ce privește vârsta însurăților?

B) Logodnele durează lungă vreme? — Dau ele prilej la practice speciale? — Sunt ele precedate de ceremonii particulare, și cum sunt aceste ceremonii?

C) Aleg copiii în mod liber soțul lor, sau urmează ei în primul rând dorința părinților lor?

20. Arătați pe scurt și numai prin deosebire de ceea ce se petrece în alte regiuni pe cari le cunoașteți, notele caracteristice ale regiunii D-voastre în ce privește:

A) Hrana;

B) Locuința (instalația casnică);

C) Imbrăcămintea;

D) Igiena;

E) Recreațiunile familiei studiate.

21. Incercați să alcătuiți bugetul acestei familii muncitorești arătând pe deoparte:

A) Veniturile. Adică valoarea produselor recoltate și valoarea muncii membrilor familiei, dacă lucrează la vecini cu ziua sau în altfel. Separați, pe cât se poate, valoarea produselor consumate în natură, de cele ce se vând și produsul încasat de familie.

B) Cheltuelile. Arătați, pe cât se poate, proporția

lor respectivă (nu e ușor în general de a ajunge la cifre absolut exacte, dar asta nu e indispensabil).

C) Are familia un excedent de venituri asupra cheltuielilor și, în acest caz, cum îl întrebuințează?

N. B. — La prima încercare, acest buget pare foarte greu de alcătuit, dar când suntem obișnuiți cu cele ce se petrec într'o gospodărie agricolă și cunoaștem țara noastră, ajungem dimpotrivă foarte repede la țintă.

Vedem în urmă, de pildă, date fiind condițiunile de exploatare generală a unei țări, ce poate produce în cereale, în furaj, în vin, etc.... o exploatare de întindere determinată; numărul animalelor ce poate nutri; produsul mijlociu al acestor animale, etc., etc.

Nu ajungem la un buget în aparență matematic exact (ceeace adesea nu înseamnă nimic în știința socială), ci la un buget exact din punct de vedere social, ceeace nu este acelaș lucru.

În sfârșit, prin întrebări puse cu chibzuială, se pot aduna lesne datele cari lipsesc.

22. Pentru familia sau familiile pe cari le-ați observat pentru a răspunde la aceste diferite chestiuni, ați avut grija să alegeți, în principiu, familii mijlocii cari corespund bine tipului celui mai general, celui mai obișnuit din acele locuri.

Dar alături de aceste familii, nu observați familii mai bogate, având proprietăți mai considerabile și pe cari nu le pot cultiva singure?

Care este importanța acestor familii? Rolul lor în viața comună?

Întrebuințează ele mulți lucrători cu ziua din localitate?

Munca e condusă de marele proprietar însuș?

Proprietarul își are reședința pe pământul său sau nu?

23. Care este, în general, starea intelectuală a comunei D-voastre? Sunt mulți analfabeți?

24. Sentimentele religioase sunt în descreștere sau nu? Vi se par ele adânci sau numai tradiționale? Cari sunt raporturile între membrii de religii diferite? Au preoții influență sau nu asupra populației?

Căsătoriile, înmormântările, numai civile, sunt numeroase sau nu?

25. Casele sunt aglomerate în sate sau împrăștiate pe domenii? Cari sunt raporturile de vecinătate ale familiilor întreolaltă? Familiile se ajută întreolaltă pentru muncile agricole?

Pentru cari? — În ce condițiuni?

Se reduc aceste raporturi la vizite pe înserate după cină sau au o importanță mai mare?

26. Sunt locuitorii comunei D-voastre apți sau puțin apți pentru a forma asociații între ei (sindicate agricole, cooperative, societăți diverse)?

27. Sunt ei sau nu sunt prea dispuși a face apel la administrație sau la măsuri legislative? Este mare numărul celor ce caută funcții administrative? — Au luptele politice de obicei caracterul unor lupte de clanuri, adică partidul învingător caută a administra numai pentru el și pentru ai săi și împotriva adversarilor săi?

Populația se pasionează sau nu pentru luptele politice? — Alegerile dau prilej, adeseori, la cazuri de fraudă sau presiune?

Desbinările politice au drept urmare sau nu ură și persecuțiuni între familii sau între rude cari au opinii diferite?

28. Cari sunt, după părerea D-voastre, influențele orașului sau ale orașelor vecine asupra locuitorilor comunei D-voastre?

29. Cari sunt, în sfârșit, influențele ce le puteți

arăta, ale Statului și ale diferiților săi agenți, instituții etc., asupra populației comunei D-voastre?

30. Aprecieri generale asupra comunei D-voastre, trecutul ei, viitorul ei.

N.B. — In general. — Culegând faptele relative la chestiunile de mai sus, străduiți-vă, tot timpul, să descoperiți cauzele și consecințele acestor fapte. Dar aceste cauze și aceste consecințe se descopăr mai ales prin comparația de tipuri sociale diferite. Mai apoi, observatorul începător nu se va mira, dacă la întâia sa anchetă aceste cauze și aceste consecințe nu îi vor apărea lămurit. Dimpotrivă, dela a doua anchetă puncte de comparație se vor stabili dela sine și vor face să apară cauzele și consecințele. Și în măsură ce anchete tot mai numeroase vor veni să-i umple memoria, el va săvârși tot mai ușor munca esențială a anchetatorului care este de a găsi raporturile între fenomenele sociale observate.

Instrumentul acesta de cercetare sociologică poate fi completat și adaptat și pentru unități sociale mai mari, orașe, regiuni, provincii, țări.

Asupra metodei pentru compunerea de monografii se mai poate consulta cu folos cartea lui *Paul Bureau*, *Introduction à la méthode sociologique*, 1923.

Lucrarea D-lui H. H. *Stahl*, *Tehnica monografiei sociologice*, (București, Editura Institutului Social Român) cuprinde toate îndrumările pentru alcătuirea monografiilor după metoda experimentată de Seminarul de Sociologie dela Universitatea din București.

CUPRINSUL

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
I. Sociologia ca știință a societății	3
1. Obiectul sociologiei	3
2. Sociologia în clasificarea științelor	5
3. Noțiunea sociologiei și raportul ei cu științele sociale	8
4. Necesitatea și însemnătatea sociologiei	10
5. Metodele în sociologie	12
6. Problemele sociologiei	17
II. Societatea ca obiect de studiu al sociologiei	18
1. <u>Morfologia socială (teoria formelor sociale)</u>	18
A. Nucleul social (grupul familial)	18
B. Formele sociale „evolute“ (Noțiunea de „sistem social evolutiv“)	20
2. <u>Statistica socială (Problema influenței mediului asupra structurii sociale)</u>	23
A. Climatul	25
B. Configurația suprafeței pământului (Uscatul și apele. Relieful)	26
C. Fauna și flora (Mediul biologic)	31
D. Mineralele (Mediul anorganic)	36
E. Grupurile sociale străine (Mediul uman, politic sau istoric)	37

	Pag.
F. Individul (Mediul psihic)	40
3. Dinamica socială (Activitatea vieții sociale)	46
A. Activitatea economică	46
B. Activitatea juridică	47
C. Activitatea politică	50
D. Activitatea spirituală	54
a. Considerațiuni generale	54
b. Sociologia religiei	58
c. Sociologia limbii	63
d. Sociologia artei	67
e. Sociologia științei	71
f. Sociologia moralei	76
g. Sociologia educației	80

III. Ce este societatea ? 84

1. Definiția societății	87
2. Formele societății	86
3. Conștiința socială	92
4. Legea sociologică	98
5. Raportul dintre mediu, activitatea și ființa societății („Forma generală a societății“)	102
6. Unitățile sociale	105
A. Individ și societate	105
B. Familia	113
C. Națiunea. Societatea Națiunilor. Umanitatea	116
D. Statul	120

IV. Cunoașterea sociologică a țării și a neamului prin metoda monografică 124

1. Considerațiuni generale	124
2. Scopul și importanța monografiilor sociale	126
3. Instrumentul pentru alcătuirea de monografii	129

V. Mijloace de înălțare biologică și culturală a patriei 131

ANEXĂ.

135

I. Texte alese

135

1. Ce este un fapt social? (Durkheim) 135
2. Deosebirea între societățile animale și cele umane
(Bergson) 136
3. Diviziunea grupurilor sociale (Maunier) 137
4. Pământul și omul. Rasa și națiunea. (Pârvan) 143
5. Legea sociologică (Xenopol). 146
6. Forma generală a societății, Sistemul social. (Pareto) . 160
7. Statul și teritoriul (Brăileanu) 163

II. Chestionar de anchetă socială

177

Tipografia
„CARAGIALE”
Str. Șelari, 4
București
